KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XVI. ÉVFOLYAM, 2011/3-4. SZÁM

Megmaradásunk záloga * „Sose feledd, példa vagy!” * *Ha újra kezdeném, akkor is tanító szeretnék lenni* * *Egy fiatal pedagógus vallomása* * In memoriam Soós Kálmán * Búcsú Bagu Balázstól * Schmitt Pál Kárpátalján * Milyen lesz a világ 2021-ben? * Mely nemzet fia vagy? * Moszkvai tudós kutatja a kárpátaljai magyarokat * A magyar rendszerváltás társadalmi megítélésének háttere * Diszlexia * Tanulni, játszani vagy játszva tanulni? * Nyelvtanárnak lenni: tudod, mit jelent? * A Büszkeség és balítélet metamorfózisa * Az iskolák helyzete a Beregi Református Egyházmegyében 1920–28 között * A somi iskola fejlődéstörténete a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján * Irka-gyermeknap * Az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola története * A római katolikus iskola helyzete Beregszászban a XX. század elején * A beregi vár * Petőfi-emlékhelyek Kárpátalján * Népzenei és néptánctábor Nagyberegen * A szórványban élők megmaradásért * „Biccen a szó már a száj szögletén…” * Posztumusz Arany János-díj Soós Kálmánnak * Összesítő a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 2011-es évi nyári programjairól * Összefogással a kárpátaljai magyar sporttehetségekért * Matematikai és kézművestábor

Megmaradásunk záloga

Templom és iskola, tudás és hit – megmaradásunk zálogai. Eleink a nehézségek, az üldöztetések ellenére is megvédték templomainkat, megtartották hitünket. Azzal, hogy gyermekeiket anyanyelven taníttatták, megőrizték magyar tannyelvű iskoláinkat. A mi feladatunk mindezeket továbbra is védelmezni, óvni és felemelni.

Manapság igen sokan kételkednek abban, hogy a magyar iskolát végzett gyerekek ugyanúgy boldogulnak majd az életben, mint azok, akik ukránul végezték tanulmányaikat. Tény: a kárpátaljai magyaroknak az államnyelv ismerete nélkül nehéz az érvényesülés a szülőföldön. Az is bizonyított, hogy igazán alapos tudásra csak anyanyelvén tesz szert minden ember. A megoldás tehát kézenfekvő: anyanyelvünkön kell a tudást megszerezni, úgy, hogy mellette tökéletesen elsajátítsuk az ukrán nyelvet is. Ehhez viszont elsősorban szemléletváltásra van szükség: az állampolgároknak akarniuk kell, törekedniük kell arra, hogy tisztességesen beszéljék az államnyelvet, az államnak viszont biztosítani kell az ehhez szükséges feltételeket (megfelelő tanterv, tankönyv, jól képzett szakemberek stb.), el kell fogadni, hogy a nemzeti kisebbségek számára idegen nyelvként kell oktatni az ukránt. Tehát a magyar iskolák fejlesztésére, s azokban az ukrán nyelv oktatásának tökéletesítésére kell törekedni. Csak így maradhatunk meg szülőföldünkön magyarnak. Így őrizhetjük meg identitásunkat, önbecsülésünket. Magyarságunk sokszor az iskolapadban dől el. Oda pedig a szülők ültetik be gyermekeiket. Így hát a mindenkori szülőkre nagy felelősség hárul. Tőlük, döntésüktől, iskolaválasztásuktól függ, hogy unokáik, dédunokáik beszélik-e majd anyanyelvünket, hogy magyarul szól-e majd Isten igéje a templomokban, hogy lesznek-e őrzői a magyar kultúrának…

Nehéz évek vannak mögöttünk. Sokan elbizonytalanodtak, és a könnyebb érvényesülés reményében (?) ukrán iskolába íratták gyermeküket. De, hála Istennek, vannak pozitív eredmények. Idén mintegy hatszázzal több gyermeket iskoláztak be Kárpátalján, mint tavaly. És több magyar iskolában is növekedett a létszám. Igaz, a létszámot leginkább a cigány gyerekek növelték. Így hát újabb feladattal kell megbirkózniuk a pedagógusoknak: úgy kell tanítaniuk, hogy a gyengébb képességűeket felzárkóztassák, de mindamellett megtartsák az oktatás színvonalát is. Hogy a magyar szülők ne a színvonalromlás miatt írassák ukrán iskolába csemetéjüket. És a szülőknek, leendő szülőknek is feladatuk van: gyermekeket kell vállalniuk, hogy a demográfiai mutatónk ne csökkenjen drasztikusabban, hogy legyenek magyar gyerekek, akik benépesítik iskoláinkat, akik megtartják nemzetünket.

Kovács Erzsébet

ALFÖLDI GÉZA

Csak a gyökér kitartson

Kint a szőlőnkben, emlékszem rája,
Deszkakunyhónk előtt állott
Öregapám diófája.

Ha vihar támadt – szőlőkötözéskor –,
Dörgött az ég, csattant a villám,
Füstölt az úton a felpaskolt por,
Ahogy végigverte a dörgő esőostor,
Bebújtunk a kunyhóba. Onnan néztem,
Miként robognak a felhők az égen.

Nagyapám a fát leste.
Vajon elbír-e a széllel?
Recsegett, ropogott öreg teste,
A szél a gallyakat csomósan tépte,
Hullott a zöld dió, áldott termése,
Mozgott a föld is, ahogy a vihar rázta,

De győzte a vihart öregapám konok,
Törzsekopott diófája.

Csak a gyökér kitartson!...
Még ma is hallom – motyogott nagyapám:
Nem lesz baj, gyerek!

Dió lehullhat,
Új tavasszal terem az ág újat,
Ág is nő a letépett helyére,
De ha a gyökér nem bírná tovább,
A diófának, kisunokám, vége.

Most is vihar, szél tépi, rázza
De állja a vihart Árpád vezér
Ezeréves, öreg diófája.

Kárpátoktól az Adriáig nyúlnak a gyökerek,
Tapadnak a földre, hogy termés legyen
Az örök magyar szőlőhegyen,
Hogy élni tudjon: dió, levél, ágak ...
– Adj, Uram, elég erőt a harcos diófának!

Lehull ezer dió, millió lesz holnap,
Letörhet száz ág, ezer nő helyére
S ha csupán a csonka törzs marad,
Ha új tavasz zsendül, kifakad!

Uram, csak Te lássad,
Hogy ezen a véres, küzdelmes harcon
A gyökér kitartson.
A gyökér kitartson!

„Sose feledd, példa vagy!”

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) ez év szeptemberében második alkalommal tartott központi tanévnyitót. Tavaly erre Nagyszőlősön, idén pedig a beregszászi Rákóczi-főiskolán került sor, ahol Riskó Márta, a KMPSZ beregszászi járási régióelnöke köszöntötte a megjelenteket.

Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke beszédében értékelte a független Ukrajna két évtizedének oktatási helyzetét. Szomorúan konstatálta, hogy sajnos évek óta nincs pozitív előrelépés a kárpátaljai magyar oktatás területén, sőt, sokszor visszaesés tapasztalható, a korábban kivívott eredményeink megvédésére kell az erőinket összpontosítani. Az ukrán nemzetállam építésére irányuló törekvések következtében szűkülnek a nemzetiségi iskolák végzőseinek továbbtanulási lehetőségei, mert itt a bolognai rendszert is másképp értelmezik. Elszomorító az a tény is, hogy az állam kivonult a magyar főiskola, az egyházi líceumok támogatásából, s most, úgy tűnik, a magyar tankönyvek kiadását sem akarja biztosítani. Orosz Ildikó olyan széthullott magyar ábécéskönyvet mutatott be, amilyet idén hatéves elsős kezébe adtak. Hogy lehet így megszerettetni a tudásra szomjas gyerekkel Betűországot, hogyan beszélhet a pedagógus pirulás nélkül az anyanyelv szépségéről, amit a könyvekből ismerhet meg?! Hogyan nevelheti olvasó emberré így tanítványait? – tette fel a kérdést kollégáival együtt.

De van más probléma is: a szolgalelkűség, a minden áron megfelelési kényszer. Ennek tudható be, hogy lassan eltűntek/eltűnnek tanintézményeinkből a magyar iskolára jellemző vonások. A folyosókon ukrán feliratokkal találkozunk, leginkább ukrán nyelven zajlanak az ünnepségek, nem vezetik magyarul az osztálykönyveket. (Az elnök asszony példaként állította a pedagógusok elé a szórványban működő aknaszlatinai magyar iskolát, ahol minden nehézség ellenére, többszörös kisebbségi létben is ragaszkodnak például az anyanyelven történő naplóvezetéshez.) Több mint sajnálatos, hogy magyar iskolák pedagógusai, igazgatói is – a könnyebb boldogulás reményében – ukrán iskolába íratják gyermeküket.

Orosz Ildikó újabb feladatokra is felhívta a figyelmet. A szórványban meg kell őrizni a magyar nyelvű oktatást – van, ahol, fejleszteni kell azt, van, ahol vissza kell tanítani őseik nyelvét. A másik: a magyar iskolákban egyre nő a roma tanulók száma. Lemondunk róluk, vagy iskoláink megmaradása érdekében (is) felzárkóztatjuk őket? – tette

fel a kérdést. Szólt arról is, hogy a magyar iskolákban tanulók tehetséggondozását felvállalta a „GENIUS” Jótékonysági Alapítvány. Az elnök asszony arra is figyelmeztetett: az ember nemcsak azért felelős, amit tesz, hanem azért is, amit nem tesz meg.

Nagyra értékelte a kárpátaljai magyar pedagógusok sokszor heroikus erőfeszítését Tóth István beregszászi magyar főkonzul. Ukrajna függetlenségének huszadik évében hisztéria van a magyar szülők között – sokan ukrán iskolába íratják gyermeküket –, egyre nagyobb erőfeszítéseket kell tenni a magyar oktatás megőrzéséért, arra kell erőinket fordítani, hogy megőrizzük a rendszerváltásig kivívott eredményeinket – mondta Brenzovics László, a KMKSZ alelnöke. Az állam, sajnos, nem támogatja azokat az egyházi és alapítványi intézményeket, amelyek egyébként állami feladatokat vállalnak fel. Mindezek ellenére fontos, hogy ne adjuk fel, hogy megőrizzük magyarságtudatunkat, s közös ügyeinkért tegyünk is. Csak akkor maradnak meg iskoláink, ha többet és jobbat tudunk nyújtani más iskoláknál, ehhez pedig alapos szakmai tudásra és a gyermekek igaz szeretetére van szükség, fogalmazott Braun László, a megyei közoktatási főosztály munkatársa. Szívhez szóló mély gondolatokat fogalmazott meg a pedagógus elhivatottságáról Szántó Edit (Bátyú), aki negyven éven át oktatta, nevelte a felnövekvő nemzedéket, s teszi azt nyugdíjasként ma is. Szennyes Eszter (Mezővári) a fiatal pedagógusok lelkesedésével szólt a reményeiről, céljairól, a pedagógusokra váró feladatokról.

Tudni valamit nem elég, bölcsnek kell lenni, hogy jól alkalmazzuk a tudást, mondta Zán Fábián Sándor református püspök, aki arra is figyelmeztetett, hogy ezt a bölcsességet Istentől kell elkérnünk, az ő vezetésével tudunk népünk, nemzetünk megmaradásáért tenni, hittel, reménnyel és szeretettel.

„Vezesd őket, utat ne tévessz, / S magadhoz mindig hű maradj, / Mert élen állsz, és messze látszol, / Sose feledd, példa vagy!” – idézte zárszavában Nagy László üzenetét Riskó Márta.

Kovács Erzsébet

Ha újra kezdeném, akkor is tanító szeretnék lenni

„A nevelő munkája olyan, mint a kertészé. A palántát a szülők hozzák. Az iskola másra nem vállalkozhat, csak arra, hogy felnöveszti a palántát. Megmunkálja a földet körülötte. Ösztönzi, hogy gyökerei táplálékot kapjanak. Félretolja, lenyesi a környezetéből mindazt, ami meggátolná, hogy a növekedéshez elengedhetetlenül szükséges fény elérjen hozzá. Olykor meg, ha erős a szél, a felnövekvő hajtást karóhoz köti, hogy derékba ne roppanjon. S egy idő után elveszi mellőle a karót – s ettől kezdve aggódva figyeli, most már távolabbról: vajon olyanná nőtt-e fel, amilyennek szerették volna. A hajtásból más felnőni nem fog, csak az, amit a szülők ültettek. De hogy majd önállóan is megkapaszkodjék, hogy egyenes törzzsel álljon, hogy megnyugtató, életet sugárzó legyen: felelős érte, aki ösztönöz, aki kertészkedik, aki a csenevésznek látszó hajtásra esetleg tápsót is tesz. Igen nagy a felelőssége az iskolának." Korzenszky Richárd bencés szerzetes gondolatai rávilágítanak a pedagógusok felelősségteljes munkájára. Nem mindegy, hogy hogyan, milyen mértékben adjuk át a tudást diákjainknak. Hisz a „tudás nemcsak az egyes emberé, hanem közkincs". Ez a közkincs különösen évnyitók idején válik egyértelművé. Ilyenkor beszédtéma az iskola, beszédtéma a tudás, beszédtéma az anyanyelvi oktatás helyzete és szerepe. Az évkezdés hangsúlyt és nyilvánosságot kap. Ez egy kellőképpen fontos és emelkedett pillanat ahhoz, hogy az iskolák, főiskolák, egyetemek nagyobb figyelmet kapjanak, mint az év többi napján. Ilyenkor szoktuk egybegyűjteni gondolatainkat, elmondani panaszainkat, megosztani a sokéves pedagógusmunka során szerzett tapasztalatainkat. Osztom Hamvas Béla gondolatait, miszerint „A fény csak abban válik áldássá, aki másnak is ad belőle. Amit szerzel, amit elérsz, amit tudsz, amit átélsz, oszd meg!"

„Kezdő nyugdíjas" pedagógusként, mintegy 40 éves oktató-nevelő munkámra visszatekintve csupán reménykedni merek abban, hogy a fény bennem is áldássá válik. Pedagógusi munkám során sok mindent megéltem: jót is, rosszat is, sikert, de kudarcot is.

Pályámat a Nagydobronyi Középiskolában kezdtem. Jó érzés volt visszatérni diákságom színterére immár pedagógusként. Igazi móriczi iskola volt számomra. Sok mindent várt tőlem, de sok mindenre meg is tanított: alázatra, kitartásra, küzdelemre, a céltudatos és lelkiismeretes munkára, az anyanyelv feltétel nélküli szolgálatára. Igazi nagybetűs tanáraim egyengették utamat. Hálásan gondolok ma is vissza Csengeri Dezsőre és Csengeri Rózsika nénire, Bakos Ilonára, Papp Ilonára és Kuzma Lászlóra, akik tanáraim, később kollégáim voltak. Sajnos már nincsenek az élők sorában. Nagyon sokat köszönhetek Orosz Malvinkának, Gönczy Erzsébetnek, Demjén Ibolyának és Kuzma Klárának. Mindenkor számíthattam rájuk, bölcs tanácsaikkal sikerült megbirkóznom a sok nehézséggel, ami kezdő pedagógusi munkámat végigkísérte. Nagydobrony színes hagyománytisztelő világa is megérintett. Megtanított arra, hogy gyökereinkből kell táplálkoznunk, mert csak ezáltal tudunk megmaradni magyarnak ezen a kicsiny földön, Kárpátalján.

1982-től, családi okok miatt, a nagy múltú Bátyúi Középiskolában folytattam tanári tevékenységemet. Nagyszerű kollégákra és barátokra találtam itt is. Bagu Balázs ismert néprajzos és magyartanár megosztotta velem tapasztalatait és bevont az anyanyelvi rendezvények szervezésébe. 1982-től vele együtt szerveztük a Bátyúi Költészeti Napokat, a középiskolások megyei vers- és prózamondó versenyét, melyet 2000-ig minden évben,

ezt követően pedig minden második évben azóta is megszervezünk. Hálásan gondolunk vissza ma is Bagu Balázs alkotó munkájára, kegyelettel adózunk emlékének. Megbecsült, tapasztalt kollégától vettem át a stafétabotot.

A Bátyúi Középiskola rendezvényeiről és versenyeiről híres. Hozzám, magyartanárhoz az anyanyelvi versenyek állnak a legközelebb. Ezért mintegy 2 évtizede azon munkálkodom, hogy iskolánk otthont adjon az ilyen jellegű rendezvényeknek. Sikerült nemzetközivé szélesítenünk a vers- és prózamondó versenyt. Mi indítottuk el Kárpátalján az „Édes anyanyelvünk" nyelvhasználati vetélkedőt, melyet minden év májusában rendszeresen megszerveztünk. A legeredményesebb 6 versenyző képviselte Kárpátalját a magyarországi országos versenyen Sátoraljaújhelyen, ahol több ízben is mi tartottuk az ünnepi gálaműsort. Szívet melengető volt számunkra az a szeretet és elismerés, amellyel verses-zenés összeállításainkat fogadták. Az ilyen és ehhez hasonló pillanatok adtak és adnak erőt a további harchoz, hogy leküzdhessem a közönyösséget, az anyanyelv háttérbe szorítását. Meggyőződésem, hogy az anyanyelvi rendezvényekre égető szükségünk van. Erősíti nemzettudatunkat, ápolja nyelvünket, igényessé teszi nyelvhasználatunkat.

Tisztelt kollégák! Szeptember van, a tanévkezdés ideje. Számomra 40 év tanári tevékenység után a búcsúzásé. *„Az életem lemeze fordul, s ha valaki visszatenné a tűt, valamit újrajátszanék, van, amit meg se hallanék, megbocsátanék, vagy másként mondanék. Az életem lemeze fordul. Van, ahol reccsen és zörög, van, ahol ugrik, túlpörög. Megcsuklik a hang egy karcolásban, S remeg az ív, kihagy a szó, kihagy a szív. Az életem lemeze fordul, S ha valaki visszatenné a tűt, valamit újrajátszanék, van, amit meg se hallanék, megbocsátanék..."* S ha újra kezdeném, újra csak tanító lennék.

Kedves fiatal pályakezdő kollégák! Átadom nektek a stafétát. Vigyétek tovább becsülettel, hittel és lelkesedéssel! Szeressétek a gyermekeket, mert mindenki annyi szeretetet kap, amennyit képes adni. A tanterv nagyon fontos, új ismeretanyag, amit át kell adni, de a melegség életfeltétel a sarjadó növény és a gyermeki lélek számára.

A pedagógusi munkát a csendes esőhöz lehet hasonlítani. A csendes esőhöz, amely jó sokáig tart, áztatja a földben megbújó magokat. Azok magukba szívják a nedvességet, és később ezért aztán, akár szárazság idején is, képesek termőre fordulni.

Kívánom, hogy munkátok során sok termőmagot hintsetek az anyaföldbe. Legyetek sikeresek, valósítsátok meg álmaitokat! „Célozd meg a Holdat! Még ha elhibázod is, a csillagok közt landolsz."

Szántó Edit

(Elhangzott a KMPSZ tanévnyitó ünnepségén)

Egy fiatal pedagógus vallomása

„Szeretnék tüzet gyújtani diákjaim szívében”

Olyan természetű ember vagyok, akiben állandóan kérdések merülnek fel, ha valami ismeretlennel találkozik. Én magam is nagyon sok kérdést teszek fel a körülöttem lévő világnak. Ezek néha költői kérdések, néha pedig valóságos, elő személyeknek szegeztetnek. Szeretem tudni, hogy mi miért van, mi volt az oka annak, hogy egy bizonyos folyamat elindult, és érdekel, hogy ez a folyamat milyen módon, hogyan valósul meg.

Gyermekkoromtól kezdve reál beállítottságú voltam. Szerettem a matematikát, később a fizikát, a biológiát, a kémiát. Nagyon tetszett nekem, hogy a természettudósok, illetve a természettudományok képviselői az iskolában, a tanárok, állandóan kérdeznek, állandóan gondolkodnak, és az embert, illetve adott esetben diákot, tanulót szintén gondolkodásra ösztönzik. Folyamatos mozgásban, pörgésben vannak, ezáltal fejlődnek, tudásuk folyamatosan bővül, gyarapszik. Mindig is csodálattal és tisztelettel néztem az ilyen emberekre, és ez most is így van.

Hogy miért is választottam a kémiát? Ezzel kapcsolatban két alapvető okot tudnék említeni. Az egyik, hogy a gimnázium 4. osztályában, mikor elkezdtük tanulni a kémiát, akkor mindannyiunknak egyformán új volt ez, mindannyian egyformán kezdők voltunk. Aztán jöttek a járási tantárgyi vetélkedők, így a kémiai verseny is. Akkori kémiatanárnőnk egyik osztálytársamat és engem küldött el versenyezni. Sikerült elhoznom az első helyet, amin magam is meglepődtem. Ez lett az első igen meghatározó sikerélményem, amely összekapcsolt a kémiával. A második ok az volt, hogy bár voltak az osztályunkban nagyon erős és nagyon jó matekesek, fizikusok, a kémia iránt ők valahogy mégsem érdeklődtek. Én pedig nem értettem igazán, hogy miért is van ez így, nehéz nekik, vagy egyáltalán semmi érdekesség vagy használható nincs ebben a tudományban, ami felkeltené és lekötné a figyelmüket? Ezért, hogy ennek utánajárjak, valamint az első sikerélményem által ösztönözve, elővettem egy kémiakönyvet és elkezdtem olvasgatni. És megfogott. Megtetszettek a kérdések, azok logikussága, és persze az, hogy sikerült őket megválaszolnom. Természetesen minden megválaszolt kérdés újabbakat vetett fel. Nagyjából így indult el a láncreakció…

Röviden ezek a tényezők befolyásoltak engem, és indítottak el azon az úton, amelynek első mérföldköve az volt, hogy felvételt nyertem az UNE kémia karára. Idén nyáron fejeztem a negyedik évfolyamot, megkaptam a diplomámat és szeptember 1-jén munkába álltam szülőfalumban, a Vári II. Rákóczi Ferenc Középiskolában. Emellett még folytatom tanulmányaimat, most ötödikes vagyok az egyetemen, és előttem a jövő, mondják, fontolgatom a továbbtanulás lehetőségét is.

Arról szeretnék még egy pár szót ejteni, hogy mint pályakezdő pedagógus milyen elképzeléseim vannak, illetve mit várok a szakmától. Elsőként a következőt említeném meg. Szeretnék a diákok, tanulók szívében tüzet gyújtani. Amely folyamatosan ég. Amely miatt állandóan szomjasak. Amely miatt szomjúságukat kénytelenek valamilyen módon oltani. Szeretném lángra lobbantani bennük azt a tüzet, amely arra ösztönzi őket, hogy a körülöttük lévő világot meg akarják ismerni. Hogy az eseményeknek ne passzív szemlélői, hanem aktív irányítói, formálói legyenek, azért, mert hatalom van a kezükben, amit a tudás nyújt. Szeretném arra késztetni őket, hogy gondolkodjanak, arra bátorítani őket, hogy kérdezzenek. Szeretnék olyan tanárrá válni, akitől félelem nélkül kérdezhetnek, nem aggódva amiatt, hogy milyen lesz ennek a fogadtatása. Szeretnék gyakorlati tudást, használható tudást adni, hogy a kémiaórán tanultak és a hétköznapok tapasztalatai egységet alkossanak. Szeretném, ha a törvényeket és a szabályokat nemcsak bemagolnák, hanem értenék, és emiatt használnák is.

Nos, ezek lennének az én elképzeléseim. Hogy mi valósul meg ezekből, az még a jövő titka. Ez a titok Istennél van. Hogy hová helyez az elkövetkezendő években, meghagy-e ebben a szakmában vagy mást tervez, még nem tudom. De bízom benne: ha az Ő akarata az, hogy tanár legyek, meg fogja adni hozzá mindenkor a kellő erőt, energiát, elszántságot, küzdeni akarást, hogy ezek az elképzelések célokká alakuljanak, amelyek cselekvésre ösztönöznek, amely cselekedetek pedig egyszer gyümölcsöt teremnek.

Szennyes Eszter

(Elhangzott a KMPSZ tanévnyitó ünnepségén)

WASS ALBERT

Intelem

Percre se feledd, hogy testvéred
minden magyar, bárhol is éljen.
Összetartásban rejlik csak erő.
Más ember földjén nincs számodra hely.

Félvilágot is befuthatod,
más ember földjén testvértelen leszel,
s elfúj a szél, mint kósza őszi lombot,
ha nemzetedről megfeledkezel!

Te bús magyar, kit száműzött hazád,
s idegen zsarnok lakja otthonod:
bús sorsodért ne vádold nemzeted,
kit úgy tűnik, Isten is elhagyott.

A látszat csal. Isten ma is a régi.
Te hagytad őt el, te s a többiek,
s míg vissza nem zarándokoltok Hozzá,
s a múlt hibáit le nem törlitek:

magyar földön nem lesz új
Magyarország,
Gaz és szemét nem terem nemzetet!
S a gyűlöletet nem mossa le semmi,
csak az összetartó igaz szeretet!

In memoriam Soós Kálmán

„Uram, emeld fel csontig nyűtt testem, s fújd el belőle múlt lobogások füstölgő üszkét. Ismerd fel bennem halandó másod, ki most fekete árnyadra estem, s hozzá szegeznek lázvörös tüskék. Uram, megjártam én is a poklod, ha teremtésed csodája hívott, kiosztva részem. Semminek sok volt, de csillaggal írott." (Kovács Vilmos: Testamentum)

Mennyire igaz mindez Soós Kálmánra vonatkoztatva is, pedig két évtizeddel későbbi sors az övé, mint a költőé, de a vörös csillag rányomta bélyegét, és egyben meghatározta sorsát. Az édesanyjával szembeni igazságtalanság, a meghurcolása egy életen át arra ösztönözte Soós Kálmánt, hogy mindig keresse az igazságot, és mindig azok oldalára álljon, akik rászorulnak. Egész életét ennek szentelte, és egyenes gerinccel, de csendes, nyugodt, higgadt magatartással tette a dolgát, ami számára eleve elrendeltetett. Nem lázadt színpadias magamutogató módon, keresve nagy tömegek szeretetét és rokonszenvét, de mindig tudta, mit kell tennie, merte és vállalta a feladatait, ahogy csendes, hősies, méltóságteljes magatartással, halkan és bölcsen viselte betegsége minden fájdalmát, megpróbáltatását.

Soós Kálmán 1962. június 14-én született Szalókán. Az élet már gyermekkorában kihívások elé állította: édesanyját – aki az akkori rendszer áldozata lett – évekig nélkülöznie kellett, éppen azokban az években, amikor a gyermeknek a legnagyobb szüksége van az anyai szeretetre, a gondoskodásra, a támogatásra, hogy teljes értékű, kiegyensúlyozott felnőtté váljon. A megpróbáltatások, a lelki teher súlya alatt mégsem roppant össze, az anyjával szembeni igazságtalanság csak erősítette abban, hogy harcoljon előbb talán az anyja igazáért, majd, ahogy nőtt és ért, a sajátjáért, a közösségéért, amiből vétetett, és amit soha el nem hagyott, amiért mindig kész volt kiállni, megvívni bármilyen, számára esetleg végzetesnek tűnő csatát.

Igaznak tűnik az a mondás, hogy minden nehézség, gond, kihívás és harc, ami nem pusztít el, az megerősít. Így volt ez Soós Kálmán esetében. A gyermekkor emlékeiből, tapasztalataiból, igazságtalanságaiból táplálkozó kitartását, céltudatosságát csak növelte mindaz, ami vele, velük megtörtént, és egész életén át megmaradt iránytűként.

1979-ben érettségizett az Eszenyi Középiskolában. Az akkori iskola legtehetségesebb diákjaként, ha nem ide születik, a Kárpát-medence ezen fertályának magyar zsákfalujába, bármi lehetett volna belőle. Az iskolai teljesítménye alapján bármely tudományban, szakterületen sikereket érhetett volna el, de történész akart lenni, hogy megértse a körülötte lévő világot, feltárja múltunk fehér foltjait, hogy mások is megismerhessék. Történész akart lenni egy olyan korban, ahol legkevésbé a történelmi tények számítottak, olyan szakra akart felvételt nyerni, ahová a szovjet rendszerben egy kisebbségi magyarnak legalább háromszoros erőfeszítésre volt szüksége. Kitartásának, céltudatosságának köszönhetően az érettségi után felvételt nyert az Ungvári Állami Egyetem történelem szakára. Az egyetemi tanulmányai alatt is céltudatosan, következetesen haladt azon az úton, amit kijelölt önmaga számára. Nem volt hajlandó kompromisszumokat kötni szakmai kérdésekben, megfelelni a szovjet elvárásoknak. Következetesen, immár nemcsak kis közössége, Szalóka iránti, de nemzetünk, a magyar nemzet iránti elkötelezettségből kereste a lehetőségeket sorsunk, helyzetünk, történelmünk megértése, megértetése érdekében. Professzorában, Váradi-Sternberg Jánosban mentorra, szellemi irányítóra, szellemi atyára talált, aki megtanította arra, hogy ha nem akarsz elbukni ebben a kíméletlen és igazságtalan világban, törekedj arra, hogy ne hibázz. Ez a tanács élete végéig meghatározta magatartását, munkáját. Egyetemi évei alatt azon kevesek közé tartozott, akik a szovjet rendszerben történészként diplomamunka és kutatási területként vallási témát választottak. Diplomamunkáját *A reformáció terjedése Kárpátalján* címmel készítette eredeti levéltári kutatások alapján, ami így kétszeres kihívásnak számított az adott korban. Nem elég, hogy a kommunista világban vallási jellegű kutatást végzett, de mindez egy közösség, a magyar közösség sorsát befolyásoló eseményt jelentett. A munka alaposságának bizonyítéka, hogy azt sikeresen megvédte és lediplomázott 1984-ben.

Friss diplomásként a Nagydobronyi Középiskolába helyezték tanítani, ahol öt évig ő volt a lelkes, fiatal, diákok által körülrajongott történelemtanár, akinek inspirációjára sokan választották ezt a pályát.

Már egyetemi éveinek végén szeretett volna továbbtanulni aspirantúrán, de ez abban a korban egy kisebbségi magyar számára, aki a magyar történelmet szeretné kutatni, itt, helyben szinte lehetetlennek tűnt. Olyan próbálkozás volt ez, mintha egy zártkörű angol elitklubba szeretne bejutni egy lelkes és tehetséges utcagyerek. De ő nem tett le céljáról. Szinte rendhagyónak és szokatlannak, sokak szerint fölösleges időpocsékolásnak tűnt akkor, hogy rendszeresen kutatni járt a beregszászi levéltárba. És 1989-ben felvételt nyert a Moszkvai Egyetem doktori iskolájába, ahol szintén magyar vonatkozású témát választott doktori disszertációjául, másik általa nagyra becsült mentora, Susarin professzor vezetésével. Az aspirantúra áttörést jelentett akkor egy kárpátaljai magyar fiatal életében, mert nemhogy ösztöndíjjal támogatta volna a rendszer a továbbtanulni és kitörni vágyó fiatalokat, de mindent elkövettek annak érdekében, hogy ezen a téren ne érjenek el sikereket. A felvételire például szabadsága alatt ment el oly titokban, hogy még szüleinek sem merte megmondani.

1989-ben mentora és professzora ajánlására az akkor nyíló Hungarológiai Intézetbe felvették a tudományos munka szer-

vezéséért felelős igazgatóhelyettesnek. Őszinte, nyílt lelkesedéssel végezte munkáját annak szellemében, ami a Hungarológiai Intézet alapító okiratában szerepelt. Törekedett maga is, és igyekezett bevonni munkatársait is az alapkutatásokba. Hamar meg kellett bizonyosodnia arról, hogy az intézet, amelyben bízott, az a Szovjetunió magyar pénzen vásárolt és berendezett csillogó kirakata, ahol csak a talmi árunak van helye, igazi értékekre nem tart igényt. Az intézmény vezetője eleinte csak azt nézte rossz szemmel, hogy kutatóként azt teszi, amire vállalkozott, rendszeresen és következetesen feltárja a témájához kapcsolódó beregszászi levéltári anyagokat. Mikor az intézetet a megyei tanács felkérte, hogy a szovjetek által elferdített magyar falunevek visszaállításakor tegyen javaslatot a hiteles név alkalmazására, Soós Kálmán a legnagyobb körültekintéssel és dokumentumokkal alátámasztva segítette a kárpátaljai magyar közösséget. Neki köszönhető például, hogy Minyerálnoje falu neve ismét Tiszaásvány lett és nem Ásványovo, Tiszjánka pedig Tiszaágtelek és nem Telekovo stb. Ez már szinte merényletnek számított az intézményben, és a kornak megfelelő módon belső fegyelmivel próbálták eltávolítani. Megfontolt, higgadt emberként, de megbántott harcosként okosan védte magát, és megnyerte a csatát. Felismerve a helyzetét és az ott kialakult légkört, miután csatát nyert, önként távozott az intézményből 1995-ben. A választása tudatos volt. Nem hívták más intézménybe dolgozni, így nem volt munkája, és akkor nem járt munkanélküli segély még senkinek…

1996-ban az első hívó szóra vállalta a felkérést a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kialakítására, tudományos, szellemi alapjainak lerakására. Ez sem volt kockázatok nélküli kényelmes vállalkozás, mert főleg munkát, problémák sorának megoldását jelentette, de sem anyagi, sem erkölcsi, sem egzisztenciális megbecsüléssel nem járt. Soós Kálmánt ez utóbbi három igazán soha nem érdekelte. Mindig az ügy volt fontos számára, a lehetőség, hogy szabad akaratából cselekedjen, meggyőződése szerint. Immár 15 éve a főiskola meghatározó személyisége, aki higgadtságával, nyugodt természetével, bölcs, alapos munkájával mindig megtalálta a legjobb megoldást, amit egy-egy probléma kapcsán el lehetett érni. Főleg ennek a hozzáállásnak, az ő személyiségének köszönhető, hogy 2001-ben sikeresen akkreditálták az első szakokat az intézményben, ami még a kishitű kárpátaljai magyarok számára is kisebb csodának tűnt.

Mindig hangoztatta, és mindenkinek elmondta: élete nagy célja, hogy kutathasson. Már diákként is nemegyszer előfordult, hogy az egyetemi könyvtár eldugott, poros levéltári anyagai között rekedt, mert nem vették észre záráskor, hogy még bent van. Annak ellenére, hogy életcélul a kutatást választotta, erre vágyott egész életén át, ha a közösségnek szüksége volt rá, és felkérték társadalmi szerepvállalásra, a tőle messze álló nyilvánosságot, a közszereplést is elvállalta.

A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alapító tagja volt 1989-ben, mert érdekelte a jövő, de sokáig inkább háttérbe húzódva segítette annak munkáját. 1996-ban a KMKSZ Ungvári Középszintű Szervezetének elnökévé választották. Szalókaiként, ungiként a legnagyobb odaadással végezte közösségszervező munkáját. A KMKSZ választási sikereit főleg személyiségének és szervező munkájának köszönheti ezen a vidéken. 2006-ban, majd 2010-ben a KMKSZ jelöltjeként az Ungvári Járási Tanács tagja, a KMKSZ-frakció vezetője. Bölcs, okos, körültekintő munkájának is köszönhető, hogy igyekezett mérsékelt távolságot tartani a járásban egymással hadakozó pártok között, és a közösség érdekében a mérleg nyelveként nagyban segítette a tanács tevékenységét, működőképességét.

Több évtizedes áldozatos tevékenységét többen elismerték annak ellenére, hogy Kálmán nem szeretett a reflektorfényben mutatkozni, csak olyan konferenciára ment el, olyan kutatásban vett részt, ami szakterülete volt, amibe beleásta magát, és amire alaposan felkészült.

• 2006-ban a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány Kuratóriumától Kemény Zsigmond-díjat kapott a helyi és az anyaországi kultúra kapcsolatának építéséért.

• 2006-ban Győr Megyei Jogú Város Közgyűlése, ezüst emlékéremmel tüntette ki a nemzeti kulturális értékek őrzése és közkinccsé tétele érdekében kifejtett munkássága elismeréséül a magyar kultúra napja alkalmából.

• 2007-ben a megyei közigazgatás és a megyei tanács dicsérő oklevelét kapta az Ungvári Járási Tanács KMKSZ-frakciójának vezetőjeként a szakbizottságokban kifejtett munkájáért.

• 2010-ben a Magyar Tudományos Akadémia oklevelét vehette át a magyar tudományosság, a kárpátaljai magyar közösség érdekében és támogatására végzett munkájáért.

• 2011-ben a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal legmagasabb kitüntetésében, A Régió Fejlesztéséért Érdeméremben részesült.

• A kárpátaljai magyar felsőoktatás megteremtése érdekében a nemzeti összetartozás napján vehette át a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét.

Mindez azt mutatja, hogy nemcsak ismerték, de elismerték. Soós Kálmán tisztessége, derűje és embersége sokat jelentett a hozzá kötődő személyeknek, még azoknak is, akik nem voltak napi kapcsolatban vele. Hiányát nehéz lesz pótolni, ha egyáltalán lehet. Csak az adhat erőt, ha hisszük, hogy mindig itt van velünk a nehéz percekben, a döntéshozatal nehéz óráiban, és végiggondoljuk, hogy vajon ő mit mondana, mit tanácsolna, merre lépne...

Orosz Ildikó

„Nem hal meg az, ki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl;
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé fínomul,
Mely fennmarad s nőttön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik;
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.”

(Arany János: Széchenyi emlékezete)

Szolgáltam, szolgáltam, mindig csak szolgáltam. És halálommal is szolgálni fogok. Forrón szeretett magyar népem és hazám, tudom, megértik ezt a szolgálatot.

(Aulich Lajos)

Hazám. Két magánhangzód azonos a halál magánhangzóival. Mert halálos erő vagy, hazám, erő, mely nem bocsát el. Minden te vagy, minden benned van. Megadom magam.

(Márai Sándor)

Hazát, hitet nem cserél az ember, amiként arcot sem. Mindkettőt őseink hagyták ránk, s a hűség kötelez.

(Sinkovits Imre)

Búcsú Bagu Balázstól

2011. július 9-én elhunyt Bagu Balázs nyugalmazott magyartanár

Bagu Balázs 1932. december 28-án született Bátyúban. A munkácsi tanítóképző, majd az ungvári egyetem elvégzése után Kárpátalja számos magyar iskolájában tanított, majd 1964-től a Bátyúi Középiskolában dolgozott nyugdíjazásáig. 1969–1979 között ő volt a magyartanárok beregszászi módszertani szakcsoportjának a vezetője, 1982-ben megkapta a módszerész kitüntető címet. Bagu Balázst fáradhatatlan, lelkes pedagógusnak ismerték tanártársai és tanítványai egyaránt.

Szívügyének tekintette a magyar nyelv és irodalom oktatását, éveken át a Bagu Balázs által kidolgozott tanterv szerint tanultak a kárpátaljai magyar gyerekek. Számos módszertani segédanyaga jelent meg. Az ő nevéhez fűződik többek között a Bátyúi Költészeti Napok elindítása is.

Bagu Balázs alapító tagja a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetségnek, s éveken át az elnökség tagjaként segítette annak munkáját. Szorgalmazta az egyházi líceumok megnyitását, előkészítő tanfolyamokat vezetett a teológiára készülő diákok számára. Elsők között karolta fel a szórványoktatást, elkészítve a vasárnapi iskolák tantervét és szöveggyűjteményét.

Az anyanyelvápolás mellett fontosnak tekintette a hagyományápolást, a honismereti nevelést. Számos honismereti, néprajzi tanulmánya és könyve jelent meg. Foglalkozott az 1848-as szabadságharc kárpátaljai vonatkozásaival, az egész megyére kiterjedően felkutatta a honvédsírokat, gyűjtötte és feldolgozta az 1944-es deportáltak visszaemlékezéseit, kiváló dolgozatot írt Bátyú község földrajzi neveiről, összegyűjtötte s megjelentette a bátyúi jeles napok könyvét, a bátyúi gyermekjátékokat.

Megjelent könyvei mellett Bagu Balázs gazdag kéziratanyagot hagyott a kárpátaljai magyarságra. Elkészítette az óvodák és elemi iskolák honismereti tankönyvét, s a teljességre törekedve összegyűjtötte vidékünk húsvéti locsolóverseit. Mindkét kézirat kiadásra vár.

Egy pillanatig sem volt „nyugdíjban". Élete utolsó napjáig lelkesen dolgozott, tele volt alkotó kedvvel, tervekkel, elképzelésekkel. Mindvégig szívén viselte a kárpátaljai magyar

oktatás és hagyományápolás ügyét, figyelemmel kísérte szülőföldünk kulturális életét, az oktatás helyzetét. Esti telefonbeszélgetései során érzelemdúsan, vehemensen figyelmeztette fiatalabb kollégáit, ha úgy érezte, nem tettek meg mindent a magyar iskoláért, édes anyanyelvünk fennmaradásáért.

Pedagógiai, honismereti és hagyományápolási munkásságáért számos kitüntetésben részesült: 1985 – Makarenko-díj; 1992 – Kossuth-emlékérem; 2009 – a Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt.

Bagu Balázs hivatásszeretete, a szülőföldhöz, hagyományainkhoz való kötődése példaértékű. Emlékét megőrizzük.

p.m.

Nyelvünk virágai

„Egy nemzeti közmondást örökre meg-hagyni halni, nagyobb kár, mint amikor a Hódoltató Tábor egy ágyút el-veszt."
(Pálóczy Horváth Ádám, 1819)

O. Nagy Gábor a szólásokat nevezte a népi gondolkozást tükröző beszéd díszeinek, nyelvünk virágainak.

A 9. Kárpátaljai Nyári Kölcsey Akadémia egyik előadásán a frazeológiai egységek stílusértékéről értekeztünk a magyar szakos hallgatókkal. A helyi szólásokról szólva megegyeztünk abban, hogy ezek a helyi, csak szűk körben ismert szólások nem csupán hangulatteremtők, de egy-egy kor, egy-egy közösség gondolkodásának, szemléletének „lelettei" is, ezért érdemesek arra, hogy összegyűjtsük szülőföldünk „nyelvi virágait".

Nagybégányból Kornicki Ibolya révén meg is érkezett az első gyűjtés:

Megrémült, mint Gleza malaca. (megijedt)

Megmondta, mint Gerics Feri az ökrének. (feleslegesen volt őszinte)

Úgy járt, mint Lakyné. (tévedett)

Sietnek, mint a bégányiak. (nem ülnek le a vonaton, mert az első megállón leszállnak)

Úgy járt, mint a Merzel früstökje. (odakozmált, odaégett)

Bízunk benne, hogy olvasóink elküldik saját településükhöz, közösségükhöz köthető szólásaikat, s ha összegyűl egy csokorra való, megjelentetjük azt a *Közoktatás* hasábjain.

p.m.

„A magyarság egy és oszthatatlan”

Schmitt Pál Kárpátalján

A magyarság egy és oszthatatlan, hangsúlyozta kárpátaljai látogatása során Schmitt Pál, a Magyar Köztársaság elnöke, aki október első napjaiban kétnapos látogatásra érkezett vidékünkre. Találkozott a megye, a magyar társadalmi és civil szervezetek, a történelmi egyházak vezetőivel, Beregszászon részt vett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanévnyitó ünnepségén, ellátogatott Munkácsra, Nagyszőlősre és Técsőre, kitüntetéseket adott át olyan közéleti személyiségeknek, akik sokat tettek a magyarság megmaradásáért, a magyar nyelv őrzéséért. A kitüntetettek között köszönthetjük többek között Majnek Antal munkácsi megyéspüspököt, Antonenkó Miklóst, az Ungvári Nemzeti Egyetem tanárát, műfordítót, Majoros Bélát, a Barkaszói Középiskola igazgatóját, Szántó Editet, a Bátyúi Középiskola nyugalmazott magyartanárát, Bábicsuk Júliát, a Nagybocskói Katolikus Óvoda vezetőjét, a Romzsa Tódor Karitász vezetőjét, Czébely Lajost, a Viski Középiskola magyartanárát, helytörténészt, Mácsek Szidóniát, a gyertyánligeti Páduai Szent Antal Katolikus Óvoda vezetőjét, Milován Jolánt, a Nagyszőlősi Járási Tanács KMKSZ-frakcióvezetőjét, Vizaver Magdolnát, a Kőrösmezői Magyar Iskola nyugalmazott tanárát, hitoktatót, illetve a Nagyszőlősi Ferences Rendházat, a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetséget.

Schmitt Pál köszönetet mondott a kárpátaljai magyaroknak, egyházaiknak, pedagógusaiknak, hogy közel egy évszázada őrzik magyar nemzeti identitásukat, kultúrájukat, nyelvük tisztaságát, a magyar hagyományokat és szokásokat annak ellenére, hogy határok, államok jönnek-mennek a fejük felett. Mint hangsúlyozta, jelenleg szerencsésen áll a magyarok csillaga, mert Magyarországnak olyan kormánya van, amely nemcsak szavakban, hanem tettekben is felvállalja a nemzetstratégiát. Ennek köszönhetően megszületett az egyszerűsített honosításról szóló törvény, az új alkotmány, amely külön foglalkozik a határokon túl élő kisebbséggel, létrejött a nemzeti összetartozás napja, és született egy kiáltvány arról, hogy a nemzet egy és oszthatatlan – mondta a köztársasági elnök.

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanévnyitó ünnepségén tartott beszédében a köztársasági elnök hangsúlyozta: a főiskola létezése, folytonos fejlődése már önmagában is nagyszerű üzenet a jövőnek arról, hogy élnek itt magyarok.

Schmitt Pál mindenütt arra buzdította a felnövekvő nemzedéket, hogy őrizze meg magyarságát és legyen jó polgára Ukrajnának. A szórványmagyarsággal való találkozás során az államfő kijelentette: „Nincs szórványmagyarság, csak magyarság van, mert a magyarság egy és oszthatatlan. Úgy tekintünk rátok, mint a magyar nemzet fontos részeire – egyetlen magyar sem veszhet el.” Schmitt Pál arról biztosította a kárpátaljai magyarságot, hogy az anyaország egyetlen magyarnak sem fogja elengedni a kezét.

k.e.

Gratulálunk a kitüntetetteknek!

A magyar nemzeti ünnep alkalmából kiemelkedő munkásságuk elismeréseképpen négy kárpátaljai közéleti személyiség kapott állami kitüntetést: Zelinszki Éva és Gajdos Olga nyugalmazott pedagógusok, Benedek Imre, az Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola igazgatója, valamint Varga Béla újságíró, a Ungvári Magyar Tankönyvszerkesztőség igazgatója. Valamennyiük tevékenysége a kárpátaljai magyar nyelvű oktatáshoz fűződik.

A kitüntetések átadására augusztus 18-án, a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusán került sor.

Kezünkben a jövő. Iskolaválasztás ma

Milyen lesz a világ 2021-ben?

Azt a fájdalmas arckifejezést sohasem fogom elfelejteni! Pedig micsoda öröm sugárzott Dezső bátyám arcáról akkor, amikor a kapuban végre megállt az elegáns Chevrolet, s autóból kiszállt a daliás termetű, kopaszra nyírt unokája, aki ezúttal a távoli megyeszékhelyről végre magával hozta a családját is: bájos feleségét, Krisztinát és a vasgyúró kinézetű, hároméves dédunokát, Róbertet. Az öreg hamar ölébe kapta a legényt, indult volna vele, hogy megmutassa neki nyulait, galambjait, amikor kiderült, hogy a gyerek nem érti a szavát, a szülei ugyanis elfelejtették megtanítani magyarul. Csak szlávul ért, az anyja nyelvén, vonta meg a vállát az unoka, és keményen kezet rázott velünk, az utcabéli bámészkodókkal.

El kell ismerni, az öreg szomszédnak csak egy rövid időre borult el a tekintete, a szeméből kicsorduló könnyeket olybá vettük, hogy azok a látogatás kicsalta örömkönnyek. Dezső bátyám hamar feltalálta magát, mert nem azért töltött kemény két és fél esztendőt orosz fogságban, hogy ne tudna szót érteni dédunokájával. Csak hát azt nem gondolta volna, hogy családjában a nyelvváltás ily gyorsan bekövetkezik. Valamennyien, akik itt élünk, Isten kérges tenyerén, ezen a huzatos Kárpátalján, jól tudjuk, hogy az asszimilációt állandó folyamatnak kell tekinteni, az a politikai széljárástól és a gazdasági meg egyéb viszonyoktól függően mindig hat. Az emberek többsége nálunk ezt bölcsen tudomásul veszi, persze csak akkor, ha az egy szerves fejlődés eredménye. Több generáción keresztül szinte észrevétlenül megy végbe az érintettek maximális beleegyezésével, fájdalommentesen, úgy, hogy azt többnyire azok észre sem veszik. Úgy tűnik, a 21. század elején nem csupán a technika fejlődik egyre gyorsuló ütemben, hanem a társadalmi folyamatok is erőteljesen felgyorsulnak, így van ez a nyelvváltással is. Visszagondolok a gyermekkoromra, hogy az akkoriban nyilvánvaló eloroszosítási törekvéseket miként tudta eredményesen kivédeni a kárpátaljai magyarság. Pedig még érdekvédelmi szervezeteink sem voltak, nem tudhattuk magunk mögött az anyaország támogatását sem. Jellemző, hogy a médiában mennyire nem volt szabad tudomást venni még a magyarországi eseményekről sem. A megye egyetlen magyar nyelvű napilapja ugyan közölte a magyar televízió műsorát – hogy az internacionalista szellemről tegyen tanúbizonyságot, ugyanott olvashattuk a csehszlovák tv műsorát is –, ám amikor az egyik kolléga a magyar tv-ben futó igen népszerű sorozatra hivatkozott a soros cikkében, az éber szerkesztőktől hatalmas letolást kapott. Mert úgymond semmi közünk ahhoz, ami ott, a szögesdróttal elkerített határ túloldalán történik. Ahová sok utánajárásnak és mindenféle igazolásnak meg komszomoltitkári pozitív jellemrajznak köszönhetően kétévente válthattunk útlevelet.

Nos, faluhelyen a többé-kevésbé eredményesen működő kolhozok egyfajta menedéket jelentettek magyarjaink számára. Sem a fejőnőnek, sem a dohánytermesztési csoport tagjainak, de még a brigádvezetőnek sem kellett tudnia a népek érintkezési nyelvét, az oroszt, mégis biztos egzisztenciát tudtak teremteni családjuk számára. Ma már mindenki számára nyilvánvaló, hogy az államnyelv ismerete nélkül nem lehet boldogulni. Ez a felismerés igen gyakran sokkoló hatással bír. S ha a magyar tannyelvű iskolákban, s tegyük hozzá, az otthoni környezet segítségével nem sikerül a gyermeket megtanítani elfogadható szinten ukránul, akkor nincs más hátra, meg kell fizetni a magántanárt. Lehet, hogy eretnek gondolatnak tűnik, amit az imént leírtam, ám a különórákra kiadott pénzt ne tekintsük luxuskiadásnak. Ennyit a megmaradásunkért vállalnunk kell. Amikor nemzeti ünnepeinken a szónokok arról beszélnek, hogy magyarságunkért igenis kötelesek vagyunk áldozatot hozni, gyakran az jut az eszembe, hogy ezt csak egy maroknyi kisebbség gondolja így, a többség csak a saját boldogulását, a rövid távú érdekeit nézi. És be kell látnunk, mindenkinek egy élete van, a kínálkozó lehetőségeket mindenki úgy használja ki, ahogy azt a legjobbnak ítéli.

Ha a magyar szülőket, akik ukrán iskolába adták gyereküket, megkérdezzük, miért döntöttek így, a válasz legtöbbször így hangzik: mi nem akarjuk itthagyni a szülőföldünket, helyben szeretnénk boldogulni, ezért határoztunk így. Mert ugye a beiskolázáskor az esetek döntő többségében a szülő akarata érvényesül. Ám a gyerek, mielőtt kikerülne az iskolából, ráeszmél arra, hogy neki csupán egy élete van, s azt a legjobb belátása szerint akarja leélni. Ezért gyakran felülírja a szülők korábbi döntését, és a legelső alkalommal Magyarországra költözik át. Ha lenne ilyen statisztika, abból világosan kitűnne, hogy a jobb boldogulás reményében Magyarországra költözők között a szláv nyelvű iskolát végzett magyarok száma megközelíti azokét, akik magyar iskolába jártak. Akit mélyebben érdekel a téma, végezzen alkalmi számvetést az ismeretségi körében, s ugyanerre az eredményre jut.

A minap boldogan újságolta az egyik barátom, hogy sikerült rávennie a szomszédjában lakó házaspárt arra, hogy magyar iskolába írassák gyermeküket. Holott a férj ukrán nemzetiségű, bár mivel már vagy tizenkét éve él itt – jól beszél magyarul.

– Miként sikerült meggyőzni őket? – kérdeztem csodálkozva.

– Tudod, csak rákérdeztem arra: van-e elképzelésük, hogy milyen világ lesz itt, Közép-Európában 2021-ben, amikor a fiuk már nagyban készül az érettségijére? Hogyan, hát milyen? Azt még nem tudja senki, tettem hozzá gyorsan, ám az az egy biztos, hogy a fiatalok többsége akkor is ki szeretné próbálni magát, miként tud boldogulni Európában és szerte a nagyvilágban. Ha anyanyelvén sajátítja el a legfontosabb ismereteket, nagyobb esélye van rá, hogy ott is érvényesül.

Ilyen egyszerű lenne ez?

Szépreményi Kristóf

Mely nemzet fia vagy?

Hol volt, hol nem volt, még az Óperenciás tengeren is túl élt egyszer egy kis faluban Jancsi és Mariska… Fenyőkkel benőtt hegyoldalon vidáman futkosott a fák között Iván és Maruszja… John és Mary felpattant a lovára, és körbenyargalt a farmon…

Jancsi és Mariska, Iván és Maruszja, John és Mary… Egy fiú és egy lány… És mi mindenről árulkodik a nevük! Többek között arról, hogy Jancsi és Marika magyarul, Iván és Maruszja ukránul, John és Mary angolul beszélnek egymással. A történelem viszont a neveket is manipulálta. Legalábbis itt, a Kárpátok lábánál…

Élt egyszer egy kis faluban egy Gyula nevezetű leventeparancsnok. Szép szál legény volt. Amikor végigvágtatott az utcán kesely szőrű lován, minden lány leste a pillantását. De ő csak Irma körül legyeskedett, aki anyjával és két testvérével együtt nemrég költözött haza Amerikából. Hallotta, hogy a század elején a lány apja és anyja is innen, Magyarhonból vándorolt ki az Ígéret földjére, aztán ott kint ismerkedtek meg, ott kötöttek házasságot. Négy gyerekkel áldotta meg őket az Úr. De Eszter mama hazavágyott. Nem bírta az ottani klímát. Legalábbis ezt mondták. Két nagy lányával – Ilonkával meg Irmával, és egyik fiával, Árpáddal hazajött. A papa Géza fiával ottmaradt. (A gyerekek Amerikában születtek, de mindegyik magyar nevet kapott! Nem úgy, mint manapság, amikor magyar Jennifereket, Kármeneket, Dzsokikat meg Pamelákat keresztelnek! Bálint bátyám már húsz évvel ezelőtt a Pamir meg a Verhovina cigarettásdobozra írta fel a Patrícia meg a Krisztofer nevet, hogy meg tudja mondani az esedékes kártyapartin barátainak, hogy hívják az unokáit.)

Gyula kitartó volt: végül elnyerhette Irma kezét. Két gyönyörű lányuk született: Margit és Erzsébet… Jaj, tévedtem. Elírtam a nevüket. Marharita és Alzsbetta. Merthogy már cseh éra következett, s így anyakönyvezték őket…

Margit és Erzsébet szépen felcseperedtek. Már a polgárit is kijárták. Margit férjhez is ment hamarosan Ferenchez. Erzsébet tanulni szeretett volna. Sokat harcolt, míg a szülők elengedték a városba! De sikerült!

„Alzsbetta Juliuszovna, jöjjön ki a táblához!" – szólították az első órán.

A tanteremben senki nem mozdult.

Névsorolvasás. Másodszor is. Harmadszor is. Mire félénken feláll a mi Baksa Erzsébetünk... A tanteremben röhögés. És ő nem érti, miért. Soha senki nem szólította Alzsbettának, s úgy tudta, az édesapját Gyulának hívják... Csak kizárásos alapon gondolta, hogy őt szólítja a tanár...

Böske, merhogy a faluban mindenki így hívta, nagyon szép lány volt. A Marton Bálint kisebbik fiának, Árpádnak a szeme meg is akadt rajta az egyik bálban. Hamarosan feleségül is vette. Lányukat végre Erzsébetnek szerették volna anyakönyvezni, de végül Jelizaveta lett belőle. Új megszállás, új rendszer, új hatalom, új átkeresztelés... De a kis falujában csak Erzsikének szólította mindenki. Bezzeg, amikor dolgozni kezdett, új nevet kellett megszoknia. Jelizaveta Árpádovna – szólították őt a nebulók az iskolában. És mindannyiszor pirult az orcája, ha így hallotta a nevét. Hosszú összeesküvés után a gyerekek végül tanító néninek szólították, de emiatt Jelizaveta Árpádovná megrovást kapott...

Elhatározta hát, hogy ha gyermekei lesznek, olyan nevet választ nekik, amit nem lehet fordítani semmilyen szláv nyelvre. Ebben férje is egyetértett vele. Mire Zsófia megszületett, a rendszerváltás szelei fújdogáltak. Sikerült a magyar kiejtésnek és helyesírásnak megfelelően anyakönyvezni Dorottya lányukat is. Boldogok voltak, míg...

Mígnem útlevelet is kaphattak. Ebbe a rendszerváltás után már nem csak oroszul/ukránul írták be a neveket, hanem, ahogy a kárpátaljaiak mondják: mismás nyelven is. Zhofiia és Dorotta... De a szomszéd István, akinek a neve a hivatalos iratokban Sztefan, az útlevelében már Stepan. Mintha három különböző nemzetiségű emberről lenne szó. Pedig magyarnak született, magyarként él, és mindenki Pityunak szólítja.

Különböző korok, különböző hatalmak. A kárpátaljai magyarok anyakönyvezett nevei elárulják, ki született magyarok alatt, ki a cseh érában, és ki a Szovjetunióban. Történelemről mesél a nevük, bár ők ezt soha nem kívánták…

De vajon miről árulkodnak a legújabb kori nevek?

A mai „magyar" mese így kezdődhet. „Élt egyszer egy kis faluban Kevin és Vanessza. Naphosszat a tévé előtt ültek, s csak néha szóltak rá a körülöttük rendetlenkedő gyerekekre. Akkor, amikor Denisz már kitépte Eszmerálda haját, amikor Renátó csőre töltötte pisztolyát, hogy megbüntesse Gvendolint, mert elvette az mp3-asát…" Ők már a globalizáció gyermekei, akik tévésorozatokon nőttek fel. És valószínűleg sokukat nem igazán fogja bosszantani, hogyan szerepel nevük az okmányokban. Mint ahogy az sem, mely nemzet fiai…

Marton Erzsébet

Moszkvai tudós kutatja a kárpátaljai magyarokat

Október 10–24. között a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének vendégeként vidékünkön folytatott kutatásokat Gleb Pilipenko, Oroszország Nemzeti Tudományos Akadémiája Szláv Intézetének tudományos munkatársa, a Moszkvai Lomonoszov Állami Egyetem (MGU) oktatója.. Vele beszélgettünk…

– Gleb, hogyan került kapcsolatba a beregszászi nyelvészekkel?

– Először is szeretnék köszönetet mondani a II. Rákóczi Ferenc Kárpátalja Magyar Főiskola tanárainak vendégszeretetéért, segítségéért, ez sokat jelent nekem. Tavaly Moszkvában egy nemzetközi szociolingvisztikai konferencián találkoztam Csernicskó Istvánnal és Beregszászi Anikóval, akik szintén előadást tartottak. Bemutatkoztam, beszélgettünk a kutatási témámról, és Csernicskó tanár úr meghívott Kárpátaljára. Ezek után szóba került egy esetleges kárpátaljai kutatómunka is, ami most vált valóra.

– Hogy jutott eszébe, hogy Ukrajnában, ezen belül éppen itt, nálunk fog kutatni?

– Engem a határon túli magyarok kétnyelvűsége, nyelvhasználata érdekel. Moszkvában a Tudományos Akadémián bilingvizmussal foglalkozom. Vajdaságban, Muravidéken már jártam, Kárpátalján még nem. Másrészt pedig úgy jött az ötlet,

hogy a moszkvai magyartanárnőm kárpátaljai származású, Klára Vavra, és nagyon sokat mesélt Kárpátaljáról, Ungvárról a magyar nyelvórákon, s felkeltette érdeklődésemet ez a rejtélyes vidék.

– Milyen kutatási céllal érkezett Kárpátaljára, milyen kutatási témával foglalkozik?

– Mint említettem, kétnyelvűség-kutatással foglalkozom magyar–szláv nyelvi szituációkban. Tudom, hogy mostanában kedvelt kutatási téma a határon túli magyarok nyelvi sajátosságainak a leírása, de én, hogy úgy mondjam, az érem másik oldalát vizsgálom. Azt, hogyan beszélnek a határon túli magyarok az államnyelven: szerbül, szlovénul, ukránul, oroszul. Vagyis azt próbálom leírni, hogy a magyar nyelvnek milyen a hatása az államnyelvre, Kárpátalja esetében az ukránra és a volt Szovjetunió hivatalos nyelvére, az oroszra.

– Ez a téma, vagyis a kárpátaljai magyarok ukrán és orosz nyelvtudása érzékeny kérdés, melynek nyelvpolitikai és oktatáspolitikai hátterével a Hodinka-intézet kutatói is sokat foglalkoztak. Ismeri Ön a kárpátaljai nyelvészek ilyen irányú kutatásait?

– Igen, ismerem a főbb kutatásokat, de igazán most nyílik alkalmam arra, hogy a témába vágó szakirodalommal részletesebben megismerkedjek. Megérkezésemkor a főiskola könyvesboltjában és könyvtárában sok értékes szakirodalmat találtam, amihez Moszkvában nem tudok hozzájutni, mivel többségük magyar nyelvű. Több könyvet kaptam ajándékba is itt a szerzőktől, kutatóktól, hogy csak néhányat említsek: Orosz Ildikó kutatásairól szóló kiadványokat, Csernicskó István és a Hodinka-intézet munkatársainak számos kötetét. Azt látom, hogy a kutatók sokat tesznek azért, hogy minden oldalról szakmailag korrekten vizsgálják ezt az érzékeny kérdést, és a tudomány felelőssége az is, hogy ne hallgassa el a problémákat, ne elkerülje a konfliktusokat, hanem megoldásokat keressen.

– Önnek már néhány kárpátaljai magyar tannyelvű iskolában volt alkalma kitöltetnie kérdőívet. Hogyan látja, milyen a kárpátaljai magyar gyerekek ukrán és orosz nyelvtudása? Mik az eddigi kutatási tapasztalatai?

– A helyzet nagyon érdekes. Eddig hét iskolában volt alkalmam kutatást végezni. Az derült ki, hogy nagyon gyenge az ukrán nyelvtudás a kárpátaljai magyar iskolások (a 10–11. középiskolai osztályok tanulói) körében. Orosztudásról pedig egyáltalán nem lehet beszélni, az teljesen eltűnt már ebben a korosztályban. Igaz, még csak a Beregszászi és a Nagyszőlősi járásban töltettem ki a kérdőíveket, lehet, hogy Ungváron és a Munkácsi járásban kicsit más lesz a kép, s az adatok elemzése sem történt meg. Pontosabbat csak a részletes elemzés után mondhatunk. A fő problémát abban látom, hogy nem jó tanítási módszert alkalmaznak. Az ukrán nyelvet ugyanúgy tanítják a magyar gyerekeknek, mint az ukrán anyanyelvűeknek, s nem mint idegen nyelvet vagy környezeti nyelvet. A másik ok pedig az lehet, hogy kicsi a motiváció az ukrán nyelv tanulásához. Nagyon közel van Magyarország, ez sokaknak továbbtanulási lehetőséget jelent, s ott nem kell az ukrán nyelv.

– Ön a szerbiai Vajdaságban élő magyarok szerb nyelvismeretét is vizsgálta, és erről egy monográfiát is megjelentetett. Ha összehasonlítja az ottani és az itteni helyzetet, akkor mit talál? Hasonló vagy teljesen különböző a helyzet, ami a magyarok államnyelvi ismereteit illeti?

– Érdekes összehasonlítani a két régió nyelvi helyzetét. Vajdaságban a szerb nyelv Trianon után vált hivatalos nyelvvé, míg Kárpátalján az ukrán csak nemrég, húsz éve, de a szituáció nagyjából hasonló. Vajdaságban sem beszélik jól a magyarok az államnyelvet, a tömbmagyar településeken alig tudnak pár szót mondani szerbül. Ennek hátterében azonban valószínűleg az ittenitől eltérő tényezők is lehetnek. Ezekre a kérdésekre, remélem, a kutatásom fényt derít.

– Hogy látja, hogyan lehetne javítani a kisebbségek államnyelvi ismereteinek színvonalát, beleértve a kárpátaljai magyarokat is? Hogy érzi, kutatási eredményei hozzájárulhatnak ahhoz, hogy eredményesebb legyen az ukrán nyelv oktatása a magyar iskolákban Kárpátalján?

– Úgy gondolom, hogy új nyelvtanítási és -tanulási módszerek kidolgozására van szükség leginkább és legsürgősebben. A magyar iskolákban az ukrán szakos tanárokkal való beszélgetésekből kiderült, hogy a jelenleg használatos ukránnyelv-tankönyvek és -tantervek nem magyaroknak készültek. A változást, a helyzet javulását az mozdítaná elő, ha a grammatikaoktatás és a helyesírás tanítása helyett a kommunikáció-központú nyelvtanítást vezetnék be az ukránórákon. Reményeim szerint kutatásomnak e téren is lesz gyakorlati haszna: azzal, hogy leírom, rendszerezem azokat az interferenciajelenségeket, amelyeket a magyarok ukrán beszédükben produkálnak, rávilágítok azokra a területekre, amelyekre jobban oda kell figyelni az ukrán oktatása során. A kutatási eredményeket felhasználva, és a beregszászi kollégákkal konzultálva, szeretnénk majd kidolgozni olyan stratégiákat, módszertani elveket, amelyek hatékonyabbá tehetik az ukrántanítást.

– Oroszországban számos nemzeti és etnikai kisebbség tanulja az államnyelvet, az oroszt. Oroszországban mi a helyzet? Tudnak az oroszországi kisebbségek oroszul?

– Igen, Oroszországban nagyon sok nemzeti és nyelvi kisebbség él. A helyzet elég változatos, az adott régiótól függ. Például a finnugor köztársaságokban az orosz nyelv presztízse nagyon nagy. Ezért például Mariföldön vagy Komiföldön más veszély van: a finnugor nyelvek visszaszorulása figyelhető meg. Ezeket a kisebbségeket a nyelvvesztés fenyegeti, a nyelv kihalása. De például a kaukázusi köztársaságokban a helyi nyelvek erősek, ám ott más oktatási rendszer van, mint Kárpátalján. Ott az oktatást az anyanyelven kezdik, majd párhuzamosan zajlik oroszul és a kisebbség nyelvén az oktatás, majd fokozatosan áttérnek az oroszra mint tanítási nyelvre. Jakutföldön és északon vannak problémák az orosz nyelv elsajátításával, mert azon a területen az őshonos lakosság többségben van, így sokkal kevesebb színtéren találkoznak az orosz nyelvvel a hétköznapokban. De ott is elsajátítják a televízió, a rádió, az újságok, a média segítségével. Ez érdekes probléma, de egészen más, mint itt. Nem lehet általánosítani, minden régiót külön kell vizsgálni.

– Hol és milyen formában szeretné publikálni kutatásai eredményeit?

– Először az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetének folyóiratában, a Славяноведение-ben szeretném publikálni a kutatás eredményeit, illetve konferenciákon, tudományos szimpóziumokon számolok be. Később szeretném kibővíteni a kutatást más korosztályokban is, nem csak középiskolások körében, hogy a kép teljes legyen. A teljes kutatás eredményeit pedig reményeim szerint jövőre egy monográfiában foglalom össze, amelynek kiadására szintén az akadémiától kaptam ígéretet.

– Ön kitűnően beszél magyarul, ami egy moszkvai nyelvésztől meglepő. Hol tanulta meg ilyen jól nyelvünket?

– A moszkvai Lomonoszov-egyetemen kezdtem el magyarul tanulni. Volt egy vendégtanárunk, H. Tóth István. Kecskemétről, majd egy magántanárnál, Klara Vavránál folytattam a nyelvtanulást, aki kárpátaljai származású. Ők azok, akiknek köszönetet szeretnék mondani, azért, hogy kinyitották előttem ezt a gyönyörű világot, a magyarságot.

– Hogy tetszik Önnek Kárpátalja, milyennek találja Beregszászt, a kárpátaljai magyarokat?

– Kárpátalja nagyon érdekes régió. Oroszországban rejtélyes vidéknek tartják Kárpátalját, de gyakran azonosítják Nyugat-Ukrajnával. Nyugat-Ukrajna pedig nagyon sajátos térség Oroszország számára az erősödő nyelvi és nemzetiségi feszültségek miatt. Moszkvában keveset tudnak arról, hogy a magyaroknak más a történelme, a kultúrája. Kárpátaljának még az éghajlata is más, és nincs olyan feszültség a nemzetiségek közötti kapcsolatokban. Az emberek nagyon szívélyesek, nyitottak, szellemesek és nagy vendégszeretettel fogadnak engem mindenhol. Beregszász pedig kellemes hangulatú vidéki kisváros. Minden van, ami a teljes, színvonalas élethez kell: színház, főiskola, stadion, a boltokban minden kapható, ami szükséges. Jól és biztonságban érzem itt magam.

– Köszönjük szépen a beszélgetést, és sok sikert kívánunk a kutatómunkájához!

– Köszönöm szépen!

Márku Anita, *Hodinka Antal Intézet*

A magyar rendszerváltás társadalmi megítélésének háttere

A 80-as évek végén több európai kommunista berendezkedésű országban, a világtörténelemben példa nélkül álló gyorsasággal – mintegy három év alatt – omlott össze a hatalom. A nemzetközi méretű rendszerváltás folyamata körülbelül négyszázmillió embert érintett. A pluralista demokrácia megteremtését Magyarországon egyfajta sajátos útnak tekinthetjük az 1987 és 1990 között bekövetkezett kelet-közép-európai átalakulások sorában.

A magyar rendszerváltás olyan esemény volt, mikor az állam rezsimje békés, nem forradalmi úton váltott át a szocializmusról demokratikus többpártrendszerre és piacgazdaságra. A magyarországi demokratikus átmenet történelmi feltétele egy hosszú reformidőszak volt. A hatvanas években a magyarországi szocializmus alapvető jellegében ugyan még nem különbözött a többitől, de a 70–80-as évek reformjai következtében fokozatosan átalakult. Kádár János politikai jelszavának értelmében: „Aki nincs ellenünk, az velünk van", illetve a 60-as évek végén bevezetésre kerülő „új gazdasági mechanizmus" következtében komoly változások mentek végbe Magyarországon:

– a túlállamosított, termelői érdekeltségeket figyelmen kívül hagyó hiánygazdálkodás fokozatosan racionalizálódott;

– hasonló liberalizálódásról beszélhetünk a politikai hatalom tekintetében is, minthogy egy enyhített diktatúra alakult ki (szocialista lobbik kialakulása);

– jelentősen csökkent az ideológia uralma.[1]

A nyolcvanas évek eleje a klasszikus Kádár-korszak társadalma, amelyben egyre jelentősebb mértékben érvényesült a kettősség váló gazdaság társadalomalakító szerepe (becslések szerint az éves GDP negyede-harmada keletkezett a rejtett gazdaságban), a jövedelmi különbségek folyamatosan és gyorsuló ütemben növekedtek. Ez volt lényegében a „gazdaságra korlátozódó polgárosodás kezdetének és kibontakozásának időszaka".[2]

A kedvező nemzetközi környezet, illetve a belső törekvések következtében az 1988 őszén még kikezdhetetlennek tűnő, egycentrumú magyar politikai rendszer 1989 őszére többpólusú hatalmi rendszerré alakult át (kilenc politikai formáció részvételével megalakult az Ellenzéki Kerekasztal), amelyben az egyes hatalmi centrumok révén kiegyezéses formában folytatódott az átalakulás. 1989. október 23-án kikiáltották a III. Magyar Köztársaságot.[3]

A rendszert átalakító változások lényegében 1990 őszéig tartottak. A politikai rendszer átalakulása teremtette meg a gazdasági és tágabb társadalmi rendszerváltás feltételeit és kereteit. Az új évezred elejére Magyarország gazdasági és társadalmi térszerkezete, térségi és települési tagoltsága alapvetően eltért a 15-20 évvel korábbitól. Ebben meghatározó szerepet játszottak a piacgazdaságra jellemző elemek: a vállalkozások számának robbanásszerű emelkedése, a külföldi tőke meghatározó szerepe, a mindent átszövő piac hatása, valamint az átmenet alapvető feltétele, a széleskörű privatizáció.[4]

Bár az átmenet a politikai szférában békés úton zajlott le, amihez elengedhetetlen volt a magyar társadalom széles körű támogatása, a kilencvenes évek gazdasági folyamatai, a korábbi rendszer struktúrájának leépülését kísérő krízisjelenségek hatalmas társadalmi nehézségek elé állították az országot. A polgárok Magyarországon nagyobb mértékben, jobban csalódtak a rendszerváltásban, mint jó néhány összehasonlítható társországban. Négy országgal is egybevetve (Németország, Csehország, Szlovákia, Lengyelország) a magyarok némi abszolút többséggel (51%) állították, hogy az új rendszer rosszabb, ezen belül mindenki másnál nagyobb, 26%-os arányban azt, hogy sokkal rosszabb. A rendszerváltás ötödik évében a magyarok mondták a legnagyobb arányban, hogy társadalmi helyzetük „jelenleg" a legrosszabb (35%). Valamennyi országban a legmagasabb osztályzatot a „80-as évek" kapták.[5]

Az életszínvonal javulását a társadalom széles rétegei tapasztalták meg a nyolcvanas években, így nem véletlen, hogy sokan nosztalgiával tekintettek vissza rá. A kádári konszolidáció időszakának egyik meghatározó törekvése volt a társadalom minél teljesebb körű depolitizálása, semlegesítése, amit a puha diktatúra (az erőszak alkalmazásának lassú háttérbe szorítása) révén, valamint a jólét érzetének kialakításával akartak elérni. A fogyasztási cikkek köre fokozatosan bővült, minek kapcsán a kádári időszak első felét „gulyáskommunizmusnak", második szakaszát pedig „fridzsiderszocializmusnak" is szokás nevezni.[6] A feltűnő talán az, hogy nem a magyarok ítélete a legkedvezőbb a 80-as évekről „legvidámabb barakk" mivoltuk ellenére.

Társadalmi értelemben a hatvanas évekig terjedő időszak a társadalom teljes körű államosításának periódusa, amihez képest a 70–80-as évek „polgárjog nélküli" felemás polgárosodása komoly előrelépést jelentett.

A New Democracies Survey, amelyet majdnem mindegyik „volt szocialista" országban évente elvégeztek, azt mutatja, hogy az ukránok után a magyarok a legelégedetlenebbek a családjuk akkori (1994) gazdasági helyzetével, továbbá az ukránok és fehéroroszok után a magyarok között állítják a legtöbben, hogy a rendszerváltás előtt jobb vagy sokkal jobb volt a családjuk anyagi helyzete. Bár kétségtelen, hogy a társadalom többségének anyagi helyzete romlott, az ilyen fokú elégedetlenség indokoltsága mégis megkérdőjelezhető, hiszen a többi posztszocialista országban a reáljövedelem csökkenése hasonló vagy nagyobb volt, mint Magyarországon. Ennek ellenére a széles körű elégedetlenséget társadalmi tényként kell elfogadnunk. Szakértők szerint Magyarország viselkedése a leginkább „szociologikus". A legfontosabb magyarázó tényező a jövedelemszint, valamint a családot érintő munkanélküliség.[7]

A piacgazdaságra való áttérés azt eredményezte, hogy viszonylag gyorsan és jelentősen szétnyílt a jövedelmi olló a magasabb és alacsonyabb foglalkozási státuszúak között. 1988-ban a háztartások egy főre jutó jövedelme alapján számított legfelső 10 százalék csupán 5,8-szerese volt a legalsóénak. Két év múlva ez a szorzószám 6-ra növekedett, s évről évre majdnem folyamatosan emelkedve, 1996-ra a leggazdagabbak átlagosan 7,5-szer annyi jövedelemmel rendelkeztek, mint a legszegényebbek.[8]

Az 1991. évi havi nettó jövedelmek átlagosan 1,68-szor magasabbak a két évvel korábbinál. Ugyanakkor a vizsgált időszak egészére az infláció 74 százalékra becsülhető, tehát lényegében a nomináljövedelmek emelkedése megfelelt az infláció kompenzálásának.[9]

Az átlagos reáljövedelem 1989 és 1994 között körülbelül 15 százalékkal csökkent. A hivatalos munkanélküliségi ráta Magyarországon 1994-ben 12-14 százalék körüli. A munkanélküliség – köztudottan – mindenütt jobban érinti a tanulatlanabb, mint a magas iskolai végzettségű munkaerőt, a munkásokat, mint a szellemi foglalkozásúakat. Az átlagjövedelem csökkenése és a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedése együttes hatásaként a szegénységben élők aránya nőtt. A rendszerváltás után, 1992-ben körülbelül 21 százalék, 1993-ban 24 százalék, 1994-ben 32 százalék élt a létminimum alatt.[10]

A fenti adatok alapján egyértelművé válik az a negatív felhang, amit a magyar társadalom körében tapasztalhatunk a kilencvenes évek közepén a rendszerváltás megítélése tekintetében. Ezt az érzetet pedig csak fokozta a korábbi évtizedek viszonylagos jóléte.

A nemzeti kerekasztal-tárgyalások kezdete 1989 júniusában

A magyar kommunizmus évtizedei ellentmondásos képről árulkodnak. Bár mennyiségi módszerekkel nem mindig igazolható, de a magyar életviszonyok a korszak jelentős részében élhetőbbek voltak, mint a béketábor más országaiban. Létrejöttek és széles körben elterjedtek a piacgazdaságra jellemző vonások, a bankrendszertől az agrárgazdaságon át a vállalkozásokig. Létrejöhetett a modern piacgazdaságot megalapozó humán és intézményi infrastruktúra. Ugyanakkor kiderült, hogy a külföldi hitelfelvételekből finanszírozott életszínvonal- és gazdasági növekedés nem tartható fenn. Az ország eladósodása a nyolcvanas évekre már kritikus mértéket ért el: 1989-ben 20 milliárd dollár adóssággal 6 milliárd dollár bevétel és kb. 3 milliárd dollár kereskedelmi deficit állt szemben. Az adósságteher az 1989–96 közötti időszak egész gazdaságfejlődési pályáját és gazdaságpolitikáját kényszerpályára terelte.

A magyar átmenet evolutív jellege és az ebből fakadó tárgyalásos út miatt Magyarországon – Cseh- és Lengyelországtól vagy Kelet-Németországtól eltérően – a rendszerváltozás nem jelentett vízválasztót, minőségi ugrást, az emberek mindennapi életét gyökeresen átrendező töréspontot. Magyarországon a helyes gazdaságpolitika előbb rombolt és csak utána tudott építeni. Elkerülhetetlen volt a tömeges munkanélküliség, a termelés visszaesése, az infláció átmeneti meglódulása. Ez a folyamat „felerősítette a rendszerváltozás lényegéből is adódó értékrendi elbizonytalanodást, némely esetben válságot".[11]

Összefoglalva a fent említett tényeket elmondhatjuk, hogy a rendszerváltás utáni években Magyarországon is, hasonlóan a kelet-közép-európai régióhoz, mindenütt érezhető volt az életkörülmények nehezebbé válása, a reformok hatása, illetve a szükséges megszorítások pesszimista légkört teremtettek az egész országban, amit csak fokozott a nyolcvanas évek pozitív tapasztalata a lakosság körében.

Paládi Viktória,
Ungvári Nemzeti Egyetem, történelem szak, V. évfolyam

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM JEGYZÉKE:

1. Andorka Rudolf: A társadalmi egyenlőtlenségek növekedése a rendszerváltás óta. Szociológiai Szemle, (1996) 1. sz. 3–26. o.

2. Bihari Mihály. Az átmenet magyar útja // Rubicon. – 2004/5–6, 4–13. o.

3. Bod Péter Ákos–Báger Gusztáv (szerk.). Gazdasági kormányzás. –Bp.: Aula, 2008, 314. o.

4. Csaba László. A hadigazdaságtól a piacgazdaságig, 1945-1989 //Rubicon – 2001/3, – 25–31. o.

5. Ferge Zsuzsa. A rendszerváltás megítélése // Szociológiai Szemle.– 1996/1,– 2–5. o.

6. Kiss Éva. Magyarország útja a parlamenti demokrácia felé. Társadalompolitikai átalakulás Magyarországon 1966–1990 között. BP, Intermix Kiadó, 2010, 139. o.

7. Kolosi Tamás–Róbert Péter. A rendszerváltás társadalmi hatásai // Társadalmi riport. – Bp.: Tárki, 1992, 37–74. o.

8. Semjén András. A magyar gazdaságban lezajlott változások, 1989–1996.– Bp., 1997, 21. o.

9. Statisztikai évkönyv, 1994.– Budapest, KSH, 1995, 175 o.

10. Valuch Tibor. A „gulyáskommunizmus valósága // Rubicon. –2001/10, 2002/1, 76. o.

11. Valuch Tibor. A magyar társadalom szerkezeti változásai, 1945-90 // Rubicon. –2001/3, 20. o.

JEGYZETEK:

[1] Bihari Mihály. Az átmenet magyar útja // Rubicon. – 2004/5–6, 4. o.

[2] Valuch Tibor. A magyar társadalom szerkezeti változásai, 1945–90 // Rubicon. –2001/3, 20. o.

[3] Kiss Éva. Magyarország útja a parlamenti demokrácia felé. Társadalompolitikai átalakulás Magyarországon 1966–1990 között. Bp., Intermix Kiadó, 2010, 95. o.

[4] Semjén András. A magyar gazdaságban lezajlott változások, 1989–1996.– Bp., 1997, 21. o.

[5] Ferge Zsuzsa. A rendszerváltás megítélése // Szociológiai Szemle.– 1996/1, 5. o.

[6] Valuch Tibor. A „gulyáskommunizmus valósága // Rubicon. –2001/10, 2002/1, 76. o.

[7] Andorka Rudolf: A társadalmi egyenlőtlenségek növekedése a rendszerváltás óta. Szociológiai Szemle, (1996) 1. sz. 3–26

[8] Bod Péter Ákos – Báger Gusztáv (szerk.). Gazdasági kormányzás. –Bp.: Aula, 2008, 126. o.

[9] Kolosi Tamás–Róbert Péter. A rendszerváltás társadalmi hatásai // Társadalmi riport. – Bp.: Tárki, 1992, 62. o.

[10] Statisztikai évkönyv, 1994.– Budapest, KSH, 1995, 175 o.

[11] Csaba László. A hadigazdaságtól a piacgazdaságig, 1945–1989 //Rubicon –2001/3, 31. o.

Tanulási zavarok

Diszlexia

1887-ben használták először ezt a kifejezést az izolált olvasási nehézség leírására.

Jelenleg egyesek kizárólag a speciális olvasási nehézséget értik rajta, mások kombinált, olvasási és írási nehézséget definiálnak vele, és végül vannak, akik mindenfajta tanulási nehézséget diszlexiának neveznek.

A *dyslexia* (diszlexia) szó szerinti fordításban gyengébb olvasást jelent. Ez pedig azt jelenti, hogy aki gyengén olvas, akadályozott a kommunikáció egyik formájában, nehezen, lassabban szerez információt az írott szövegből, kevesebb esélye van intelligenciájának kibontakoztatására, mint hasonló korú társainak, annak ellenére, hogy jó értelmi képességekkel rendelkezik egyébként.

A diszlexia tehát a tanulási zavarok fogalomkörébe tartozó, intelligenciaszinttől független olvasási gyengeséget jelent.

Meg kell azonban különböztetnünk két főbb csoportját.

1. Az organikus eredetű, más néven fejlődési (developmental) diszlexia.

2. A szerzett (acquired) diszlexia (baleset következtében, vagy lelki, környezeti okok hatására fellépő diszlexia).

1. Az organikus eredetű, más néven fejlődési diszlexia hátterében a szerkezeti másságból eredő működési másságról beszélünk. Ennek oka lehet örökletesség vagy a születés során elszenvedett minimális károsodás. Az organikus eredetű diszlexia tünetei paralelitást mutatnak a belgyógyászatban, főleg idősebb betegeken diagnosztizált apházia tüneteivel. Ezen diszlexia tünetei között az apházia jegyeit enyhe megjelenésben találjuk.

2. A baleset, betegség következtében ugyan valószínűleg ismét organikus okokat találunk, de mégis fontos megállapítanunk, hogy a balesetet megelőzően ezek az okok nem léteztek.

Lelki, környezeti okok hatására fellépő diszlexia esetében azonban a tünetek okait nem a szervezet (agy, idegrendszer) másságában kell keresnünk, hanem olyan tényezőkben, mint az érési késés, szociálisan hátrányos helyzet, avagy az olvasástanítás során a tanító részéről elkövetett módszertani hiba.

A diszlexiaveszélyeztetett gyermekek különböző fejlődési területeken lassúbb vagy zavart fejlődési jellemzőket mutatnak. Szókincsük szegényes, mondatszerkesztésük agrammatikus, motiváltságuk gyenge. Mozgásuk inkoordinált, ábrázoló képességük elmarad az életkoruknak megfelelő elvárható szinttől. Adekvát életkorban az általánosan alkalmazott olvasás tanítási módszerrel nem érhető el az olvasás megfelelő készségszintje.

Diszlexia tehát olvasásgyengeség, multifaktorális tényezők következtében alakul ki. Organikus sérülés következtében, pszichés és szociális tényezők következményeként egyaránt felléphet az olvasástanulás folyamatában. Gyakran társul dysgráphiával, írás-gyengeséggel, dysortographiaval, helyesírás-gyengeséggel.

Az olvasás az érintettek számára nem az ismeretszerzés eszköze, hanem legyőzhetetlen technikai nehézség. Ép értelmi funkciók megléte mellett képességeikhez mérten alulteljesítenek.

A sok tanulási kudarc következtében pszichés zavarok, (szorongás, depresszió) léphetnek fel. Ezért magatartás- és viselkedészavarokkal, beilleszkedési nehézségekkel küzdenek.

A diszlexia tünetei kisiskolás korban igen jellemzőek. A diszlexia nem „kinőhető betegség", így tünetekről kell beszélnünk a közép- és felső iskolába járók és felnőttek estén is. Amennyiben még az óvodás kor végén vagy első osztályban megfelelő segítséget kapnak, problémáikat sikeresen lehet kezelni. Egyes felmérések szerint azonban, ha harmadik osztályig nem történik meg a probléma felismerése, a fejlesztés megkezdése, a felsőbb osztályokban is alapvető probléma marad a gyereknél az írás, olvasás nehézsége, és ez a tanulás eredményességében is érezteti a hatását.

A diszlexiaveszélyeztetettség tünetei már óvodáskorban megmutatkoznak a mozgás, a beszéd, a téri tájékozódás, az emlékezet, a figyelem területén. Veszélyeztetettségi jellemző lehet az a tény, ha már a családban előfordult diszlexia.

Miután a tünetek már az óvoda idején szembetűnők lehetnek, érdemes odafigyelni, hiszen minél előbb észrevesszük a problémát és megfelelő terápiában részesítjük a gyermeket, annál jobb eredményeket érhetünk el.

Mozgás területén:

Jellemző a motoros ügyetlenség, koordinálatlan nagy- és finommotoros, beszédmozgások, egyensúlyérzékelés zavara.

Irány- és téri tájékozódás területén:

A diszlexiaveszélyeztetett gyermekeknél gyakran találkozunk a jobb-bal irányok tévesztésével, lateralitásproblémával, testsémazavarral, jobbról bal irányba végzett soralkotással, téri orientációs zavarokkal. Diszlexiások között szép számban akadnak balkezesek. A balkezesség azonban önmagában sosem utal egyértelműen diszlexiára. Nagyobb probléma az, ha a gyermeknél keresztezett preferencia van, vagyis nem az azonos oldali szeme, keze, lába a domináns, hanem pl. jobb szem, bal kéz, jobb láb a domináns.

Beszéd területén:

Megkésett, akadályozott beszédfejlődés, elmosódott artikuláció, zöngétlenítés, általános pöszeség, szegényes szókincs, beszédészlelés és megértés zavara egyaránt megjelenhet.

Emlékezet területén:

Vizuális (látási), akusztikus (hallási), verbális (beszéd) emlékezet zavara jellemző tünet lehet.

Figyelem területén:

Tartós figyelemre nem képesek, figyelmük könnyen elterelhető, többnyire csak néhány percre tudnak bizonyos dolgokra koncentrálni.

Egyéb területeken:

További jellemzők a percepció (észlelés), analízis-szintézis gyengesége. Mindezek a tünetek a magatartásra is hatással vannak, sokszor találkozunk pszichés, beilleszkedési és magatartászavarokkal, amik megnyilvánulhatnak agresszióban, bohóckodásban, túlzott visszahúzódásban egyaránt.

Tünetek kisiskolás korban

A ritmusérzék fejletlenségével, dominanciazavarokkal, nehezen kialakuló testsémával, rossz téri és idői tájékozódással, gyenge emlékezettel, szerialitásproblémával találkozhatunk. Emellett sok esetben elsődleges és a kudarcélmények hatására kialakult magatartásproblémák is előfordulnak. Gyakori továbbá, hogy a diszlexiás gyermekeknél nemcsak az olvasás (diszlexia) és az írás (diszgráfia) érintett, hanem a számolás területe is (diszkalkulia).

Olvasásban, írásban fellépő tünetek:

Az olvasás hibái közé tartoznak többek között a betűtévesztések (vizuális vagy fonetikai hasonlóságon alapuló, pl. f-t, g-k), betűkihagyások, -betoldások, szótagkihagyások, reverziók (fordítások pl. betűk szintjén b-d, u-n, szótagok, szavak szintjén betűsorrend megfordítása, kezdő olvasóknál a betűk olvasásának súlyos megkésése. Tünetként szerepel emellett az olvasás tempójának lassúsága és a szövegértés problémája. Írásban gyakoriak a helyesírási hibák, hosszú-rövid tévesztések, egybe-különírási gondok, betűkihagyások, felcserélések, betoldások.

A diszlexiás gyermek írása a finommotoros koordináció gyengesége miatt többnyire csúnya, sokszor szinte olvashatatlan.

Beszéd területén:

Megkésett, akadályozott beszédfejlődés, általános pöszeség maradványtüneteivel találkozhatunk általában. Nyelvi készségük elmarad társaikétól. Gyakori a szegényes szókincs, beszédészlelés és megértés zavara.

Mozgás területén:

Jellemző a motoros ügyetlenség, koordinálatlan nagy- és finommotoros mozgások, az egyensúlyérzékelés zavara. A diszlexiás gyermekek írásképe is mutatja a kézmozgások ügyetlenségét.

Tünetek az idősebbeknél

Ismerős szövegkörnyezetben a diszlexiás normál sebességgel és szövegértéssel olvas, de idegen szövegkörnyezetben tempója lassulhat, szövegértése romolhat. Helyesírási hibákat véthet főleg az ismeretlen szavaknál. Maradhat esetleg egy-egy betű, amit felcserél írásnál, ha sietnie kell. Idegen nyelv tanulásánál komoly gondjai lehetnek a nyelvtannal, s bár beszélni jól megtanulhat, a nyelvvizsgához komoly erőfeszítésre van szüksége, ha belevág. Esetleg lassan, pontatlanul olvas. Beszéde agrammatikus, nehezen fejezi ki gondolatait. Lemarad az olvasási-írási feladatokban. Nem szívesen ír, olvas. Problémái lehetnek az összegzéseknél, vázlatok készítésénél, illetve a nyitott mondatos kérdéseknél, például a tesztekben. Esetleg gyenge a memóriája, gyakran felejt el dolgokat. Nehezen fogadja az újításokat, változtatásokat. Lassan dolgozik. Elvont fogalmakat nehezen ért meg. Kevés figyelmet szentel a részleteknek vagy épp túl sokáig időz el ezekben. Félreérti az információt. A rábízott feladatot esetleg nem teljesíti vagy csak pontatlanul. Szegényes a szókincse. Szövegfelismerése gyenge. Problémái lehetnek az időbeosztással, gyakran elkéshet. A televízió rabjává válhat, hisz információigénye nagy, de kielégítésére a számára legkönnyebb módot, a tv-t választja a könyvek, újságok helyett.

Önértékelési problémái lehetnek az iskolai kudarcok miatt.

A diszlexia örökölhető

Azokban a családokban, ahol a szülők vagy nagyszülők beszámolnak iskolai gondjaikról, érdemes jobban odafigyelnünk. Az örökítés a fiúk esetében még magasabb arányú, így egy diszlexiás apuka 50%-kal, míg az anyuka 25%-kal járulhat hozzá az örökítéshez.

A diszlexiások közt a fiúk száma jóval magasabb a lányokénál, bár ezt a tünetek arányában mérték. Elképzelhető, hogy csak a fiúk később érésének a következménye, mint ahogyan a nyelvi környezet is oka lehet a diszlexiások magasabb arányának bizonyos országokban.

Amennyiben az alábbi kérdések közül 4-nél többre igen a válasz, úgy érdemes gyermekét megvizsgáltatnia, mert valószínűsíthető, hogy diszlexiás:

– Gyermekét érik balsikerek, kudarcok az iskolában?

– Gyermekének van beszédproblémája?

– Tapasztalja-e, hogy iskolai napokon reggelenként gyermeke kifogásokat keres, talál, vonakodik iskolába menni?

– Bármely családtagnak volt-e problémája az olvasás vagy az írás megtanulásával?

– Gyermeke keveri a jobb-bal irányokat?

– Van valaki a családban, aki balkezes?

– Van problémája gyermekének a számokkal?

– Van problémája gyermekének a hangosolvasással?

– Gyermeke zavarba jön egy olyan utasításnál, mint pl. hogy mikor játszhat?

– Csökken gyermeke önbecsülése az iskolai munka idején?

De már iskolakezés előtt is tegyük fel magunknak a következő kérdéseket gyermekünkkel kapcsolatban:

– Szívesen beszélget-e?

– Ki tudja-e fejezni érzelmeit, akaratát?

– El tudja-e mondani, mi történt vele, egyszerű, de kerek mondatokban?

– Szívesen hallgat-e mesét, kérdez-e a történettel kapcsolatban?

– Tisztán képzi a hangokat?

– Felcserél-e szótagokat beszédében?

– Szívesen nézeget képeskönyvet? Észreveszi a különbségeket két kép között?

– Milyen a mozgása? Setesuta vagy gyors, szemmel is nehéz követni, éppen hol van?
– Tudja, melyik a jobb keze?
– Eligazodik a térben?
– Szeret-e rajzolni? Szeret-e színezni, kifesteni?
– Épít összerakós játékokat, van türelme hozzá?
– Tud egy dologra tartósan koncentrálni?

Ha a fentebb feltett kérdésekre túlnyomórészt negatív válasz adható, iskolába lépés előtt kezdeményezzük a gyermek szakember általi vizsgálatát!

Híres diszlexiások

Elgondolkodtató a kérdés, hogy a diszlexia áldás vagy átok. Annyit mindenesetre már az iskolában megtanultunk, hogy történelmünk nagyjai mások voltak, másképp gondolkodók, mint mi, a többi ember. Lehet, hogy kicsit szétszórtak, furák, de igazán nagy dolgokat alkottak. A diszlexiás emberek vizuális, multidimenzionális gondolkodók. Intuitívak, és nagyon kreatívak, kiemelkednek a tudományokban. Mivel képekben gondolkodnak, ezért nehéz megérteniük a betűk, számok, szimbólumok, írott szavak világát. Képesek azonban megtanulni ezeket, és jól tanulni, de speciális módszerekkel, s ezért több időre van szükségük.

Persze ez nem jelenti azt, hogy minden diszlexiásból Einstein, Rodin vagy Andersen lesz. Sőt! Ma sajnos inkább az a jellemző, hogy ezek a gyerekek elkallódnak vagy épp csak elvégzik az iskolát, annak ellenére, hogy egyéb képességeik igen gyakran átlagon felüliek. Ennek oka pedig kettős.

Nem fedezik fel idejében a problémát, hogy a fejlesztéssel sikerüljön megfelelniük az iskolai elvárásoknak, vagy ha kapnak is fejlesztést, azt nevezhetnénk inkább korrepetálásnak, nem pedig a képességek, a gondolkodás kibontakoztatásának. Ez utóbbiak minden gyermek számára fontosak lennének.

A másik igen fontos ok a tolerancia hiánya. Ez általában probléma a mai iskolarendszerben. Általában kerüljük azokat, akik valamiért is problémásak, a legritkább esetben valósulhat meg az egyénre szabott vagy differenciált oktatás, még mindig sok esetben lustának, hanyagnak, figyelmetlennek könyvelik el a tanárok az ilyen gyereket. Az elszenvedett kudarcok pedig megteszik hatásukat, iskolakerülés, magatartási, beilleszkedési problémák, a felelősség alóli kibújás....

Szerencsére azért vannak kivételek, s így követendő példák, példaképek, akik segíthetnek a többieken is azzal, hogy vannak, hogy megmutatták, ilyenné is válhat egy diszlexiás. Ez nemcsak reményt adhat a szülőknek s gyermekeiknek, de talán a nevelők is elgondolkodnak, és hozzáállásukat megváltoztatva esélyt adhatnak, hogy a jövőben is születhessenek Edisonok és Picassók.

Freeweb/Kozoktatas

Tanulni, játszani vagy játszva tanulni?

Játékos munkaformák az idegennyelv-oktatásban

Ha a mindennapokban azt a kifejezést használjuk, hogy 'valamit játszva megcsinálunk', arra asszociálunk, hogy a feladat könnyű, nem fog nehézséget okozni a megvalósítása. Vajon így van ez a tanulás esetében is? Ha valamit játszva tanulunk, az könnyebben megy-e, mint ha egyszerűen be kellene biflázni az anyagot? Hiszen az idegennyelv-tanulás során is van jócskán mit bemagolni (pl. szavak, kifejezések, igevonzatok stb.). Megkönnyítheti-e a tanár a tanulási folyamatot, ha a játékosságot is beleviszi a nyelvtanulási folyamatba? Vagy csak a nyelvtanuló drága idejét pazarolja? Cikkemben ezekre a kérdésekre próbálok választ adni.

Bevezetésként helyezzük el a játékos gyakorlatokat a nyelvpedagógiában. A 80-as évek elején az idegennyelv-oktatásban módszertani válságot figyelhetünk meg, ami azt jelenti, hogy az addig széles körben alkalmazott nyelvtani-fordító módszert új próbálkozások váltották fel. Ezek az alternatív módszerek arra irányultak, hogy az idegennyelv-tanulás folyamán minden készséget (hallás utáni értés, olvasott szöveg megértése, beszéd, írás) egyformán fejlesszenek, valamint hogy a nyelvtanulónak lehetősége legyen az „önmegvalósításra". Ehhez az kellett, hogy az oktatás személyiség-központú legyen és az emberi kapcsolatokra építsen.

A 80-as évek első felében a kommunikatív (pragmatikus-funkcionális) szemlélet nyert teret, mely szerint a kommunikáció során, legyen az beszéd vagy írás, nem a pontosság, hanem az érthetőség a fontos. E szemlélet követői céljaik elérése érdekében új pedagógiai alapelveket dolgoztak ki, melyek szerint nyitott tanítási folyamatra kell törekedni, a fejlesztés a szövegek tartalmán keresztül kell, hogy történjen, és különböző munkaformákat – egyéni, páros, kis- és nagycsoportos – gyakorlatokat kell alkalmazni. A kommunikatív nyelvoktatás integrálja a játékos munkaformákat az osztálytermi tevékenységek közé, mert ezek élvezetesebbé, érdekesebbé teszik a nyelvtanulást mind a gyerekek, mind az idősebb nyelvtanulók számára. Az ilyen tevékenységek során a nyelvet úgy használják, hogy az érthető legyen. De milyen gyakorlatokat tekinthetünk játékosnak?

Számos kutató próbálkozott már a játék fogalmát definiálni, de eddig még nem sikerült egyértelmű és általánosan elfogadott definíciót alkotni. A továbbiakban én *Wagner* meghatározására támaszkodom, mely szerint „*a játék olyan tevékenység, melyet azok, akik résztvevőként vagy megfigyelőként aktívak e tevékenység során, játéknak ítélnek meg és ennek*

reális következetességei vannak" (Heyd, 1991: 153). Eszerint a résztvevők véleménye a döntő.

Az oktatásban alkalmazott játékok legfőbb jellemzőit *Wagner* (vö. Heyd, 1991: 153) a következő pontokban fogalmazza meg:

– A módszertani játék és a szabad gyermeki játék között elsősorban az a különbség, hogy az előző mindig célirányos, valamilyen tanulási céllal végezzük. A játékok céltudatos próbálkozások a tanulók szociális, kreatív, intellektuális és esztétikai kompetenciájának fejlesztése érdekében (vö. Grätz, 2001 /25: 6). Módszertani játékok alkalmazásának akkor van értelme, ha a tanár tudatosan használ ilyenfajta gyakorlatokat, és előre megfogalmazza a célokat.

– A játék az óra folyamán semmilyen szankcióval nem jár, a tanulók úgynevezett „próbacselekvés" által tanulnak, ami azt jelenti, hogy nem jár büntetés (pl. egy rossz jegy) akkor, ha valamit a játék során nem jól mond vagy old meg a tanuló.

– Ugyanazt a játéktípust más nyelvi eszközökkel többször meg lehet ismételni, a játékot félbe lehet szakítani, és újra lehet kezdeni.

– A játék elején a végkimenetel nem jósolható meg, ami bizonyos mértékű feszültséggel jár. A nyerni akarás motiváló tényező lehet.

– Minden játéknak vannak szabályai, lényeges, hogy ezeket minden játékos betartsa, és komolyan vegye. Közös megegyezés alapján ettől el lehet térni.

– A játékra senki sem kötelezhető, a játékban való részvétel önkéntes alapon történik.

Felmerül a kérdés, hogy hogyan függ össze a játék a tanulással. Kiegészítik vagy kizárják egymást? A szakirodalomban, valamint a gyakorlatban is eltérnek a vélemények arról, hogy lehet-e tanulni a játékok által. Egyes kutatók azt a nézetet képviselik, hogy a játék bizonyos értelemben magában foglalja a tanulást, hiszen a gyerek a 6. életévig többet tanul a játék által, mint a további életében. A gyerekek a játék által ismereteket szereznek a világról, tapasztalatokat gyűjtenek a szociális életről. Amikor iskolába lépnek, a továbbiakban már nem olyan szabadok, hozzá kell szokniuk ahhoz, hogy értékelik a teljesítményüket, az önfeledt játéknak véget kell vetni. Nem mindegyik gyerek éli egyformán meg ezt a változást, és a tanár megfelelő módszertani ismereteinek hiányában mindez negatívan befolyásolhatja fejlődésüket.

E két fogalmat közelebbről megvizsgálva az derül ki, hogy a játék a gyerektől egységes, a teljességre törekvő viselkedést követel meg, mely során a gesztikuláció, a mimika, a kézmozdulatok is szerepet játszanak. Agykutatók szerint mindez a jobb agyféltekével van összefüggésben. Az iskolai tanulás során ezzel szemben az információkat kognitívan a bal félteke dolgozza fel. Ez a szembehelyezés tehát azt jelenti, hogy a játék és a tanulás kiegészítik, nem pedig kizárják egymást.

A játék valójában „a tanulás egy effektív formája" (vö. Helwig, 1996: 106). A játék során a tanuló elsősorban azt tanulja meg, amire a játék sikeressége érdekében szükség van. Empirikus kutatásokkal bizonyították, hogy azok a tanulók, akik szívesen játszanak, eredményesebbek a tanulásban. A játék során a tanulók gyakran nem észlelik, hogy közben tanulnak, ezáltal nem érzik olyan megterhelőnek a tanulást, és élvezetesebb számukra a tanulási folyamat.

A játéknak és a tanulásnak a gyakorlatban össze kell fonódni. A játék természetesen nem helyettesítheti a szisztematikus tanulást, de kiegészítheti azt a nyelvóra begyakorló, ismétlő fázisaiban. *Bohn/Schreiter* (vö. Bohn/Schreiter, 1989: 17) szerint a játékok előnyei a következők:

– növeli a tanulási készséget;

– az érdekesség által segítenek leküzdeni a fáradtság jeleit;

– általuk könnyebb nyelvi struktúrákat automatikussá tenni;

– hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanulók koncentráltabban figyeljenek;

– a gyengébb tanulókat is be lehet vonni a tanulási folyamatba;

– általuk változatosabbá és érdekesebbé lehet tenni az órát;

– növelik a motivációt.

Azokat a munkaformákat, melyeket a tanulók játékként ítélnek meg, élvezik a résztvevők és ezáltal pozitív érzelmek ébrednek bennük. A játékelméletekben nagy hangsúlyt fektetnek a játékok által indukált siker- és örömélménynek, melyek kedvezően befolyásolják a tanulási folyamatot. *„A játékok minden esetben alkalmasak arra, hogy növeljék a motivációt, és felszínre hozzák a rejtett tudáselemeket*" – írja *Grätz* (Grätz, 2001/ 25: 6) egyik cikkében. A játékos tanulás tehát „nagy fejlődéspszichológiai jelentőséggel" bír (vö. Maier, 1991: 197).

A játékos tanóra sikerességéhez viszont több feltételnek is meg kell valósulnia.

– Egyrészt a tanárnak tisztán kell látni maga előtt, hogy mi a célja a játékkal: csak kikapcsolódásnak szánja, vagy valamilyen konkrét didaktikai tartalmat szeretne ezzel közvetíteni, gyakoroltatni.

– Fontos előre meghatározni, hogy milyen nyelvi készségterületet szeretnénk ezzel fejleszteni.

– Nem hanyagolható el az a szempont sem, hogy milyen korosztállyal dolgozunk, hiszen a gyerekek, fiatalok, valamint a felnőttek nem egyforma játékigénnyel rendelkeznek sem mennyiségileg, sem pedig minőségileg. A legtöbb játékot az adott korosztálynak és témának megfelelően át lehet, és át kell alakítani.

– Fontos még továbbá az is, hogy a tanulókat először meg kell tanítani játszani, pont abból a célból, hogy ne csak a játszásra, hanem a tartalomra is figyeljenek. Tehát a szisztematikus játékos oktatáshoz bizonyos mennyiségű játéktapasztalatot kell szerezni a tanulóknak.

– Mindemellett a szülők, a tantestület és az iskola felől is bizonyos fokú nyitottságra, elfogadó magatartásra van szükség.

A továbbiakban tekintsük át, hogy milyen játékokat ismerünk és használhatunk a nyelvtanítás során. A didaktikai játékokat többen több szempont szerint próbálták meg rendszerezni. Ebben a cikkben *Heyd* (vö. Heyd, 1991: 154) csoportosítását és leírását mutatom be.

Az említett nyelvpedagógus a játékokat két fő csoportra osztja: *játékok a nyelvvel (nyelvi játékok)*, valamint *játékok a nyelv által.*

Az elsőhöz olyan játékokat sorol, melyek segítségével be lehet gyakoroltatni különböző nyelvtani jelenségeket, helyesírási jellegzetességeket, valamint szókincsfejlesztésre is alkalmasak. Az effajta játékok automatizálják az ismereteket, hogy a későbbiekben a kommunikáció során, legyen az írott vagy szóbeli, gond nélkül le tudjuk őket hívni a hosszú távú memóriánk elrejtett zugaiból. Ilyenek például a keresztrejtvények, bingó-, lottó-, kártyajátékok (pl. memóriakártyák), a dobókockás társasjátékok, csoportosítások, tagmondatok egymás mellé rendelése stb. Ezek a játékok viszonylag zárt struktúrával rendelkeznek, vagyis legtöbbször csak egy jó megoldásuk létezik.

A második csoportba olyan játékok tartoznak, melyek a szakirodalmi leírás alapján még inkább megfelelnek a kommunikatív nyelvoktatási módszernek. Általuk lehetőség nyílik mind a négy készség fejlesztésére. Jellemző rájuk a „nyitottság", ami

jelen esetben azt jelenti, hogy a játékos szabadabb teret kap a játék alakításában, ami a nyelvi alakítást illeti, de a játékszabályokat ezeknél a játékoknál is be kell tartani. Nem lehet előre meghatározni a játék végkimenetelét, hiszen a játékosok állandóan formálják a játék menetét. Ebbe a csoportba sorolhatók a kitalálós, kvíz-, asszociációs, szerep-, szimulációs, kooperációs-, tervezői játékok, hogy csak néhányat említsek. A felsoroltak mindegyike interakción alapuló játék, melynek legfontosabb eleme, hogy a tanulók saját gondolataikat és ötleteiket hozhatják nyilvánosságra, miközben kapcsolatba (interakcióba) léphetnek egymással vagy épp a tanárral. Nyelvi megnyilatkozásaik során veszik észre leginkább nyelvi tudásuk hiányosságait, ami motiváló erőként szolgálhat a további tanulásra és gyakorlásra. Emellett a szocializációs fejlődést is elősegítik az effajta játékos gyakorlatok, főként a kisiskolás nyelvtanulók esetében.

Egyes nyelvpedagógusok a dalokat, rímeket, mondókákat, nyelvtörőket, kiszámolókat is a játékok közé sorolják, melyek főleg a helyes kiejtés, intonáció, beszédtempó elsajátításához járulnak hozzá.

A játékos tanulás számtalan pozitívuma mellett, be kell vallani, van hátránya is a játékos nyelvtanulásnak, melyek közül egyik legfontosabb az időfaktor. Egyrészt a játékhoz való felkészülés a tanár részéről időigényes, másrészt pedig az órán is sok időt vesz igénybe. A szomorú valóság, hogy kevés a heti óraszám idegen nyelvből, túlzsúfolt a tanterv, a tankönyvekben nem találnak a tanárok játékos gyakorlatokat, vagy legalább ötleteket. A szisztematikus magyarázat, tradicionális szótanulás és kikérdezés, szövegfelmondás mellett nem jut idő arra, hogy játékokat iktassanak be. Mérlegelni kell azonban, hogy mely gyakorlatoknak van több hozama a nyelvtanuló számára. Ha a felvázolt előnyöket figyelembe vesszük, azt hiszem, egyértelmű, hogy megéri a játékokra fordított idő, hiszen általuk érdekesebbé, változatosabbá, élvezetesebbé, ezáltal hatékonyabbá és motiválóbbá tehetjük a nyelvórát. Feszültségmentes, jó légkörben a nyelvtanuló jobban érzi magát, legyen az fiatal vagy idős.

Végezetül szögezzük le tehát, hogy a játékos nyelvóra sikeressége két fontos tényezőtől függ, melyek nélkül a tanulók nem profitálnak nyelvileg a játékos gyakorlatokból:

– Egyrészt fontos, hogy a tanár ismerje a játékos munkaformák használatának módszertanát, megfelelően alkalmazza azokat, és használja ki a bennük rejlő lehetőségeket a tanulók fejlesztése során. Tudjon kilépni a hagyományos tanári szerepből és háttérben maradva segítőként, tanácsadóként részt venni a nyelvórán. Mindezen tanári készségek kialakításához hozzájárulhatnak a tanári továbbképzések.

– Másrészt elengedhetetlen, hogy a tanulók rendelkezzenek megfelelő játéktapasztalattal.

A tanárok munkáját segítik a játékgyűjtemények, melyekben számos kész vagy kisebb (életkornak vagy nyelvtudási szintnek megfelelő) átalakításra szoruló gyakorlatot találnak. Csak ízelítőként sorolnék fel néhány könyvet (megtalálhatóak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárának olvasótermében) és linket a sok közül, melyek jelenkori modernizált világunkban könnyen hozzáférhetőek. Használjuk hát őket bátran!

– Gedeon Éva – N. Tóth Zsuzsa – Rádai Péter: 165 ötlet nyelvtanárok számára. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991.

– Gedeon Éva – Lengyel Zsuzsa – Rádai Péter: Még 135 ötlet. Módszertani ötletgyűjtemény nyelvtanárok számára. Helikon Kiadó 1998.

– Di Pietro, Robert J.: Szerepjátékok a nyelvórán. Stratégiai interakció. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.

– *http://nyelvijatek.lap.hu/*
– *http://e-katedra.hu/index.php?action=page&show=curriculum*
– *http://www.angol-tanulas.hu/tema/angol-nyelvi-jatek/*
– *http://www.sulinet.hu/tart/fcikk/Kfbc/0/26628/*
– *http://www.morewords.com/*
– *http://jatekanyelvtanulas.blog.hu/*
– *http://nemet-magyar-szotar.hu/akasztofa.html*
– *http://www.languagegames.org/*
– *http://www.btinternet.com/~ted.power/games.htm*
– *http://www.sprachhexen.com/spiele/ideen.htm*
– *http://www.iik.de/uebungen/fortindex.html*

Lechner Ilona, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola némettanára

Felhasznált irodalom:

Bohn, Rainer/ Schreiter, Ina: Sprachspielereien für Deutschlernende. Berlin: Langenscheid 1993.

Bohn, Rainer/ Schreiter, Ina: Sprachlernspiele. In: Henrici, Gert/ Riemer, Claudia (Hrsg.): Einführung in die Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache mit Videobeispielen. Bd. 2. Baltmannsweiler: Schneider Verlag Hohengehren GmbH. 1994, S. 419–436.

Grätz, Ronald: Vom Spielen, Leben, Lernen. In: Fremdsprache Deutsch, Heft 25, 2001, S. 5–8.

Kleppin, Karin: Zur Durchführung von Sprachlernspielen – Probleme und mögliche Lösungswege. In: Müller, B. D./ Neuner, G. (Hrsg.): Studium Deutsch als Fremdsprache – Sprachdidaktik. Praxisprobleme im Sprachunterricht. München: iudicium verlag GmbH. 1984, S. 141–150.

Klippel, Friderike; Spielend lernen: Lernspiele im Fremdsprachunterricht. In: Jung, Udo O.H. (Hrsg.): Praktische Handreichungen für Fremdsprachenlerner. Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaften 1998, S. 341–347.

Leifermann, Karin: Lernspiele als kindgemäße Übungsform. In: Reader 4. Frühes Fremdsprachlernen. Deutsch als Fremdsprache. Zusammengestellt von Edit Morvai, ELTE Germanistisches Institut, 1996, S. 113–114.

Lohfert. Walter: Kommunikative Spiele für Deutsch als Fremdsprache. Ismaning: Hueber Verlag 1987.

Schweckendiek, Jürgen: Spiele und Spielerisches. Zur Förderung der Gruppenintegration und zur Binnendifferenzierung. In: Fremdsprache Deutsch, Heft 25, 2001, 9–19.

Spier, Anne: Mit Spielen Deutsch lernen. Spiele und spielerische Übungsformen für den Unterricht DaF. Scriptor, 1988

Nyelvtanárnak lenni: tudod, mit jelent?

Huszti Ilona: Nyelvtanítás: módszerek és eljárások (PoliPrint Kft., Ungvár 2010. 168 lap)

Recenzió

A tanári szakma – így a nyelvtanári hivatás is – szépségei mellett számos buktatóval, nehézséggel jár együtt. Főleg a kezdő, de esetenként a gyakorló nyelvtanárok is tehetetlenül állnak egyes szituációkban a felmerülő problémák előtt, legyenek azok oktatással vagy neveléssel kapcsolatos. Hogyan válhatunk sikeres nyelvtanárokká? Milyen módszereket kell alkalmazni ahhoz, hogy tanítványainkat önálló nyelvhasználóvá neveljük? Milyen eljárásokkal és módszerekkel könnyíthetjük meg a nyelvtanulási folyamatot? – ilyen és hasonló kérdésekkel foglalkozik Huszti Ilona nemrégiben megjelent kötetében, melyet nyelvtanítási kézikönyvként használhatnak nemcsak nyelvtanárok, de a szülők is találnak benne hasznos információkat gyermekeik nyelvtanulási folyamatáról, hiszen nyelvezete egyszerű, közérthető, élvezhető a laikusok számára is.

A könyvet két, nemcsak Magyarországon, de Európa-szerte elismert szakember, dr. Nikolov Marianne, DSc és dr. Poór Zoltán, PhD bírálta. A szerző lényegében kiválogatja és egy csokorba gyűjti a nyelvtanítással kapcsolatos külföldi és ukrajnai szakirodalom azon részeit, melyek specifikusan a kárpátaljai magyar anyanyelvű gyerekek idegennyelv-tanulása szempontjából relevánsak lehetnek. A szerző az előszóban megjegyzi, hogy a módszertani könyvek többségében „…általánosságban foglalkoznak az idegennyelv-oktatás problémáival, ezért szerettünk volna olyan munkát adni az olvasók kezébe, mely kifejezetten a Kárpátalján folyó nyelvtanítással és annak specifikumaival foglalkozik.” (11. o.)

Huszti Ilona már az elején leszögezi, hogy a magyar tannyelvű iskolákban a gyerekek túlnyomó többsége esetében a magyar az anyanyelv, az ukrán az ún. második nyelv, az angol, német, illetve francia pedig idegen nyelvnek tekinthető. A könyv nem kifejezetten angol szakos tanároknak készült, a szerző ajánlása szerint bátran forgathatják és hasznosíthatják a benne lévő információkat és a tanácsokat mindazon pedagógusok, akik Kárpátalján az előzőekben felsorolt nyelvek („célnyelvek”) bármelyikét oktatják. A „célnyelv” kifejezés arra a nyelvre vonatkozik, melynek elsajátítását a nyelvtanuló célul tűzte ki maga elé, tehát akár a magyarra mint idegen nyelvre, ukránra, angolra, németre, franciára stb.

A kötet az előszó (írta *Fejér Klára* angoltanár), illetve a bevezetés után tizenhárom fejezetre bontható, majd a hivatkozások bőséges listájával és függelékkel zárul. A bevezetésben a szerző bemutatja könyvét, hogy miről és kinek szól, valamint érvekkel támasztja alá a témával való foglalkozás fontosságát és jogosultságát. A kötet fejezeteinek mindegyike elméleti és gyakorlati részekre tagolható, melyek kiegészítik egymást.

Az *1. fejezetben* a szerző felvázolja a jelenlegi kárpátaljai helyzetet az idegennyelv-oktatás terén, beleértve az óvodai és iskolai oktatást egyaránt. Elméleti keretek közé helyezi a nyelvtanítás fogalmát, bővebben taglalva a kommunikatív módszert, melyet „a „leggyakrabban alkalmazott” igennyelvtanítási megközelítésként” (15. o.) említ. A szerző szeretné tisztázni a fogalmakat, megismertet az említett módszer jellemzőivel, eljárásaival, céljaival, a kommunikatív kompetencia összetevőivel és kialakításának menetével.

Mivel Kárpátalján is egyre elterjedtebb a korai nyelvoktatás, ezért a *2. fejezetet* ezen téma kimerítésének szenteli a szerző. A 2. osztályban Ukrajna-szerte kötelező legalább egy idegen nyelv oktatását bevezetni az iskolákban, de egyre gyakoribb, hogy már az óvodában elkezdenek a gyerekek megismerkedni az idegen nyelvek rejtelmeivel. A kisgyermekkori nyelvoktatás még viszonylag gyerekcipőben jár Kárpátalján, ezért rendkívül fontos, hogy a tanárok a külföldi szakirodalmakból informálódjanak a korosztály igényeinek és képességeinek megfelelő módszerekről és eljárásokról. Ebben nyújt segítséget ez a fejezet, melyben az általános elméleti tudnivalók (kisgyermekek életkori sajátosságai, jellemzőik, stb.) után hasznos tanácsokkal lát el minket a szerző.

Nem felejthetjük el azt a tényt, hogy nem vagyunk egyformák, így a tanulók között is számolnunk kell affektív, kognitív, szociális, illetve biológia síkokon különbségekkel. Az osztályok/csoportok heterogén mivoltából adódóan felmerülnek problémák. Ezek kezelésére is fel kell készülni a tanárnak. A *3. fejezetben* Huszti Ilona felsorol néhány gyakran fellépő gondot, és javaslatokat tesz azok megoldására. Tudjuk, hogy mindegyik gyerek más, mindegyikhez más út vezet el. Igaz ez a megállapítás a motiválás terén is. A tanárnak gazdag repertoárral kell rendelkeznie ahhoz, hogy sikeresen motiválja tanulóit a nyelvtanulásra, az általuk vagy közösen kitűzött cél elérésére. A motiváció gyakorlati megvalósítási lehetőségeit a szerző egy empirikus felmérés eredményei által mutatja be, melyet 2004-ben végeztek kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban oktató angoltanárok körében. Felvázol egy időigényes, de megtérülő motiválási módszert, a „*piros és fekete pontos rendszert*” (34. o.), mely a kutatás során kapott visszajelzések alapján közkedvelt a középiskolások körében is.

Mivel a kommunikatív nyelvoktatási módszer mind a négy nyelvi készség fejlesztését integrálja, egy módszertani kézikönyvben elengedhetetlen, hogy foglalkozzunk ezekkel. Ennek eleget téve a *4. fejezet* taglalja a készségfejlesztés témakört elméleti és gyakorlati oldalról megközelítve egyaránt. A fejezet négy alfejezetre bontható a négy nyelvi készségnek (beszéd, írás – produktív készségek, illetve hallás utáni megértés, olvasásértés – receptív készségek) megfelelően. Ehhez igazodva a gyakorlatokat is négy részre osztotta a szerző, felsorol ízelítőül, a teljesség igénye nélkül beszédértési, beszédkészség-fejlesztő, olvasásértést, illetve íráskészséget fejlesztő gyakorlatokat.

A továbbiakban, az *5. fejezetben* a célnyelvi kiejtés, szókincs és nyelvtan tanítására összpontosít a szerző. Ezek azok a területek, amelyek szerves részei a nyelvnek, hiszen szavak, szavakból/szószerkezetekből felépített mondatok stb. nélkül nehezen jöhet létre kommunikáció. A kiejtés témakörben kitér a hangokra, a hangsúlyra, a hanglejtésre és a mondatritmusra is. Észrevételeit és következtetéseit a szerző egy saját maga által végzett átfogó kárpátaljai kutatásból vonta le, és közli azokat jelen kötetben. Szókincstanításhoz is találnak a pedagógusok hasznos információkat és ötleteket, csakúgy, mint a nyelvtan tanításához. Egyértelmű, hogy nagyon fon-

tos ezen a téren is az oktatási folyamat mikéntje, melyet részletesen elemez Huszti Ilona.

Miután valamit megtanítottunk a nyelvtanulóknak, szeretnénk visszajelzést kapni munkánk eredményéről, felmérni tanítványaink tudásszintjét. A tesztelést különböző céllal végezhetjük, melyeknek megfelelően különböző teszttípusokat ismerünk. A *6. fejezet*ből megtudhatjuk többek között, mire figyeljünk oda a tesztlap összeállításánál, milyen a jó tesztlap szerkezete, milyen feladattípusok közül válogathatunk.

A következő két fejezet (*7. 8.*) a tanítási folyamat megtervezését írja le. Egyrészt a nyelvórára való felkészülésről, óravázlat készítéséről és a jó nyelvóra szerkezeti jellegzetességeiről informálódhatunk. Ezek azok a tényezők, melyeket a tanár szabadon alakíthat és befolyásolhat. Másrészt megismerkedhetünk az idegen nyelvi tantervekkel és tanmenetekkel. A szerző összegyűjtött a szakirodalomból néhány hasznos tanácsot arra vonatkozóan, hogyan állítsunk össze jó tantervet és ez alapján jó tanmenetet.

A *9. fejezet*ben megérkezünk az osztálytermi valóságba, mely sok esetben nem túl biztató. Főleg kezdő tanárként gyakran találjuk magunkat szembe olyan helyzetekkel, melyekre esetleg a felsőoktatási intézményben nem készítettek fel. Hiszen az élet hoz néha olyan szituációkat, melyekre nem lehet előre felkészülni. Ebben próbál segítő kezet nyújtani számunkra a szerző, miközben javaslatokat és lehetőségeket sorakoztat fel óravezetéssel, fegyelmezési problémákkal, hibajavítással (mikor és hogyan javítsak?) és értékeléssel kapcsolatosan. Fontos kérdés az idegennyelv-órán, legyen szó bármelyik fentebb felsorolt nyelvről, hogy mikor indokolt az anyanyelvre való áttérés. Melyek azok a szituációk az órán, amikor a tanárnak a tanulók anyanyelvén kell megszólalni. A szakirodalomban természetesen találunk pró és kontra véleményeket ezzel kapcsolatban, csakúgy mint arról, hogy a magyar anyanyelvű vagy a külföldi nyelvtanár tudja hatékonyabban megtanítani a célnyelvet. A szerző felsorolja mindkét alternatíva előnyeit és hátrányait, de saját tapasztalatra hivatkozva leszögezi, hogy „… megfelelő szakképesítés hiányában nem lehet sikeresen nyelvet oktatni!" (95. o.)

A nyelvórán különböző forrásokból származó anyagokat használhat fel a tanár. A *10. fejezet*ben az autentikus anyagok alkalmazási lehetőségeiről esik szó. Részletezi a szerző az irodalom- és daltanítási módszereket és megközelítéseket, kitérve az autentikus anyagok (célnyelvi szövegek, mesék, történetek, dalok) kiválasztásánál megfontolandó tényezőkre, a daltanítási folyamatra, valamint a szemléltetés fontosságára és megvalósítási lehetőségeire.

A továbbiakban 3 rövid fejezet következik. A *11. fejezet* a nyelvtanár szerepkörével, a kommunikatív nyelvoktatásban betöltött funkcióival foglalkozik, majd felsorolásra kerülnek a jó és hatékony nyelvtanár jellemvonásai, melyeket külföldi nyelvpedagógiai kutatások következtetései alapján világít meg a szerző.

A *12. fejezet* a reflektív tanítás elméleti hátterét foglalja össze, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a tanári önértékelésnek a tanítási folyamat elemzésének, valamint értelmezésének, és a következtetések levonásának. A fejezet gyakorlati részében reflektálási módokat (kolléga általi megfigyelés, az óra rögzítése, tanítási napló írása stb.) mutat be a szerző, melyek az önértékeléshez szükséges anyaghoz juttatják a tanárt.

Az utolsó, *13. fejezet* röviden összefoglalja a Beregszászban folyó angoltanár-képzés múltját és jelenét. Szó esik a szakirányú módszertani képzésről, valamint a pedagógiai gyakorlatokról is. Mivel a szerző aktívan részt vesz a főiskolán tanuló angoltanár jelöltek módszertani ismereteinek megalapozásában, illetve a pedagógiai gyakorlatok megszervezésében és értékelésében, érthető, hogy saját tapasztalatokra támaszkodva hiteles képet nyújt számunkra az adott témáról.

A könyv végére lapozva a hivatkozások listáját követően a függeléket találjuk, melyben nyelvtörőket olvashatunk öt (angol, francia, magyar, német, ukrán) nyelven, valamint 7-9 éves tanulók által írt rövid történeteket. A továbbiakban találunk mintát általános óravázlat, valamint idegen nyelvi tanmenet készítéséhez. Végezetül pedig négynyelvű (magyar, ukrán, angol, német) szakszójegyzékben gyűjtötte össze a szerző a nyelvtanítást érintő, rendkívül hasznos módszertani terminusokat.

A tartalmas kötet színvonalát emelik a megfelelő helyre beillesztett képek, ábrák, táblázatok, melyek szemléletesebbé teszik a fejezetben tárgyaltakat. A kötet fejezetei nem feltétlenül épülnek egymásra, önállóan is teljes értékűek, értelmezhetőek, tehát egy-egy fejezet elolvasását követően átfogó képet kaphatunk az adott témáról anélkül, hogy az egész kötetet át kellene böngésznünk.

Huszti Ilona tehát igyekezett kitérni minden releváns témakörre, mely összefügg az idegennyelv-oktatással, beleértve a tanulókat, magukat a tanárokat, az oktatás tárgyát, az oktatási folyamatot. Mindenképp ajánlom minden jelenlegi és jövendőbeli nyelvtanárnak, aki igényes és minőségi munkát szeretne végezni és elhivatottságot érez a tanári szakma iránt.

Lechner Ilona *némettanár, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola*

A Büszkeség és balítélet metamorfózisa

Austen regényének filmadaptációi a második világháború Amerikájától a harmadik évezred tömegkulturális termékéig

Jane Austen az angol irodalom egyik legolvasottabb alakja, mint korai női regényíró pedig népszerűségéből még a huszonegyedik században sem veszített. Austen kizárólag az őt közvetlenül körülvevő társadalmi és kulturális miliőről írt, hiszen ezt a közeget, nevezetesen a vidék elszigeteltségében élő arisztokrácia mindennapjait, közvetlenül tapasztalta meg. Regényeinek kulcsfontosságú szereplői vidéki felsőosztálybeli angol családok, pontosabban e családok lánygyermekei, akik az esetek túlnyomó többségében éleslátásuk, határozottságuk és szellemességük tekintetében túlszárnyalják az őket körülvevő embereket.

A *Büszkeség és balítélet* cselekménye is javarészt az előbb említett jellemvonásokat testesíti meg. Jane Austen öt lányról ír művében, akiknek nincs egyetlen fivére sem, így nem örökölhetik apjuk birtokát, tehát egzisztenciális és társadalmi okoknál fogva egyetlen kiút létezik számukra: mindképpen férjhez kell menniük. Ez a nyomás nehezedik tehát a Bennet nővérekre. Austen könyve szellemes, ironikus, cselekménye megragadó, karaktereivel könnyen azonosulni tud az olvasó, a regényből készült filmadaptációknak köszönhetően pedig a néző is. A regény ugyanis több filmfeldolgozást is megért, melyeket egy összehasonlító írás keretében szeretnék elemezni bizonyos filmadaptációs szempontokat figyelembe véve.

Austen regényei konzervatív értékeket közvetítenek, mégis igen népszerűek a mai olvasók körében is. Ennek oka lehet, hogy mind a *Büszkeség és balítélet* regény, mind annak feldolgozásai egy rég letűnt kor utáni erőteljes nosztalgiát sugároznak. A filmek ezt nemcsak a cselekménnyel, a párbeszédekkel, de értelemszerűen a környezet vizuális bemutatásával is erősítik. Jellemző ezekre az adaptációkra, hogy nagy hangsúlyt fektetnek az angol táj szépségeinek bemutatására, a korra jellemző jelmezekre, mindezzel megteremtve a vágyódás tökéletes talaját.

Jane Austen mindazonáltal nem a regényeiben olvasott történetei miatt tett szert ekkora népszerűségre. Az írónő műveit egy addig kevésbé ismert szellemes, ironikus hangvételű narráció hatja át, valószínűleg ebben lelhető közkedveltségé-nek forrása. Ez viszont azt is jelenti, hogy a filmadaptációk nem tudják tökéletesen átadni az Austen-regények lényegét, hisz az elbeszélés módja nem jeleníthető meg olyan egyszerűen a filmvásznon. A *Büszkeség és balítélet* filmfeldolgozásai tehát kétségtelenül hiányosak ilyen szempontból, de a készítők minden esetben törekszenek arra, hogy a legfontosabb gondolatokat legalább a részletes jellemábrázoláson és annak képi megjelenítésén keresztül közvetíthessék a nézők felé.

Jane Austen *Büszkeség és balítélet* című regényének filmfeldolgozásait – a Linda V. Troost által kidolgozott adaptációk osztályozásának megfelelően – három csoportba osztva vizsgáltam. Ezek: a hollywoodi presztízsfilmek, a brit kultúrörökség filmek és a fúziós adaptációk. Mindhárom filmtípusnak sajátos jellemzői vannak. A hollywoodi presztízsfilmek nem ragaszkodnak ez eredeti regény cselekményéhez, sőt, korban is igen gyakran áthelyezik a filmeket, ezzel önkényesen saját miliőt teremtenek, és akár az eredetitől merőben eltérő értelmezést is adhatnak az irodalmi műnek. A kultúrörökség filmek, ahogyan azt a nevük is sejteti, a lehető leghűbben adják vissza mind a feldolgozott irodalmi mű cselekményét, mind a kort, amelyikben a történet játszódik. A fúziós adaptációk e kettőt mintegy ötvözve mutatják be a regényt. Ezek az adaptációk jellegüknél fogva rövidebbek, leginkább egyestés, és ami talán még ennél is fontosabb, elsősorban szórakoztató mozifilmek. Mindhárom típust egy-egy példa alapján elemzem, nevezetesen Robert Z. Leonard, Andrew Davis és Joe Wright *Büszkeség és balítélet* feldolgozásait alapul véve.

Munkám elsődleges fókuszát az adta, hogy megvizsgáltam, hogyan jelenítették meg a filmvásznon Jane Austen regényét, bizonyos esetekben hogyan írták át a történetet a különböző történelmi és politikai háttérrel rendelkező korokban született alkotások. A Robert Z. Leonard rendezte, 1940-ben készült feldolgozásban, ahol a cselekmény az eredetitől mintegy harminc évvel későbbre helyeződik át, Angliát a korabeli amerikai közönség számára kedvezőbben tudták bemutatni a cselekmény hangsúlyeltolódásainak és a hozzáírt jelenteknek köszönhetően. Nemcsak időben, de térben is változást eszközölnek ki a film szerzői, ebben a filmben ugyanis maga a helyszín, melyet látunk, nem Angliára, hanem az 1830-as évek Amerikájára emlékeztet. Mindezzel a készítők a brit kultúrát és társadalmat szerették volna az amerikai nézők számára közelebb hozni. A film a második világháború elején készült, amikor is a szórakoztatóipar felhasználásával az amerikai közönségben szerették volna a britek irányában táplált rokonszenvet elmélyíteni.

Az Andrew Davis által rendezett, 1995-ben készült BBC mini-sorozat igyekszik pontosan bemutatni az Austen korabeli Angliát, értem ez alatt a helyszíneket, jelmezeket, sőt az arisztokrácia viselkedési normáit is. Davis filmje az 1810-es évek elején játszódik, tehát a *Büszkeség és balítélet* megjelenésével azonos korban. A film középpontba helyezi a két főszereplő közötti kapcsolatot, mégis átfogó képet kapunk a szereplők társadalmi helyzetéről is. Ebben az adaptációban érezhető a feszültség, melyet az osztályharc problémája okozott a korabeli Angliában, tehát a társadalomkritika, mely Austen központi és visszatérő témája.

Végül a fúziós adaptációk közül a 2005-ben készült, Joe Wright által rendezett alkotást elemzem. A cselekmény itt is, csakúgy, mint a Leonard rendezte filmben, időben áthelyeződik. Azonban ebben a feldolgozásban nem olyan szembetűnő a változás, csupán tizenhat év az eltérés. Austen regénye ugyanis 1813-ban jelent meg, míg ez a film 1797-ben játszódik, ekkor írta meg ugyanis az írónő az *Első benyomásokat,* mely regény később a *Büszkeség és balítélet* alapjául szolgált. Emiatt tehát, ha a helyszínek nem is, de a kosztümök kissé eltérnek az eredeti regény korától, de ez a változás korántsem olyan zavaró, mint Leonard filmjében. Wright adaptációja lényegé-

ben egy szórakoztató mozifilm, mely nem a társadalmi, szociális mondanivalót akarja megjeleníteni, hanem a néző érzéseire szeretne hatni, igencsak kortárs módon.

Munkám során legfőbb célom az volt, hogy megállapítsam, melyik feldolgozás felel meg leginkább Austen regényének, melyiknek sikerül legpontosabban megjeleníteni azt a társadalomkritikát, mely áthatja az írónő munkáját. Elemzésem során arra a következtetésre jutottam, hogy ennek ábrázolását legjobban Andrew Davis 1995-ben készült minisorozata tudta megvalósítani. Köszönhető ez annak is, hogy ezen mű esetében nem egyestés mozifilmről van szó, tehát ez az adaptáció a regény sokkal több jelenetét tudja feldolgozni és sokkal pontosabban, mint ahogy azt a másik két feldolgozás időbeli korlátai megengedhették. A BBC feldolgozása úgy marad hű a kor bemutatásához és a regényhez, hogy a szereplőktől hallott dialógusok nem csupán a regényből idézett sorok, hanem olyan párbeszédek, melyek kortárs írók tollából születtek és tökéletesen megfelelnek Austen szellemiségének. Ez azt is eredményezi, hogy kevésbé vontatott az adaptáció. A film ugyan erős hangsúlyt fektet a két főszereplő, Darcy és Elizabeth közötti szerelmi szálra, emellett meg tudja jeleníteni a szereplők közt fennálló, anyagi helyzetüknek köszönhető árnyalt társadalmi különbséget is. A néző átérzi, hogy itt nem csupán romantikus érzelmekről van szó, hanem arról is, hogy Jane Austen korában a házasság életbevágóan fontos volt egy nő számára, hisz a társadalmi szabályok szerint nem örökölhetett felmenőitől, és nemes hölgy létére nem is dolgozhatott. Austen műveire kettősség jellemző: a szerelem fontossága, az egyén szabad akarata mellett a társadalmi elvárások problematikája. Kutatásom során arra a következtetésre jutottam, hogy a méltán örökségfilmként aposztrofált feldolgozás tudta leginkább megjeleníteni az austeni kettősséget, mindvégig megőrizve az írónő egyedi humorát, melyet a karakterek és a közöttük zajló párbeszédek szintjén is vissza tudott adni a filmfeldolgozás.

Kovács Zsófia, *a DE hallgatója*

Az iskolák helyzete a Beregi Református Egyházmegyében 1920–28 között

Az I. világháború után bekövetkezett területi változások következtében a Kárpátaljai régió Podkarpatszka Rusz néven a Csehszlovák Köztársaság fennhatóság alá került egészen 1939-ig, az anyaországhoz történő teljes visszacsatolásáig. A terület történetének eme korszaka több olyan társadalmi és közigazgatási változást idézett elő, melyek a későbbi időkre is hatást gyakoroltak.

A hatalomváltás a kárpátaljai történelmi egyházak működését is jelentősen befolyásolta. A református egyház életében a legalapvetőbb változások 1923-at követően következtek be, mikor is a három kárpátaljai egyházmegye (Bereg, Máramaros-Ugocsa, Ung) egyesülésével létrehozták a Kárpátaljai Református Egyházkerületet. Püspökévé Bertók Béla munkácsi lelkészt választották, aki nem sokkal ezt megelőzően mondott le a Beregi Egyházmegye esperesi posztjáról. Az egyházkerület létrehozásának egyik fő okát az szolgáltatta, hogy ezáltal egységesen tudjanak fellépni az autonómiába belefoglalt jogaikért a csehszlovák állam keretein belül. A kezdeti időszak jelentette a legnagyobb kihívást, mikor is a prágai kormányzat nem volt hajlandó elismerni sem az egyházkerület létezését, sem annak püspökét.

Az egyház és az állam közötti tárgyalásoknak egyik témája az egyházi iskolákkal, hitoktatással valamint a tanárokkal volt kapcsolatos. A Beregi Egyházmegyét illetően több köz- és bírósági gyűlés jegyzőkönyvi leírásában olvashatunk az iskolákkal kapcsolatos feljegyzésekről. Az 1920. november 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből megtudhatjuk, hogy az 1919–20-as évet illetően az oktatást szüneteltették az iskolákban. A helyzet kialakulásának legfőbb oka, hogy sok tanár még nem tette le a csehszlovák állampolgársági fogadalmát. A közgyűlés kifejtette ezzel kapcsolatos véleményét, mely szerint a tanítás „*szünetelése kiszámíthatatlan károsodással jár*”, s a gyülekezetek tagjai „*sok helyen kívánják az iskoláztatás megkezdését*”.[1]

1921-ben a tanügyi osztály részéről rendeletet adtak ki, melyben az osztályokat, „*tekintet nélkül arra, hogy milyen vallásúak, s tekintet nélkül arra, hogy állami vagy felekezeti iskolában tartoznak*”,[2] felosztják, s a diákokat összevegyítik. A Beregi Egyházmegye esperese, Bertók Béla többször is felvette a kapcsolatot az illetékes szervekkel a rendelet visszavonása céljából, azok azonban ezt nem voltak hajlandóak megtenni.

Az iskolák államosításának ügye ezt követően többször is felmerült az egyházmegyei gyűléseken. Az 1922. november 9-i, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlés jegyzőkönyvében olvashatunk Lánczy Béla beregdédai és Fóris Endre barkaszói lelkészek jelentéséről. Ebből megtudhatjuk, hogy a tanügyi osztály által kiadott 15608-as rendeletben szólították fel azokat a közösségeket ahol „*több iskola van, felekezeti vagy állami, vagy 2-3 felekezeti*”, [3] hogy a tanulókat ne vallás, hanem osztály szerint osszák szét. Ezen felháborodva a lelkészek megtették a megfelelő lépéseket. A dédai iskolákban a lelkész erejének és határozott fellépésének köszönhetően megoldódott a helyzet. Barkaszón viszont a presbitérium által küldött levélre az a válasz érkezett a tanügy részéről, miszerint senkinek nem áll jogában kitiltani az iskolába beiratkozott más vallású diákokat.[4]

1923. áprilisi köz- és bíróságügyi jegyzőkönyvben további esetekről olvashatunk, melyek azt bizonyítják, hogy több Bereg megyei településen folytattak titkos tárgyalásokat a tanfelügyelőséggel a presbitérium tagjai, melyek következtében az állam nem engedte meg a tanítói állás pályázati hirdetését a felekezeti iskolák számára. Az egyik ilyen település volt Balazsér, ahol az esperesi intézkedéseket követően a tanfelügyelőség részéről megígérték, hogy az egyház megkerülése nélkül semmit nem tesznek az iskolával kapcsolatosan, ami pedig a presbitérium engedetlen viselkedését illeti, az esperes fegyelmi eljárást javasolt. Mint az a későbbiekben kiderült, a helyi presbitérium beleegyezett az iskola államosításába és az állam által kinevezett tanító személyébe is. A lelkészt pedig arra „*kényszerítették, hogy jegyzőkönyvet vegyen fel, amely a kinevezett áll. tanítónak a kántori teendők végzéséért a*

tanítói javadalmat képező földek haszonélvezetét biztosítja." [5] Az áprilisi gyűlés következtében létrehoztak egy bizottságot, melynek az volt a feladata, hogy tegyen látogatást az említett iskolában és vizsgálja ki az ügyet. Az 1923. szeptemberi, Beregszászban tartott közgyűlés jegyzőkönyvi leírásaiból megtudhatjuk, hogy a bizottság látogatása 1923. június 3-án megtörtént. A jelentés szerint az iskolában immár második alkalommal az állam megbízásából Krasznay Ferenc volt a tanító. Továbbá azt is megállapították, hogy a településen a lakosság körében igen erős az iskola államosítása iránti hajlam, ennek ellenére mégis úgy gondolták, hogy veszély nem áll fenn, hisz az előbb említett tanár egyben református vallású is.[6]

Nagyborzsován ugyanez a probléma merült fel. Azonban az egyházmegye megbízásából kinevezett egyházi képviselők (Csáfordy Ferenc tanácsbíra, Bary Gyula közpénztárnok, Pum József benei lakos) eredményes tárgyalásának köszönhetően az egyházközség visszavonta azt a határozatát, melyben arról döntöttek, hogy iskolájukat átadják az államnak, így az továbbra is az egyház irányítása alá tartozott.[7]

1923. december 7-én a kormány rendeletben adta ki, hogy a vallástanítás nyelve a középiskolákban az iskola nyelvén zajlódjon. A határozat romboló hatást fejtett ki a magyar tannyelvű intézeteket illetően. Ugyanis az adott időszakban jelentősen növekedett az érdeklődés a magyar nemzetiségű református szülők és gyermekeik körében a magyar tannyelvű intézetek iránt. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy a magyar iskolák száma egyre jobban csökkent, aminek következtében a tanköteles diákok csehszlovák nyelvű iskolákba iratkoztak be. Ennek hatására a Szlovenszkói és Ruszinszkói Egyházkerületek egyetemes konventjének gyűlésén arról döntöttek, hogy minél hamarabb felkeresik az iskolaügyi minisztériumot, hogy *„adassék lehetőséget arra, hogy a törvénybe be legyen foglalva olyan intézkedés, miszerint a vallástanítás mindennemű intézetben a gyermek anyanyelvén végeztessék*".[8] A konvent képviselői többször is fordultak az iskolaügyi minisztériumhoz, azonban mindig falakba ütköztek. Ezekben az eseményekben az egyház az alkotmányba belefoglalt jogaiknak a megsértését látta és azt az eszközt, melyet kiválónak tartott az *„elnemzettelenítésre*" is.[9]

A korszakra jellemzően jelentős problémának bizonyult a tanárok csehszlovák állampolgárságának megszerzésével kapcsolatos nehézség is. Az állam ugyanis sokszor megnehezítette annak megszerzését. Az 1925-ös évre vonatkozólag még mindig voltak tanárok, akiknek nem volt meg a csehszlovák állampolgárságuk. A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház ezért egységesen lépett fel ez ügyben. Az 1925. szeptember 8-án Losonczon tartott Egyetemes Konvent rendkívüli ülésének jegyzőkönyvében ismertették a kormány azon körlevelét, mely szerint az összes elemi iskolákban csak olyan tanítókat alkalmazhattak, akiknek megvolt a csehszlovák állampolgárságuk.[10] A konvent elnöksége a kormányhoz intézett válaszában leírta, hogy megtette az elsődleges intézkedéseket és sürgősen felkérte a tanítókat, hogy mihamarabb tegyék meg a megfelelő lépéseket az állampolgárságuk ügyében. Azonban addig is kérte az államot, hogy míg az adott probléma nem tisztázódik, a tanítók továbbra is helyükön maradhassanak.[11] Továbbá, hogy legyen tekintettel arra, hogy a tanítók munkába iktatásuk idején magyar állampolgárok voltak, és így megfeleltek az akkori helyzet választási körülményeinek.[12] A kormány válaszlevelében leírta, hogy az akkori magyar tanítóválasztási előírások *„törvény szerint a csehszlovák államra is vonatkoznak"*, s ha a tanárok a csehszlovák állampolgárságért folyamodnak, ezek szerint a törvények szerint járnak majd el.[13]

Az 1925-ös évben a Beregi Egyházmegye 27 gyülekezetében 34 iskolát tartott fenn. A tanítók száma is inkább növekedett, mint fogyott volna. Viszont az 1922-es évi jegyzőkönyvben leírt panaszt illetően – miszerint a református diákok állami vagy más felekezetű iskolába járnak, a református iskolát pedig szintén más vallású diákok látogatják – még nem született megoldás. Az állami iskolákban a lelkészek vagy segédlelkészek látták el a diákok vallástanítását, egyetlen esettől, a macsolai iskolától eltekintve, ahonnan a lelkészt állampolgársága miatt „távolították" el. [14]

Az 1926-os évi jelentés szerint 34 iskolából összesen 29-ben volt tanítás. Egyben a tanár elleni fegyelmi eljárás miatt nem volt oktatás, 4-ben pedig az állam gondoskodott a tanításról, tanárról.[15]

1927-ben a Beregi Egyházmegyének 25 gyülekezetében 35 iskola működött. Ebből 9-ben az állam által kinevezett tanár tanított, 2-ben összevonták az osztályokat és 23-ban volt zavartalan az oktatás.[16]

Népiskolai adatok az 1925-ös jegyzőkönyvben bemutatják a tanköteles diákok számát, ami 4528 fő. Ezek közül 1942 fő járt felekezeti iskolába, 1746 állami és 10 ruszin nyelvű iskolába.[17] A fennmaradó diákokról nem esik szó. A jegyzőkönyv mellékletében szerepelt a kárpátaljai református tanügyi bizottság javaslata, melyben egy országos református tanítóegyesület megszervezését indítványozza a *„református tanítói közszellem megteremtése és erősítése céljából*".[18]

A hatalomváltás következtében kialakult viszonyok tehát az egyházi iskolák helyzetét is jelentősen befolyásolták. A csehszlovák állam részéről egyfajta államosítási politika kezdődött el, az egyház pedig igyekezett mindent megtenni annak érdekében, hogy a felekezeti iskolák továbbra is az egyház irányítása alatt működjenek, valamint hogy a diákok megfelelő vallási oktatásban részesüljenek.

Tóth Zsuzsa *kutató történész*

FORRÁSOK:

1. *A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének* Poprádon 1925. március 31-én tartott ülésének jegyzőkönyve, Beregsom, 1925. Rimaszombat.

2. *A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének* Losonczon 1925. szeptember 8-án tartott rendkívüli ülésének jegyzőkönyve, Beregsom, 1927. Rimaszombat.

3. *A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének* Kassán 1928. december 13-ai rendes ülésének jegyzőkönyve, Bátfa, 1929. Rimaszomat.

4. *Beregi Református Egyházmegye* 1920. november 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, Mezőgecse, 1924. Beregszász.

5. *Beregi Református Egyházmegye* 1921. szeptember 15-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, Mezőgecse, 1924. Beregszász.

6. *Beregi Református Egyházmegye* 1922. november 9-ei Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, Mezőgecse, 1924. Beregszász.

7. *Beregi Református Egyházmegye* 1923. április 26-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, Mezőgecse, 1924. Beregszász.

8. *Beregi Református Egyházmegye* 1923. szeptember 28-án Beregszászban tartott közgyűlésének jegzyőkönzve, Mezőgecse, 1924. Beregszász.

9. *Beregi Református Egyházmegye* 1925. április 29-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, Beregsom, 1926. Beregszász.

10. *Beregi Református Egyházmegye* 1926. május 5-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, Beregsom, 1927. Beregszász.

11. *Beregi Református Egyházmegye* 1927. május 12-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, Beregsom, 1929. Beregszász.

JEGYZETEK

[1] Beregi Református Egyházmegye 1920. november 25-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, 3. o., KRL

[2] Beregi Református Egyházmegye 1921. szeptember 15-én Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, 6. o., KRL

[3] Uo., 6. o.

[4] Beregi Református Egyházmegye 1922. november 9-én Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, 7. o., KRL

[5] Beregi Református Egyházmegye 1923. április 26-án Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, 20. o., KRL

[6] Beregi Református Egyházmegye 1923. szeptember 28-ai, Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve, 14. o., KRL

[7] Beregi Református Egyházmegye, 1923. április 26., 15. o.

[8] A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének Poprádon 1925. március 31-én tartott ülésének jegyzőkönyve, 88. o., KRL

[9] A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének Kassán tartott 1928. december 13-ai rendes ülésének jegyzőkönyve, 34. o., KRL

[10] A Szlovenszkói és Kárpátaljai Református Egyház Egyetemes Konventjének Losonczon 1925. szeptember 8-án tartott rendkívüli ülésének jegyzőkönyve, 88. o., KRL

[11] Uo., 91. o.

[12] Uo., 92. o.

[13] Uo., 95. o.

[14] Beregi Református Egyházmegye 1925. április 29-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, 12. o., KRL

[15] Beregi Református Egyházmegye 1926. május 5-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, 13. o., KRL

[16] Beregi Református Egyházmegye 1927. május 12-ei, Beregszászban tartott köz- és bírósági gyűlésének jegyzőkönyve, 16. o.

[17] Beregi Református Egyházmegye, 1925. április 29., 13. o.

[18] Uo., 46. o.

A somi iskola fejlődéstörténete a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján

Somnak mint kisközségnek sokáig nem volt saját iskolája. Azonban mivel mindig is kitűntek az itt élő emberek az állandó tanulási vágyukkal,[1] ezért 1794-ben itt jöhetett létre a környező falvak között az első elemi iskola. Ebben az iskolában még nem voltak osztályok, és egyetlen tanár munkálkodott csupán benne. A község első tanára Vitéz Mihály volt.[2] Mint a legtöbb elemi iskola ebben az időben, a somi iskola is az egyházi iskolák sorát bővítette.

A XX. század elején sem volt ez másként. Viszont az egyház anyagi helyzete jelentősen megromlott a száz évvel azelőtti állapotához képest. A Beregsomi Református Egyház sem állt jól anyagiak terén, olyannyira, hogy Mizsák Péter, az egyház lelkésze 1900. szeptember 16-án tartott presbiteri gyűlésen felolvasta a Királyi Tanfelügyelői Hivatal által a somi iskola államosítására küldött szerződést, s felhívta a presbitériumot annak megtárgyalására.[3] A presbitérium tekintettel a nyomasztó szegénységre, melyben az egyháztagok voltak, illetve arra, hogy állami adójuk oly magas hányadát fizették egyházi adóba, amit már alig bírtak, ezért a körülmények kényszerítő hatása alatt a presbitérium elhatározta, hogy iskoláját állami kezelésbe bocsátja át. Az iskola államosításához az is hozzájárult, hogy az egyház még adósságainak kamatát sem tudta fizetni, így még állami segéllyel sem volt képes iskoláját fenntartani, s továbbfejleszteni. 1895-től Nagy Béla beregsomi lakos volt az iskola tanítója, s az ő fizetését is egyrészt kántororgonista díjra, másrészt adósságainak törlesztésére fordította. Mikor a presbitérium elfogadta a szerződést, annak aláírásával a lelkészt és a gondnokot bízta meg, s elküldték a felsőbb egyházi hatóságoknak, hogy jóváhagyják a kérelmezést.[4] A felsőbb egyházi méltóságoknak nem igazán nyerhette el a tetszését a felküldött kérelmezés, mivel 1901. január 19-én tartott presbiteri gyűlésen az elnöklő lelkész felolvasta az 1900. november 14–16. között összeült keresztény gyűlés 24/A határozatát az iskola államosításáról. Eszerint visszautasították a kérelmet, továbbá közölték, hogy bizottságot fognak kiküldeni, mely megvizsgálja, nem lehetne-e megtartani a felekezeti iskolát.[5] Ebből is látszik, mennyire ragaszkodott az egyház a felekezeti iskolák fenntartásához, s nem akarta, hogy az állam irányítása alá kerüljenek.

Nemcsak az egyház és az egyházi iskola volt nehéz anyagi helyzetben, hanem a lakosság jelentős hányada is a szegénységi küszöb alatt élt. Ezért is volt nagyon nagy jelentősége annak, hogy a somi község képviselőtestülete 1902. szeptember 21-én rendkívüli közgyűlésén Kossuth Lajos 100 éves születési évfordulójának méltó megörökítéseként 200 koronát „Kossuth Lajos emlékalap" címén kamatozás végett letétbe helyezett, és ennek kamataiból a helybéli elemi iskola két jó magaviseletű, szorgalmas és szegény sorsú tanulóját vallási megkülönböztetés nélkül minden iskolai év végén jutalomképpen segélyezett.[6] A jutalmat az iskolaszék és az elöljáróság adta át. *„E határozat mellett igennel szavaztak: Mizsák Péter, Barta Gábor, Deme Péter, Kódus János, Nagy András és Sz. Kódus János, Bartók Károly, vagyis egyhangúlag elfogadták."*[7] Miután a képviselőtestület ezen határozatát 1904. április 14–15-én tartott tavaszi közgyűlésen, 125/21481. számú határozatával a törvényhatóság is jóváhagyta, ennélfogva az alapítvány kezelésére a következő rendelkezések váltak irányadóvá:

„1. Amennyiben a 200 korona alaptőke érintetlenül hagyásával csak az alapítvány kamatai fognak évről-évre az iskolai célokra fordíttatni, ennél fogva az alapítvány a „Somi Kossuth Lajos Segélyalap" címet viseli.

2. Az alapítvány célja annak évi kamatából a somi iskola 2 szegény sorsú szorgalmas és erkölcsi tekintetben kifogás alá nem eső tanulóját valláskülönbség nélkül segélyezni.

3. Az alaptőke 200 korona jelenleg a községi pénztárban községi szegényalap címen kezeltetik, az alapítólevél jóváhagyása után valamely jó hitelű és vagyoni biztosítékot nyújtó megyei pénzintézetben fog gyümölcsözés végett elhelyeztetni.

4. Az adományozás jogát a Beregsomi község a Beregsomi Református Evangélikus Egyházra ruházza át, az évadzárókor meghatározza, kik nyerjenek segélyt az évi kamatból.

5. Az alapítványt a mindenkori községi bíró a községi pénztárban kezeli, vállalja a teljes vagyonának jelentőségét.

6. Az alapítvány felett a közvetlen felügyeleti jogot Bereg vármegye törvényhatósága, a fő felügyeleti jogot pedig a Magyar Királyi vallás és közoktatásügyi minisztérium gyakorolja.

7. Az alapot peres és peren kívüli ügyekben a mindenkori községi bíró képviseli."[8]

Az alapító levelet 4 példányban állították ki: Beregsom községnek, a Beregsomi Evangélikus Református Egyháztanácsnak, Bereg vármegye törvényhatósági bizottságának, és a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumnak. *„Az alapítólevél Somban kelt 1905. február 25-én, s a 03933. számú törvényhatósági és a 62296. számú miniszteri határozattal hagyták jóvá."*[9] Iskolás gyermekek jutalmazására szolgáló „Blaksay" és „Kossuth" alapítvány kamataiból, valamint ugyanerre a célra, özvegy báró Koos Ivorné által adományozott 20 koronából, az 1906-os évzáró vizsgán jutalmat kaptak: Ködöböcz Révsz (Réssi) és Kelemen Erzsébet (VI. osztály) 5-5 koronát, Ködöböcz István, Tuba Erzsébet, Tóth Ilka (V. osztály), Barkaszi Bálint, Barta Máli, Ködöböcz Károly (IV. osztály) 3-3 koronát, Nagy Sándor, Ködöböcz Mária (III. osztály) és Ködöböcz Máli (II. osztály) 2-2 koronát.[10]

Talán az alapítvány létrehozásának köszönhető, vagy talán mégsem, de a tanulók létszáma egyre csak nőtt, és a meglévő osztály már nem volt alkalmas a befogadásukra. Ezért szükségessé vált az új iskola építése. 1904. május 8-án a Somi Református Egyház presbitériumának gyűlésén az elnöklő lelkész felhívta a presbitériumot, hogy az iskolaépítés költségeinek fedezésére szükséges összeget vesse ki. A presbitérium a kivetést illetőleg abban állapodott meg, hogy minden egyháztag állami adójának 50%-át kell befizetnie az építendő iskola költségeire. Azonban akiknek állami adója 8 koronától kevesebb volt, azok 4 koronával, a vagyontalan özvegyasszonyok pedig 3 koronával tartoztak hozzájárulni a költségekhez.[11] *„Az iskola felépítése nem váratott sokáig magára: 1904. november 3-án a reggeli istentisztelet után a gyülekezet együtt átment az iskola épületébe, s a buzgó éneklés és imádkozás által adta át a használatnak."*[12]

1910-ben a felekezeti iskola mellett állami intézményű iskolát is nyitottak Somban. Ez az iskola Papp Jenő tanár házában működött éveken keresztül, melyben már két tanár is dolgozhatott.[13] Mizsák Péter tiszteletes az 1913. július 20-i presbiteri gyűlésen a presbitérium elé terjesztette, hogy amennyiben a községben két iskola van, és mindkettő osztatlan, *„nem látná-e célszerűnek a presbitérium, a tanítás eredményének fokozása érdekében az iskolák osztály szerinti megosztását, mely esetben az egyházi iskolában a felső osztályokat tanítanák, és így a református vallású gyermekek mind a református iskolából kerülnének ki."*[14] A tiszteletes kijelentette azt is, hogy ezen megosztáshoz már a királyi tanfelügyelő is hozzájárult. A presbitérium a két iskola osztályonkénti megosztásához hozzájárult, azonban kijelentette a megosztás ideiglenességét, s hogy még semmilyen kiható ereje nincs. Továbbá biztosította a református egyház tagjait, hogy ezen megosztásból kifolyólag az állami iskolával szemben semmiféle kötelezettséget nem vállalnak. Ezen kívül a presbitérium tudomásul vette, hogy az állami iskolába járó református gyerekek vallástanítását a szintén református vallású állami tanítónak kellett ellátnia.[15]

Az I. világháború 1914. július 28-i kitörése a somi iskolában is éreztette hatását, mivel Nagy Béla tanítót besorozták az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregébe, s hadiszolgálatot teljesítvén az iskolában szünetelt a tanítás. A felekezeti iskolába III–IV. osztályos tankötelesek jártak, akik a mezei munka befejezéséig fel voltak mentve az iskolalátogatás alól. 1914 októberében, mikor a mezei munkák már megszűntek, a diákok ideiglenesen, helyettes tanítóval tovább folytatták a tanulmányaikat.[16] Azonban mivel a presbitérium továbbra is kötelességének érezte a tanköteles gyerekek beiskolázását, ezért Gerzsenyi Irma beregsomi lakos okleveles tanítónőt bízták meg a tanítói teendők ideiglenes ellátásával. Számára a presbitérium 1914. november 1-től nyolcvan korona havi járadékot biztosított, melyet a gondnok havi utólagos részletekben fizetett ki, Nagy Béla fizetésének sérelme nélkül. E fizetés fedezésére az évenként kivetett rendkívüli adó jövedelme szolgált.[17]

Az első világháború vége után a magyarországi zűrzavaros helyzetet kihasználva 1919. március 21-én a Kun Béla vezette kommunista párt ragadta magához a hatalmat. A kommunisták hamar el is kezdték a különböző kormányrendeletek kiadását.[18] 1919 áprilisának elején adták ki a kormányrendeletet az iskolák államosításáról. A rendelet kimondta, hogy a vallástanítást nem engedélyezik az iskolákban. Mizsák Péter somi református lelkész 1919. április 13-i presbiteri gyűlésen hangsúlyozta, hogy *„a kérésnek eleget tesz, de ha a múltba visszatekintünk, a református egyházat semmi sem terheli a demokratikus formát illetőleg, s ha az egyház tagjaiban meg lesz a kellő vallásosság, az egyház sértetlenül fennmarad, s kijelenti, hogy a vallás tanítását a lelkész átveszi s azt a templomban fogja végezni."*[19]

Miután 1919. szeptember 10-én Kárpátalját s vele együtt Somot is bekebelezte a Csehszlovák Köztársaság, a felekezeti iskola fenntartása újfent nehézségekbe ütközött. A Beregszászi Tanfelügyeleti Bizottság 1920. július 6-án felszólítást küldött a Somi Református Egyház iskolafenntartó hatóságának, hogy a kántortanítói állást a fogadalmat tett tanulókkal töltse be, illetve e célból pályázatot hirdessen ki. A presbitérium az átiratra vonatkozólag abban állapodott meg, hogy a kántortanítói állás az egyházi törvények értelmében nem volt megüresedve, bár a csehszlovák államot tanítóállítási jogában nem akarta korlátozni, de az iskolaépülethez, mint kántorlakáshoz feltétlenül ragaszkodott.[20] A kántortanítói állást 1920-tól újra Nagy Béla töltötte be, miután leszerelt a hadseregből.[21]

Érdekes volt az, hogy a csehszlovák állam bár nemzetiség- és egyházellenes politikát folytatott, de a Somi Református Egyházban idegen nyelvként a tanulóknak továbbra is a ruszin nyelvet tanították, és a kormány hosszú időn át nem változtatott az iskolák idegen nyelvű tanításán. Egészen 1927 májusáig volt ez így, amikor is a tanügyi referens 24429/27. számú rendelete beszüntette a somi iskolában a ruszin nyelv tanítását, s helyette a szülők kívánságára a csehszlovák nyelvet rendelte

el.[22] A presbitérium mint iskolafenntartó tekintettel arra a körülményre, hogy a településen élő 3 csehszlovák nyelvű hivatalnok át lett helyezve, s az 1868. évi XXXVIII. tc. 11§-ra hivatkozva, nem látta szükségesnek a tantárgyak megváltoztatását. Ezek után megkérte a referenst a fenti számú rendeletének hatályon kívül helyezésére, annál is inkább, mivel az utóbbi évek alatt megindult ruszinnyelv-tanulásnak átmenet nélküli félbeszakítása a tanulók nyelvtanulási vágyát is csökkentette volna. Másrészt a ruszin nyelvtudás sokkal szükségesebb volt a somiak számára, mert a település közel fekszik a ruszinság lakta területekhez, így a velük való érintkezés különösen a vásárok alkalmával úgyszólván elkerülhetetlen volt.[23]

Az 1928-as év eseményei között jegyzik a jegyzőkönyvek Nagy Béla kántortanító elhalálozását, aki 27 éven át töltötte be hivatalát, a presbitériumi gyűlésen elnöklő lelkész beszámolója szerint szakértelemmel és kötelességtudóan. *„Ő úgy is, mint kántortanító, úgy is, mint ember, hivatalos és magánéletével, szakavatott tanításával, szeretetteljes modorával, bánásmódjával, az egész gyülekezet szeretetét, s megbecsülését elnyerte. A presbitérium elhatározta, hogy az egyház nevében koszorút helyez a koporsójára, s a temetési költségekhez 1500 koronával az egyház pénztárából hozzájárult."*[24]

A csehszlovák állam továbbra is folytatta a református egyházak és a felekezeti iskolák elleni támadását, melynek eredményeként 1933 tavaszán megszületett a Dérer-féle iskolareform-tervezet. A Somi Református Egyház közgyűlése felháborodással vette tudomásul a kormány új iskolareform-tervezetét az iskola államosításáról, s azt sérelmezőnek találta mind önmagára, mind az egyetemes református egyházra nézve.[25]

A presbiteri gyűlés tiltakozott a törvényjavaslat törvényerőre emelése ellen. Kijelentette, hogy az iskoláját a maga jogos tulajdonának tekinti, s azt átengedni vagy elvétetni semmilyen körülmény között nem engedi, mivel szükségesnek tartotta, hogy gyermekei nemcsak néhány vallásóra keretében tanuljanak vallási ismereteket, *„hanem a tanítás egész anyagát uraló szellem által, a tanítás egész ideje alatt valláserkölcsi irányban neveltessenek, s megállapította, hogy erre csak a különböző vallásszükségleteket kielégítő felekezeti iskolák alkalmasak."*[26] Kijelentette, hogy nem fog belenyugodni iskoláinak magániskolává minősítésébe, s a legélesebben fog tiltakozni a tanítói fizetés kiegészítésének beszüntetése vagy csökkentése ellen, mivel annak célja az iskolák életképtelenné tétele. [27]

A presbitérium természetesnek tartotta az iskolák állami támogatására való jogot, hiszen az állam a felekezeti iskolák támogatásával csak annak a pénznek a csekély töredékét adta vissza, amit a polgárok, egyúttal egyháztagok az államnak adóba befizettek. Befizették azért, hogy az ő tényleges szükségleteik szerint használhassák fel, nem pedig azért, hogy a nép egy töredékét képviselő párt, vagy világnézet vezetőinek propagandaeszköze legyen, *„s azok ezt azon egyének, néptömegek legszentebb meggyőződésének megcsúfolására használják fel, akiktől a pénzt tényleg kapják."*[28]

„Az állam hatósága különböző világnézeti egyénekből tevődik össze s az állam feladata nem az, hogy ezek közül egyiket pártolja, a másiknak ellene forduljon, hanem mint a nép pénztárosa minden jogos meggyőződést tiszteletben tartson, s a néptől befolyó pénzből a nép igényeinek és kulturális kívánságának megfelelően az egyes kultúrközösségek, tehát az egyházak részére arányos támogatást utaljon ki. A demokrácia szelleme ezt követeli, nem pedig egy egyoldalú világnézeti oktrojálást, s a többi kultúrlehetőségeknek és kívánalmaknak elsorvasztását. Szlovenszko és Podkarpatszka Rusz a csehszlovák államba való bekebelezése előtt ehhez a valóban demokratikus és a nép tényleges igényeinek kielégítését szolgáló törvényekben biztosított rendszerhez volt szokva, s a felekezeti és a nemzeti különbségek nélkül élvezte a kultúrközösségek, egyházak részére kijáró és őket jogosan megillető államsegélyt. Ezt a törvényen alapuló jogát fenntartja és az egyházellenes pártok törekvései által ettől magát megfosztani nem engedi."[29]

Az presbitérium tiltakozott az új tanügyi adó kivetése ellen is, mely kétszeresen megterhelte volna a település lakosságát, amely a felekezeti iskolák fenntartásával, annak terhének közvetlen vagy közvetett viselésével már így is sokat tett a gyerekek taníttatása érdekében. *„Mert ez ellentétben állt mind a józan ésszel, az egyenlő teherviselés elvével, ellentétben az eddig érvényben lévő igazságos, méltányos és demokratikus magyar törvénnyel, mely kimondta, hogy aki egy felekezeti iskola terheinek viseléséhez hozzájárul, az más iskola terheinek viselésére nem kötelezhető."*[30] A Somi Református Egyház közgyűlésének tagjai egyértelműen kijelentették 1933. április 16-án, hogy az egyháznak tanítási és nevelési célt szolgáló vagyonát *„sem önként, sem erőszak útján, sem államnak, sem községnek, sem semmiféle más testületnek, vagy jogi személynek nem fogják átadni, s mivel a híveknek a célnak megfelelő saját iskolájuk van, felesleges új iskolák alapítása érdekében sem új községi, sem új állami terheket vállalni nem fognak. „*[31] Az akkori végtelenül súlyos gazdasági helyzetben az ilyen pénzpazarlást esztelenségnek és lelkiismeretlenségnek minősítették.

Követelték még az államtól és annak kormányától eddigi jogaik tiszteletben tartását és további elismerését, az egyoldalú pártszellem erőltetésének megszüntetését, s azon egyének elmozdítását az ügyek intézésétől, akik az állam alapját képező demokratikus elv megcsúfolásával foglalkoztak. A Somi Református Egyház közgyűlése felkérte az illetékes egyházi felsőbbségeit az egyház jogainak minden eszközzel való megvédelmezésére, nem riadva vissza a „legszélsőbb" eszközök alkalmazásától sem.[32]

Ez az 1933. április 16-i közgyűlés egy csodálatos példája annak, hogy egy ilyen kis református egyház, mint a somi, mely a Csehszlovák Köztársasághoz képest egy porszemnek tűnik, mégsem ijedt meg az államtól, kiállt a saját jogai védelmében, nem tűrte az igazságtalanságot, az egyház s a nemzetiségek elnyomását, s józan ésszel látta át a gazdasági világválság következményeit. Hatalmas elismerést érdemel az, hogy mind az egyház, mind a település felvette a harcot az elnyomó intézkedésekkel szemben.

Miután 1938. november 2-án Som visszakerült a Magyar Királysághoz, a kormány igyekezett a lakosságot megnyerni, s az egyházat is jelentős összegekkel támogatta, ennek köszönhetően az iskola fenntartására és fejlesztésére is több pénzt tudtak fordítani.[33] 1939–41-ben jelentősen javult az egyház és a lakosság anyagi helyzete is, amiben az is közrejátszott, hogy a magyar kormány jelentős pénzösszeget szánt a különböző egységek szervezésére, falvak védelmére. A református egyház az állami pénzekből jelentős újításokat tudott megvalósítani, renoválták a tanítói lakást, belülről „stukatorozták" a paplakot, új ólat és csűrt építettek, lebetonozták a tanítói lak udvarát.[34]

Az állami magyar népiskola és a felekezeti iskola továbbra is működött, s majd csak 1944. október 27-én hagyta abba működését, amikor is a szovjet csapatok bekebelezték Kárpátalját, Sommal együtt.[35]

Pallagi László, *a Somi Általános Iskola történelemtanára*

Felhasznált irodalom:

1. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911.
2. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928.
3. A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940.
4. Botlik József–Dupka György: Ez hát a hon, Mandátum – Universum Kiadó, Budapest – Szeged, 1991.
5. Botlik József–Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Intermix Kiadó, Ungvár – Budapest, 1993.
6. Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881.
7. Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.
8. Romsics Ignác: A 20. század rövid története, Rubicon Ház Bt. Budapest, 2007.
9. Szántó János: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. IMMANUEL Kiadó, Beregszász, 2006.

Adatközlők:

1. Istvánfi Margit somi lakos, szül. 1931.
2. Ködöböcz József somi lakos, szül. 1928.

Jegyzetek:

[1] Adatközlő – Ködöböcz József somi lakos, szül. 1928.
[2] Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monográphiája. III. kötet, Pollacsek Miksa Könyvnyomda, Ungvár, 1881, 656. o.
[3] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1900. szeptember 16.
[4] Uo., 1900. szeptember 16.
[5] Uo., 1901. január 19.
[6] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. április 22.
[7] Uo., 1906. április 22.
[8] Uo., 1906. április 22.
[9] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1889–1911, kelt. 1906. április 22.
[10] Uo., 1906. július 2.
[11] Uo., 1904. május 8.
[12] Uo., 1904. november 13.
[13] Szántó János: A Kárpátaljai Református Egyház Gyülekezetei. IMMANUEL Kiadó, Beregszász, 2006, 18. o.
[14] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1913. július 20.
[15] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1913. július 20.
[16] Uo., 1914. október 25.
[17] Uo., 1914. október 25.
[18] Móricz Kálmán: Kárpátalja sorsfordulói. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001. 36. o.
[19] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1919. április 13.
[20] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1928, kelt. 1920. július 11.
[21] Uo., 1920. szeptember 5.
[22] Uo., 1927. május 22.
[23] Uo., 1927. május 22.
[24] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1928. június 14.
[25] Uo., 1933.április 16.
[26] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928–1940, kelt. 1933. április 16.
[27] Uo., 1933.április 16.
[28] Uo., 1933.április 16.
[29] Uo., 1933.április 16.
[30] A Beregsomi Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1928-1940, kelt. 1933.április 16.
[31] Uo., 1933.április 16.
[32] Uo., 1933.április 16.
[33] Uo., 1938. december 20.
[34] Adatközlő – Istvánfi Margit somi lakos, szül. 1931.
[35] Botlik – Dupka, 1993:… i.m. 63.o.

Irka-gyermeknap

Burgum Bélus Beregszászba látogatott

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség idén is megszervezte az Irka-gyermeknapot, amikor is az igencsak népszerű gyermeklap szerkesztősége a Rákóczi főiskolára hívta meg a kisiskolásokat. Az ünnepelteket Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke és Punykó Mária, az Irka főszerkesztője üdvözölte. Köszöntőjükben annak a reményüknek adtak hangot, hogy az évek óta rendszeresen megtartott találkozókon, illetve a gyermeklap olvasásával olyan élményeket szereznek a gyerekek, melyekre felnőtt korukban is szívesen emlékeznek majd.

Erről gondoskodott Szávai Géza író is, aki ezúttal Burgum Bélust hozta el a beregszászi gyerekekhez. Burgum Bélus, a mesterdetektív és az igencsak érdeklődő medvebocs kitalálója most a rajztehetséggel és fantáziával megáldott kisiskolások után nyomozott. Találtak is jó párat! A résztvevők nagyon aktívan bekapcsolódtak a játékba, és szemmel láthatóan igencsak élvezték azt. A legsikeresebb rajzok alkotói persze – könyv és füzet formájában – haza is vihették Burgum Bélust. Meg azt a sok szép plüssjátékot, ami a Dorcas jóvoltából már megérkezéskor, meglepetésként, a széken várta őket.

Ezen a délelőttön a képzeletbeli ünnepi asztal szellemi kincsekkel volt terítve, melyekből mindenki kedvére csemegézhetett. Ebben sokat segített Vraukóné Lukács Ilona, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Móricz Zsigmond Könyvtár munkatársa, aki küldetésének tekinti a kárpátaljai könyvtárosok, illetve a kis olvasók felkarolását, és immáron rendszeresen feladatot vállal az Irka-rendezvények megszervezésében.

m.e.

Az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola története

Az iskolatörténeti kutatások egyik legkevésbé feltárt területe Ungvár város magyar tannyelvű iskolahálózatának kialakulása. Ezt a hiányt kíséreltük meg pótolni munkánkkal. Felvázoltuk az 1946-ban, a háború utáni megnyílt első magyar ungvári iskola történetét, mely ma Dayka Gábor nevét viseli. Továbbá bemutatjuk, miképp változott meg az intézet státusza és ennek köszönhetően elnevezése, valamint azt, hogyan vált az említett iskola Ungvár és vidékünk meghatározó oktatási intézményévé. Megemlítjük azokat a tényezőket, melyek negatívan hatottak, illetve célunk volt még, hogy bemutassuk a tanintézet szerkezetét és a tanári életformákat, végigvezetve az olvasót azon épületeken, amelyek helyet adtak a magyar ajkú tanulók oktatásának. Megvizsgáltuk és elemeztük azokat az oktatási törvényeket és rendeleteket, melyek hatást gyakoroltak a tárgyalt iskola sorsának alakulására.

Az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola múltja nem vetekedhet a több évszázadra visszatekintő híres tanintézetek hagyományaival. Mindössze 1946-ban, 65 évvel ezelőtt nyílt meg. Azt azonban teljes meggyőződéssel állíthatjuk, hogy a magyar tannyelvű iskola érettségi bizonyítványával útjukra bocsátott tanulók az élet minden területén becsülettel, sikeresen megállták helyüket. Köszönhető ez elhivatott tanárainak, pedagógusainak, akik hosszú évtizedeken át dacolva az elmarasztalásokkal, anyagi, nyelvi problémákkal, nem kitüntetésért, anyagi ösztönzésért vagy elismerésért dolgoztak, hanem gyermekszeretetből, nemzeti kötelességtudatból merítették erejüket a szép, nemes, de nem könnyű munkájuk végzéséhez. A jelenleg már több mint fél évszázada működő tanintézet történelmi és jogutódja a XVII. században beindult ungvári magyar nyelvű középiskolai oktatási rendszernek, majd az Ungvári Magyar Királyi Állami Drugeth Főgimnáziumnak.

1944-ben felszámolják az Ungvári Magyar Királyi Állami Drugeth Főgimnáziumot, mivel a háború vihara elérte ezt a tanintézményt is. A német csapatok bevonulása Magyarországra megzavarta a rendszeres oktatási folyamatot. Többször használták fel a termeket magyar és német katonák elszállásolására. 1944. március 31-én volt az utolsó tanítási nap a gimnáziumban. A bizonyítványkiosztás és az évzáró Te Deum szentmise április 5-én volt megtartva. 583 tanuló befejezte a tanulást. Az 1944/45. tanév megnyitására már nem volt lehetőség, területünket szovjet csapatok foglalták el, és az iskolákban voltak elszállásolva.[1] Új oktatási és társadalmi rendszert vezettek be. Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944. december 5-én hozta Munkácson első dekrétumait az iskolákra vonatkozóan. Létrehozták a 17 fős közoktatási megbízotti hivatalt Pedagógiai Bizottság néven, amely átvette az iskolai ügyeket a Néptanács közművelődési osztályától. Felhívta a pedagógusokat, hogy jelentkezzenek azokban a tanintézetekben, ahol korábban dolgoztak, s a nép-, a középszintű, valamint a szakiskolákban haladéktalanul kezdjék meg a tanítást. Utasítást adtak arra, hogy valamennyi tanintézetből össze kell gyűjteni s további rendelkezésig zár alatt kell tartani minden tankönyvet, térképet, illusztrációs anyagot, ami „idegen nyelven" íródott. Rendbe kellett hozni az iskolaépületeket, illetve kötelezték a helyhatalmi szerveket, hogy bocsássanak a közoktatási megbízotti hivatal rendelkezésére minden olyan épületet, amely alkalmas oktatási célokra.[2]

1945-ben sorra államosították a tanintézeteket egész Kárpátalján. Az Ungváron április 20-án kiadott 58. számú dekrétum kimondta:

– az ifjúság nevelése és oktatása Kárpátontúli Ukrajnában állami feladat, a végrehajtó hatalom a Néptanács közoktatási megbízottjának kezében összpontosul;

– minden tanintézet állami, a teológusképzők kivételével;

– minden pedagógus állami alkalmazott;

– az oktatás és a nevelés tudományos alapokon működik;

– minden tanintézetet állami költségvetésből finanszíroznak a volt egyházi iskolák kivételével, melyek községi, illetve városi kezelésbe kerülnek.[3]

1946-ban a helyi pártvezetés utasítására felülvizsgálták a könyvtárak, egyesületek könyvállományát, és a magyar könyveket kivonták a forgalomból, zömüket megsemmisítették. A magyar könyveket tízezrével, „mint fasiszta irodalmat", szekerekkel gyűjtötték össze és vitték máglyán elégetni. Helyettük orosz és ukrán nyelvű politikai művekkel, Lenin és Sztálin generalisszimusz életét dicsőítő alkotásokkal látták el a könyvtárakat a „nép felvilágosítására".[4]

1946–48 során a kárpátaljai oktatási rendszert sürgősen át kellett építeni a szovjetrendszernek megfelelően. Már 1946 végén Ukrajna Oktatási Minisztériuma eltörölte a régi kárpátaljai rendszert és érvénybe léptette az új szovjet oktatási és iskolarendszert. Új tanárokat, oktatókat küldtek Kárpátalja egész területének iskoláiba Ukrajnából.[5] Majdnem minden településen, még ott is, ahol azelőtt nem volt, megnyíltak az iskolák. Meg kell jegyezni azt, hogy figyelembe vették a település lakosságának nemzetiségi összetételét. Így a magyarlakta falvakban, városokban mindenütt magyar tannyelvű iskolák nyíltak, Ungvár kivételével. Ez nagy felháborodást keltett Ungvár város magyar lakosságának körében. Ekkor Sándor László, Petky Sándor és Kerekes István beadványt szerkesztettek, több száz aláírást gyűjtöttek, melyben a szülők kérik a magyar tannyelvű iskola megnyitását. A pártbizottság csak elemi iskolát engedélyezett. Megkezdődött a huzavona, ami több hónapig tartott. Még 1946. szeptember elejére sem született döntés. Október elején a városi tanács iskolaügyi főosztályának új vezetője, Antalovszki Vaszil segítségével kiutalták a magyar anyanyelvű hétosztályos iskola számára a mostani Petőfi téri művészeti iskola épületét. Ez megfelelő gesztus volt, hisz ebben az épületben 1847-ben a Fekete Sas szálloda volt, ahol július 11–12. között megszállt Petőfi Sándor. Ezt az eseményt az épület falára 1911-ben erősített emléktábla igazolja.[6] Az épület kívülről erősen megrongált állapotban volt. Októberben a városi tanácsnak nem volt lehetősége költségvetéséből pénzt utalni át az épület rendbehozására. Így annak a veszélye állt fenn, hogy a tanítást csak a következő évben lehet megkezdeni. A szülői közösség gyűlésére zsúfolásig megtelt a nagyterem. Itt határozták el, hogy önerőből záros határidő alatt elvégzik a tatarozást, rendbehozzák a tantermeket. A szülők kőműves-, asztalos-, villanyszerelő brigádokat szerveztek, és november végére az óriási és lelkes munkát befejezték. A magyar

tannyelvű hétosztályos iskolát Pazuhánics György igazgatóra bízták, aki óriási szervező munkát kellett végezzen nemcsak a tantestület toborzása, hanem az új tantervek bevezetése terén is, amit az súlyosbított, hogy magyar nyelvű tankönyvek nem voltak, régieket pedig nem használhattak. Az igazgatóhelyettes Begya György lett.

Rövid idő alatt megtörtént a beiratkozás, aminek váratlan eredménye lett:

I. osztály – 117 tanuló
II. osztály – 98 tanuló
III. osztály – 68 tanuló
IV. osztály – 89 tanuló
V. osztály – 116 tanuló
VI. osztály – 105 tanuló
VII. osztály – 59 tanuló
Mindösszesen: 652 tanuló.

1946. december 2-án kezdődött a tanítás, megkezdték nemes munkájukat a tapasztalt és elhivatott pedagógusok.[7] Közöttük: Sztegura Anna, Kalinyák Mária, Lukács József, Sándor Margit, Radik Aurélia, Nánási Erzsébet, Homicskó Márta, Kalinyák Adél, Polyánszky Gizella, Rigei Bertalan. Ők tették le a háború utáni ungvári magyar nyelvű oktatás, a tanulók nevelésének alappilléreit. 1947 januárjától a pedagógusok újabb csoportja kapcsolódott be az újonnan megszervezett iskola sok problémával járó működésébe. Közöttük: Enyingi Bertalan, Kreizman Margit, Orosz Márta, Mihajlova Szeréna. Az új tanév elején kerültek az iskolához Szocska Anna, Jackovics Magdolna, Jankovics Emília, Harajda Mária, Bulecza Irén, Bakos András, Szűcs József. 1948-tól nyert kinevezést az iskola élére Fedor Aurélia, aki az iskolaigazgatói teendőket végezte 1950-ig. Dorogi György 1948–53 között igazgatóhelyettes volt. 1948-ban rövid ideig az iskola egyik orosz nyelvtanára volt Hrancsák Iván. 1951–1953-ban az iskola igazgatója Turjanica Olena lett, aki később a területi pedagógiai intézetet, majd az 1. Számú Tarasz Sevcsenko Középiskolát vezette. Az oktatási-nevelői munka színvonala évről évre emelkedett. Köszönhető ez annak, hogy 1947-től a köztársasági tankönyvkiadó kárpátaljai fiókvállalata megkezdte a magyar nyelvű tankönyvek kiadását. 1953-ban nevezték ki az iskola élére a legendás hírű Lesó Györgyöt. Ismét új tanerőkkel töltődött fel a tantestület. Közöttük: Vladimir Piroska, Pusecskina Jevdokija, Aljohin Olga alsó osztályos tanítónő, az oktatás kiváló dolgozója, tantervek, tankönyvek összeállítója. Ekkor került a tanintézethez Kapitány Marianna. Nevéhez fűződik a kísérleti „előkészítő" osztály beindítása Ukrajnában az elsők között, programok és tankönyvek szerkesztése, a kilencvenes évek első felében az igazgatóhelyettes is volt; Kolozsvári Ilona alsó osztályos tanítónő, kinek népszerűsége, munkássága, pedagógiai és módszertani tevékenységének híre eljutott területünk határain túlra is.

Az ötvenes évek elején az iskola az Ung folyó partján található épületbe költözött, amely ma is otthont ad a diákoknak. Ez az épület is szűknek bizonyult. Lesó György igazgatóra óriási és felelősségteljes munka várt. Az újonnan középiskolává vált magyar tannyelvű iskolát 12 tantermes épületszárnnyal kellett bővíteni. 1957-ben indult be az új épületszárny építése. Itt óriási szerep jutott a szülői közösségnek, melynek elnöke Keresztúri Imre volt. A szülői közösség népi színtársulatot alakított, előadásokkal, jótékony célú estekkel járták a környéket, az ebből eredő bevételt az iskola és a tanulók javára fordították. Ennek vezetője, szervezője, aktív résztvevője László Zoltán tanár volt. Keresztúri Imre nemcsak a szervezési és építőmunkában jeleskedett, hanem mint bűvész is elkápráztatta a közönséget, majd tanulókat készített fel, akik sikereket arattak vetélkedőkön, előadásokon. A szülői bizottság sokszor vállalta magára a tanulói kirándulások, üdültetések szervezését, a rászorulók anyagi támogatását. Ebben nagy szerepet vállalt Pallai Aranka, a szülői tanács „pénzügyminisztere", valamint Kázmér Ferenc, Pankotay István, Fogas Sándor, Hromják Vladimir, László Zoltán, Málec László, Kohán László, Ivaskovics Zsuzsanna, Ádám Lajos és még sokan mások.

1957-ben érettségizett először az iskola falai között 52 tanuló. Az elkövetkező évek is sok bonyodalmat okoztak az oktatásügy normális fejlesztése terén. Bevezették a kötelező általános 7, majd 8 osztályos végzettséget a tanulók számára. A tantestület fő feladatának tartotta, hogy az iskola alakítsa ki a tanulók igazi személyiségét, fejlessze és tudatosítsa a demokratikus, internacionalista világnézetét, erkölcsét, kultúráját, magatartását. Nyújtson korszerű általános műveltséget, gyakorlati készséget, jártasságot az alapvető tudományokban, sokoldalúan fejlessze a tanulók képességeit, emberszeretetre, tiszteletre, becsületre, népét, szülőföldjét, nyelvét, nemzeti kultúráját és önérzetét meg nem tagadó emberré nevelje az ifjúságot. A gyakori tantervváltozás, tankönyvek és tanfelszerelések hiánya, az anyagi gondok erősen akadályozták a minden tudásukat, akaratukat, erejüket latba vető tanárok, tanítók, nevelők tevékenységét. Mindettől eltekintve 1957–1968 között 1628 tanuló kapott érettségi bizonyítványt. Sajnos nagyon kevésnek sikerült főiskolákon folytatnia tanulmányait, mert az akkori felvételi vizsgarendszer, az egyetemi oktatási gyakorlat majdnem lehetetlenné tette ezt.[8]

1950-ben bezárták az Ungvári Tanítóképzőt és az SZSZKSZ Felsőfokú Oktatási Minisztériuma 1488. számú, 1950. augusztus 28-án írt rendelete alapján a tanítóképző bázisán megnyitották az Uzshorodi Tanárképző Főiskolát. Ez az intézmény sem működött sokáig, 1954-ben felszámolták, a diákokat pedig átvezették az Ungvári Állami Egyetemre. A magyar szakra felvételt nyert diákokat az orosz filológiára írták át, mivel az 1946-ban alapított egyetemen nem volt magyar szak. 1956-ig magyar nyelvet és irodalmat is tanítottak azoknak a hallgatóknak, akik a főiskola magyar szakára nyertek felvételt. 1963-tól az Ungvári Állami Egyetemen önálló filológiai karán megindult a magyar nyelv és irodalom szakos tanárok képzése. Az e szakon tanulók is csak a szaktantárgyaikat hallgathatták magyarul, az általános filológiai tárgyakat ukrán és orosz nyelven. Egyetlen tárgyat sem hallgathattak magyar nyelven azok a diákok, akik más szakra nyertek felvételt, nem vizsgázhattak, nem írhattak magyarul szakdolgozatot. A felsőoktatásba kerülésnek a technikai kommunikációs gátak mellett az első években világnézeti és politikai jellegű korlátai is voltak. Évtizedeken keresztül a Szovjetunióban a főiskolai, egyetemi besorolásnál elsősorban nem a vizsgák eredménye számított, hanem a jelentkező világnézete, politikai meggyőződése, szociális származása. Előnyben részesültek a teljesítményüktől függetlenül azok a jelentkezők, akik a kommunista pártnak vagy komszomolszervezetnek voltak a tagjai. A szociális származás szempontjából, mivel a kárpátaljai magyarság zöme falvakban élt, a pozitív besorolású kategóriákba kerülhettek volna, ha nem éppen az a réteg szerette volna taníttatni gyerekét, amelyet a rendszer kuláknak nyilvánított. Ennek a rétegnek a gyerekeit nem, vagy csak nagyon nehezen vették fel a komszomolba, csökkentve esélyüket a továbbtanulásnál. Az otthon maradt csekély számú értelmiség gyermekei

eleve osztályidegennek minősültek, és teherként viselték a nemzetiségüket, mint a „magyar fasiszták" kiszolgálóinak leszármazottjai. Mindezek akadályozták a továbbtanulást a fiatalok számára.[9] 1963-ban az ungvári magyar tanintézmény felvette a 10. Számú Zalka Máté Középiskola nevet. Jelenleg pedig Dayka Gábor nevét viseli, a felvilágosodás kori magyar költő az ungvári gimnázium tanára volt.[10]

1967 -ben szomorú veszteség érte a tantestületet. Súlyosan megbetegedett és elhunyt Lesó György igazgató, aki hosszú éveket áldozott életéből az iskola felvirágoztatására, az oktatói-nevelői munka tökéletesítésére. Az iskola irányításával az akkori igazgatóhelyettest, Vladimir Piroskát bízták meg. Ez az időszak sem bizonyult könnyebbnek. A hatvanas évek második fele és a hetvenes évek eleje telítve volt iskolai reformokkal, újításokkal, végrehajthatatlan rendeletekkel és követelményekkel, tantervváltoztatásokkal. Hol 10, hol 11 osztályos lett a középiskola. Nemcsak Ungváron, hanem területszerte sok nehézséggel küzdött a magyar tannyelvű oktatás. A szükséges tantermek, berendezések, oktatási felszerelések és tankönyvek, anyagiak állandó hiánya különös erőfeszítést követelt mind a pedagógusok, mind a tanulók részéről. Az iskola két váltásban működött, ami nagyon megnehezítette az órán kívüli és a pótfoglalkozásokat, a szak- és önképzőkörök munkáját. Az anyanyelvű oktatás a magyar ajkú ifjúság számára nem volt megoldva teljesen, hisz 1945-től nem volt olyan oktatási hálózat, amely biztosította volna az óvodától a főiskoláig az ifjúság tanulási lehetőségeit. Az anyanyelvű oktatásnak csak az általános középiskolai oktatási láncszeme alakult ki úgy-ahogy, és ez arra kényszerítette a szülőket, hogy amennyiben szerették volna továbbtaníttatni gyermekeiket, ne magyar, hanem orosz vagy ukrán tannyelvű iskolákba írassák őket. Bevezették a 11 osztályos középiskolai rendszert, majd ismét visszatértek a 10 osztályos középiskolai oktatásra. Hogy pár év múlva újra a 11 osztályos rendszer legyen jóváhagyva. Így az alapoktatás az 1–4. osztályokban, a következő, nem teljes középiskolai az 5 – 9. osztályokban valósult meg. A teljes középiskolai végzettséget a 10–11. osztály befejezésével és az érettségi vizsgák sikeres letétele után nyerte el a tanuló. Az internacionalista nevelésre különös súlyt fektettek a párt- és komszomolszervek. De az orosz nyelv tudásán kívül semmi konkrét követelményt nem állítottak az iskola, a tantestület elé. Ebben az időben alakult meg az iskolában, amely már Zalka Máté nevét viselte, az ifjú internacionalisták klubja Koleszár Károly igazgatóhelyettes és Pásztor Erzsébet magyarnyelv- és irodalomtanár vezetésével. Számos kapcsolatot teremtettek a klubtagok Ukrajna és a Szovjetunió iskoláival. Sok külföldi látogatót is fogadott a tanintézmény, bár külföldre csak a nyolcvanas évek elején tudott kijutni. Az iskolának ebből a célból patronálókat jelöltek ki: az ungvári ruhagyárat, a gépkocsi- és autóbuszüzemeltető vállalatot és az autóiskolát. A lányok nagyüzemi szabás-varrást, a fiúk a gépkocsivezető-szerelő szakmát kezdték tanulni.

1971 szeptemberében a nyugdíjba vonuló Vladimir Piroska helyett Takács Józsefet nevezték ki igazgatónak. Az igazgatóhelyettesek Mihálka Márta, Resetár Mária és Koleszár Károly voltak. Ez időben a tanulók létszáma a 21 osztályban 612 fő volt, a tantestület mintegy 55 tagú volt. Az iskola telítve volt, reggeltől estig, két váltásban folyt az oktatás. Sok problémát kellett nagyon sürgősen megoldani, főleg olyat, ami hatalmas összegeket igényelt. Teljesen fel kellett újítani az iskola berendezését, átépíteni a kazánházat és a fűtési berendezéseket, a világítási hálózatot átalakítani. A tanulók, közöttük a napközisek sem voltak rendszeresen ellátva ebéddel, uzsonnával. Az iskolában csak két gyengén felszerelt szakelőadóterem volt: a fizikai és a kémiai. Kívülről is elég siralmasan nézett ki az épület. Nem volt az iskolának tornaterme, rendes díszterme. A szaktantermi oktatás kötelező bevezetése is nagy problémát jelentett, hisz nem voltak kellően felszerelt tanműhelyek. Ebben az időben rohamosan növekedett a tanulók körében a felsőoktatásba való felvételi igény, melynek kielégítése nem kis nehézséget okozott nemcsak a tanulóknak, de a tanároknak is, hisz magyar nyelven még felvételi vizsgát sem lehetett tenni a szakközépiskolákba és felsőoktatási intézményekbe. Az orosz nyelv oktatásának hibás és kevés sikert eredményező rendszerét a tanulók többségének nagyszerű tárgyi tudása sem tudta kiegyenlíteni és lehetőséget adni a továbbtanulásra. Az új közoktatási törvényhozás több figyelmet fordított a nemzetiségi iskolák anyagi bázisának javítására és az oktatási-nevelési rendszer továbbfejlesztésére, s az élettel való kapcsolat megszilárdítására. Az iskola patronálói anyagi támogatásával a két, már működő kémiai és fizikai szakterem mellé felsorakozott a magyar irodalmi, két orosz nyelvi, idegen nyelvi, történelem, biológia, két matematika és az I–IV. osztályok szakterme. Az ungvári ruhagyár egy mini nagyüzemi varrodai részleget rendezett be és szerelt fel. Itt felső osztályos leányok korszerű szabás-varrást tanultak a ruhagyár volt üzemrészlegi mérnöke, Havasi Mária vezetésével. Az autóiskola oktatótermet rendezett be, melyben László Zoltán tanította a felső osztályos fiúkat. Központi költségvetésből fém- és vasmegmunkáló tanműhelyeket sikerült berendezni, ahol az alapismeretekkel Csemet László és László Zoltán ismertette meg az V–VIII. osztályos tanulókat. A támogatók segítségével jól felszerelt iskolai konyhát és étkezdét rendeztek be, ahol 500 tanulót is el tudtak látni napi háromszoros étkeztetéssel is. Az ungvári bútor- és furnérgyár és a ruhagyár segítségével berendezhették az iskola a nagytermét, melyben filmvetítéseket is rendeztek, gyűléseket, műsoros esteket vezethettek, vendégeket fogadhattak. Sikerült a fűtési rendszert gázfűtésre átállítani, megjavítani a fűtő- és világítóberendezéseket is. Ebben jelentős segítséget nyújtottak a szülők, közöttük Pricsinyi Sándor, Kiss Bálint, Fogas Sándor. Sok támogatást, szellemi segítséget köszönhet az ungvári magyar tannyelvű iskola a Kárpáti Igaz Szó szerkesztőségének: Balla László főszerkesztőnek, R. Bulecza Rozália, Balogh József, Bornemissza Eszter, Erdélyi Gábor, Kmetty Attila, Markovits Mátyás, Barát Mihály, Béres Barna, Timko Ilona, Magyar Éva, Illényi Éva újságíróknak, valamint a többi munkatársnak.[11]

Az újabb közoktatási törvények a 70–80-as években előírták a kötelező középiskolai oktatásra való áttérést, majd a 6 éves kortól való beiskoláztatást, kísérleti alapon.[12] A 6 éves gyerekek beiskoláztatása nem volt új az iskola számára, hisz több tanár, tanító is a régi rendszer idején szintén ebben a korban lépte át az iskola küszöbét. Ebben a dologban Kapitány Marianna jeleskedett. Mint minden nemzetiségi iskolában, vidékünkön is különleges súlyt és figyelmet kellett fordítani az orosz nyelv oktatására. Különös nehézségek nem merültek fel, mert tanulók nagyobb része ungvári volt, és ők elég jól bírták ezt a nyelvet. Ebben az időben kezdett az iskolával széleskörűen foglalkozni az Ungvári Állami Egyetem nemcsak a magyar nyelv és irodalom szakos diákok, hanem a fizika, matematika, kémia, történelem, biológia, idegen nyelv szakok diákjai pedagógiai gyakorlatával is és felkészítésével a magyar tannyelvű iskolákban való munkára. A pedagógiai gyakorlat vezetője Homonnai Vaszil professzor, a pedagógiai tudományok doktora, Paljok Vaszil, Horváth Katalin volt. A gyakorló diákokkal Szabó Árpád, Mihálka Márta, Gáborec

Margit fizikatanárok, Járema Magdolna, Dobrovolyszka Márta, Volosin Ilona matematikatanárok, Fera Jolán, Borkó Georgina kémiatanárok, Takács József történelemtanár, Ugrjumova Mária biológiatanár, Leitereg Mária német szakos tanár, Szilvay Katalin és Boniszlavszky Gábor angoltanárok foglalkoztak. A 80-as években a 19 ungvári középiskola között kitartóan a 6-8. helyet foglalta el a 10. számú iskola az egyetemi felvétel terén. A kitüntetéssel érettségizett tanulók közül, akik felvételiztek, mindnyájan sikeresen bejutottak az egyetemre s be is fejezték azt.

Területszerte, nemcsak Ungváron, sok nehézséggel küzdött a magyar oktatás. A szükséges mennyiségű tanterem, berendezés, oktatási felszerelés, szépirodalmi könyvek és anyagiak hiánya mellett súlyosbította a helyzetet a magyar nyelvű tankönyvek állandó és nagymértékű hiánya is, ami különös erőfeszítést követelt mind a pedagógusok, mind a tanulók részéről. A sűrű tantervváltozást nem bírta követni a magyar nyelvű tankönyvek kiadása, mert amikor megjelent az orosznyelvű, ezt magyar nyelvre kellett fordítani. A tanítóknak új tantervek és programok szerint kellett tanítani, de ismét a szükséges tankönyv nélkül. A tankönyvek, szöveggyűjtemények írásában, összeállításában részt vettek az iskola pedagógusai is: Vladimir Piroska, Becánics Olga, Kolozsvári Ilona, Kapitány Marianna, Láver Katalin, Csengeri Éva, Abraskevics Gennagyij, Takács József, Aljohin Olga. Az Ukrán SZSZK magyar tannyelvű iskoláinak egy részében 1988. szeptember 1-jén, a többiben a következő tanévben megkezdődött Magyarország történelmének fakultatív oktatása. Ennek eredményét beírták a tanulók érettségi bizonyítványába is. A Dayka Gábor Középiskola ebben is úttörő szerepet játszott. A magyar történelem oktatásának bevezetése jelentős lépés volt a kárpátaljai magyarság nemzeti jogainak kibővítése terén, hatékony eszköze annak, hogy nemzetiségi identitásuk erősítésével egyidejűleg szélesebb ismereteket sajátítsanak el tanulóink, szüleik, az érdeklődők a magyar nemzet állama és Kárpátalja történelméből. Ez nagyban növelte tanulók előtt a lehetőséget magyarországi felsőoktatási intézményekbe való felvételre. Ezzel sokan éltek is. Ettől az időtől fogva az Ungvári Állami Egyetem minden karára a magyar tannyelvű iskolát végzettek anyanyelven adhatták le a felvételi vizsgákat. Ez a lehetőség előnyösen hatott ki a tanulók tanulmányi eredményének javulására. Ebben az időben indult be és máig is tart az iskola tanárainak magyarországi továbbképzése. Új oktatási módszerek tanulmányozása és bevezetése az iskolában is helyet talált. Sok tankönyvet, szakkönyvet, tanári kézikönyvet kapott Magyarországról, a Soros-alapítványtól, szépirodalmat az Országos Széchényi Könyvtárból, a Magyar Állami Tankönyvkiadótól. 1987 májusától Aljohin György lett az iskola igazgatója, aki előtt ismét új feladatok tornyosultak. Az iskola két váltásban működött. Megnőtt az első osztályba iratkozók száma, mert sok nem magyar anyanyelvű tanulót is be kívántak íratni az iskolába, abban a reményben, hogy elsajátítják a magyar nyelvet. Sok utánajárás, kilincselés után egynéhány osztály átkerült a Petőfi utcai, volt 8. számú középiskola egyik épületébe. Ez könnyített a dolgon, de nem oldotta meg a nehézségeket. Új követelményeket támasztottak az oktatási rendszer továbbfejlesztésére, ami ismét nagy anyagi befektetést követelt. Ismét a patronálók jöttek az iskola segítségére: az ungvári ruhagyár, az ungvári furnér- és bútorkombinát, az ungvári 12107. számú gépkocsi- és autóbusz-üzemeltető vállalat. A helyszűke továbbra is nagy akadályt gördített a sikeres oktatás elé. Az 1991-ben magyarországi támogatással, melybe nagyban belesegített a KMKSZ és a szülői közösség, az iskola vendégtanára, Pipás László kezdeményezésére és aktív részvételével berendeztek egy korszerű számítástechnikai szaktermet. Ez új, óriási lehetőségeket nyitott meg a tanulók előtt, forradalmasította az oktatási rendszert. A megnövekedett osztályok, melyek már nem fértek be a két épületbe, egyre inkább sürgették egy új épület átadását az iskolának. Ebben nagy segítséget nyújtottak a területi tanács elnökhelyettese Molnár Bertalan és a városi tanács elnökhelyettese, Kövér György. 1992-ben átadták az iskola számára Ungvár város Hrusevszkij utcai óvodaépületét, ahol nyolc elemi kapott kényelmes tantermeket, iskolai konyhát és étkezdét, tágas udvart. Ugyanebben az évben készültek el az új iskolaépület tervdokumentációi, melyben nagy segítséget nyújtott Kiszely Tihamér mérnök, a KMKSZ ungvári tagozatának elnöke és Pricsinyi Sándor, a szülői bizottság tagja. Megtörtént az alapkőletétel és immár, bár nagyon lassan, épülni kezdett az új épületrész az Ung partján. Az iskola egyváltású lett, bevezették az ötnapos tanhetet. [13]

Ukrajna önállóságának kikiáltásával, az új ukrajnai nyelvtörvény életbeléptetésével újabb problémák merültek fel, most már az ukrán nyelv oktatásának bevezetése terén, ami vitathatatlanul több lehetőséget nyitott meg a tanulók számára az állami nyelv elsajátításában és a helybeli továbbtanulás ügyében.[14] Káderproblémák is megjelentek. Számos, a törzsgárdához tartozó tanár, jobb megélhetés reményében, kivált a tantestületből és külföldön vállalt munkát, közöttük Szabó Árpád, Borkó Georgina, Szanyi Katalin, Pásztor Erzsébet, Szombati Katalin, Balogh Ilona. Más iskolákhoz szerződtek: Maha László, Nagy Ibolya, Gulácsy Éva, Ladányi György. Sürgősen pótolni kellett az eltávozottakat, mert a régebbiek közül kevesen maradtak. Közöttük: Kapitány Marianna, Kolozsvári Ilona, Meskó Irén, Bara Ibolya, Meles Katalin, Láver Katalin, Maharita Katalin, Oláh Katalin. A megújult, de még az átmeneti időszakban bukdácsoló politikai és gazdasági rendszerben ismét új és nem könnyű feladatok hárultak a tantestületre. Az l996/97-es tanévtől Árpa Pétert nevezték ki iskolaigazgatónak. Helyettesei: Sterr Attila, Rezes Katalin, Koscsák Olga, a nevelési és osztályon kívüli munka szervezője Havassi Andrea lettek. E helyzetben ismét új feladatok hárultak az iskola vezetőségére, a tantestületre, a tanulókra és a szüleikre. Mint már említettük, 1992-től jegyezhető az iskola bővítésének kezdete. Nem túl nagy ütemben, de azért épült az iskola első számú blokkja. Aztán beleszólt a fejleményekbe az ország gazdasági állapota, és 1996-ra minden leállt. A mozdítható fát lassan elhordták a hajléktalanok, akik tüzelőnek használták, mivel őrség nem maradt. Az iskola vezetésének szigorúan meg volt tiltva őrködni az épületben, mivel sem jogilag, sem más értelemben nem tartozik az iskolához a be nem fejezett objektum. A hivatalosan engedélyezett út a levelezés volt. Ezt sűrűn gyakorolta az iskola az 1996/97-es tanévtől kezdve. Sajnos több volt a csalódás, mint az öröm. A Megyei Oktatási Főosztály vezetője, Mikola Timoscsuk levelében értesítette az iskolát, hogy 2001-re 1 millió 150 ezer ukrán hrivnyát szavaztak meg az iskola építkezésének folytatására. Viszont 2001. augusztus 27-én, a Megyei Oktatási Főosztály élére kinevezett Kacsur Borisz tudatja az iskolával, hogy a 2001. június 12-i 29. számú kormányzói határozat semmisnek nyilvánította az előző határozatokat, melynek értelmében az iskola építkezésére 1.5 millió hrivnya volt beütemezve. Nem ez az egyetlen iskola, ami nem épült fel az utóbbi 10-15 év alatt. Majdnem 700 tanulónak kellett volna helyet biztosítani egy olyan épületben, ahol a tervdokumentáció szerint csak 320 tanuló fér el. Az iskola továbbra is fel volt osztva, a város két különböző pontján működött. Változatlanul

nem volt tornaterme, szertára, öltözője, könyvtára, olvasóterme, ülésterme, az étkezdében csak egy kisebb osztályt lehetett leültetni és a konyha is szükségmegoldás szerint volt elhelyezve sok szabálytalansággal. Az építkezés miatt az iskola udvara nyitott volt. Nem kaptak engedélyt kapu felállítására, mivel az gátolná a terhek és építőanyagok szállítását, ha az építkezés folytatására kerülne sor. Sok kétség nem fért ahhoz, hogy 2002-ben ismét nem kap az ungvári magyar tannyelvű iskola semmit. Mivel más lehetőség nem volt, a 2002/2003-as tanévben az iskolában beindult az első gimnáziumi osztály, mint első lépése az 1944-ben bezárt Drugeth Gimnázium újraélesztésének. 2003 februárjában levélben tájékoztatta az iskolát az ungvári polgármester első helyettese, Joszip Povhan, hogy a helyi költségvetésből 2003-ra a városi büdzsé 200 ezer hrivnyát fog elkülöníteni az iskola építkezésére. Ahhoz képest, hogy az objektum pénzvonzata a megváltozott körülmények jegyében 3,5 millió hrivnya, az említett 200 ezer valóban nem sokra elég. Ebből egy új kazánházat próbáltak létrehozni, de nem csinálták meg, csak belekezdtek. Újabb levelezések és próbálkozások jöttek. A városi tanács képviselőinek javaslatára 2003. május 14-én beadvány készítettek Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának képviselőihez, hogy a Miniszteri Kabinet különítsen el 3.5 millió hrivnyát a központi költségvetésből az iskola építkezésének befejezésére, mivel a helyi problémák miatt az iskolára még sokáig nem fog jutni pénz. Gajdos István parlamenti képviselő külön levélben kérte Pogorelov Viktor ungvári polgármestert, hogy a betervezett 200 ezer hrivnyát emelje fel legalább 600 ezerre. Sajnos foganatja egyetlen levélnek sem volt. Gajdos István képviselő úr megígérte, hogy l millió hrivnyát folyósít az iskola számára. De 2004 júliusában már kiszivárgott, hogy Gajdos István meggondolta magát, és a rendelkezésére álló központi pénzeszközöket sem részben, sem másképpen nem adja az iskola építkezésére, mert más tervei vannak vele. Történelmi eseménynek számított 2004. szeptember 1. Újra megnyílt Ungváron a Drugeth Gimnázium jogutódja, az Ungvári Magyar Tannyelvű Gimnázium.

2005. február 7-én hivatalosan közzététetik, hogy a megye új kormányzója Viktor Baloga. 2005. február 15-én Viktor Baloga megyei kormányzó találkozott Ungvár tanáraival, orvosaival, tisztségviselőivel. A kormányzó úr tájékoztatta a közel 300 fős hallgatóságot, hogy ideje ráhangolódni a munkára és abbahagyni a politizálást. Ez némi reményt adott az iskola új blokkjának továbbépítésével kapcsolatban. A kormányzó úr megígérte, hogy az építkezést folytatni fogják egy kombinált finanszírozás alkalmazásával. Beismerte, hogy a 13. éve épülő iskolarész már politikai kérdéssé nőtte ki magát. Ezen mindenképpen változtatni kell. Február 16-án a kormányzó megbízásából 4 tagú bizottság jött létre. A kormányzó első helyettese, Oleg Havasi, továbbá Jevhen Olijnik, meg a polgármester, Viktor Pogorelov megállapodtak abban, hogy a minimálisan szükséges finanszírozás 4 millió hrivnya. Sokkal kevésbé kellemes tény, hogy minden igyekezet ellenére, a megyei adminisztráció Tervezési és Finanszírozási Főosztályának vezetője, Tatyjana Sapoválova asszony, kollégája ígéretét megszegve, a megyei forrásokból finanszírozott objektumok sorából az iskolát kizárta. Az ígéretekből ismét nem valósult meg semmi. 2005 áprilisában Viktor Baloga kormányzó levelet írt Julija Timosenko miniszterelnöknek. Ebben 4 millió hrivnyát kért, illetve arra kérte a miniszterelnököt, hogy találjon ennyi pénzt a munkálatok befejezéséhez. Ahogy azt láthatjuk, egyáltalán nem látszott egységes vélemény a problémával kapcsolatban. Ennek egyetlen magyarázata, hogy a kérdéssel senki sem foglalkozott komolyan. 2006 őszén nagy változások álltak be a befejezetlen iskolarész továbbépítésében. Megkezdték az iskola külső és belső falainak vakolását, amit be is fejeztek, behelyezték az új ablakokat. Úgy tűnik, hogy a sok panaszlevél, kérelem tizenöt év elteltével kezdi meghozni gyümölcsét. Jelenleg az iskola összföldterülete 4645 m², ebből beépített terület 921 m². Az udvarrész 3724 m²-en terül el. 2004-ben az iskola 32 osztályában 950 diák tanult. Az oktatási folyamatot 65 tanár és 40 más alkalmazott biztosította.[15]

2004-től lehetőség nyílt az iskolában a 9. osztályt elvégzett diákjai számára, hogy az elkövetkezendő két évben reál vagy pedig humán szakosított osztályokban folytassák tanulmányaikat. Ennek értelmében a humán szakosított osztályokban a tanulók megnövekedett óraszámban tanulnak magyar nyelvet és irodalmat, ukrán nyelvet és irodalmat, angol nyelvet és történelmet, míg a reál szakosított osztályokban magasabb óraszámban tanulnak biológiát, kémiát, matematikát, mértant, számítástechnikát. E szakosításnak köszönhetően a diákok mélyebb tudást szerezhetnek bizonyos tudományokból, amely könnyebb felvételt biztosíthat a felsőfokú tanintézményekbe. De mivel ez az újítás nem hozta meg a várt eredményt, a 2005/2006-os tanév elejére eltörölték. Jelenleg öt nyelvet oktatnak az iskolában: az ukrán nyelvet mint államit, a magyar nyelvet mint anyanyelvet, választhatóan angolt vagy németet mint idegen nyelvet és orosz nyelvet fakultatívan. A főépületben a 18 tanterem közül négy szaktanterem: kémia, fizika, számítástechnika, matematika. Ezenkívül van egy díszterem, melyben filmvetítéseket is rendeznek, gyűléseket, műsoros esteket, és ahol a vendégeket is fogadják. A szaktantermek felszereltsége kielégítő, habár szükség lenne új padokra, székekre, táblákra, fogasokra, szekrényekre. Az iskolának 2008-ig nem volt tornaterme, ami megnehezítette a testedzést a hűvösebb időkben. Ha az időjárás megengedte, a tanintézmény a szomszédságában lévő 11. számú iskola szabadtéri sportpályáját használta. A 2005/2006-os tanévben a végzős diákok száma 96 volt, ebből 10 érmesként fejezte az iskolát, amire eddig nem volt példa a 10. Számú Dayka Gábor Középiskola története során.

Milyen kulturális és szellemi szerepet is tölt be a Dayka Gábor Középiskola Ungvár városában? Először is, ami a legfontosabb: a magyarság identitásalakító műhelye. Tanárokkal és tanulókkal táplálja az Ungvári Magyar Gimnáziumot, ezenkívül diákokat biztosít a Művészeti Szakközépiskola magyar tagozata számára. 60-65%-ban az iskola adja az Ungvári Állami Egyetem magyar tagozata diákjainak számát. Az iskola keretén belül minden éven megrendezésre kerül a Himnusz-, Szózat-, Nemzetidalmondó verseny. Az Ungvári Magyar Gimnázium kezdeményezésére az utóbbi két évben ballada- és mesemondó versenyeket rendez az iskola. Minden évben találkozókat szerveznek, ahova az előző év diákjait hívják meg, akik megosztják a tanulással kapcsolatos tapasztalataikat és beszámolnak további terveikről a jövővel kapcsolatban.

Van tehát remény és reális adottság, hogy a magyar tannyelvű középiskolai oktatás további fejlesztése sikeresen biztosítsa a tanuló ifjúságot az új viszonyokba való beilleszkedés és a lehetőségek kiaknázása terén. Az eddigi fél évszázados sikerek fénye nem halványul el. Az iskola tanárai biztosak abban, hogy az elkövetkező fél évszázad újabb sikereket rejt nemcsak a Dayka Gábor Középiskolát elvégző magyar ajkú, de a többi nemes érzelmű, becsületes, tettrekész, jó tudású és megfelelő gyakorlati készségekkel rendelkező jólnevelt, európai kultúrszínvonalú fiatal nemzedék előtt is.

Levonhatjuk a következtetést, miszerint a több mint fél évszázados iskola, bár nem tekint vissza nagy történelmi múltra, de méltó képviselője azon pedagógusok, támogatók nemes ügyé-

nek, kik évszázadokon keresztül nemzeti, vallási, politikai és sokféle más elnyomás és elmarasztalás közepette a szépre, jóra, becsületre nevelték a felnövekvő ifjúságot, megadva neki azokat az ismereteket, készségeket, melyek biztosították beilleszkedésüket a társadalomba, és hasznos tevékenységüket népük, szülőföldjük felvirágoztatására, a tudomány, a kultúra fejlesztésére fordították.[16]

Bújdosó István

FELHASZNÁLT IRODALOM:

1. ÁRPA PÉTER, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola jelenlegi igazgatójának jegyzetei.

2. BOTLIK JÓZSEF: *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez*. Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2000.

3. FEDINEC CSILLA: *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből (1938–1991).* Officina Hungarica VIII. Nemzetközi Hungarológiai Központ. Budapest, 1999.

4. LESÓ GYÖRGY, az Ungvári 10. Számú Középiskola 1953–1967 közötti igazgatójának jegyzetei.

5. MÓRICZ KÁLMÁN: *Kárpátalja sorsfordulói.* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 2001.

6. OROSZ ILDIKÓ: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999)*. Poliprint, Ungvár. 2005.

7. S. BENEDEK ANDRÁS: *A tettenérhető történelem.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 1993.

8. TAKÁCS JÓZSEF az Ungvári 10. Számú Zalka Máté Középiskola 1971-1987 közötti igazgatójának jegyzetei.

9. Нариси історії Закарпаття. Том III (1946–1991). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003.

JEGYZETEK:

[1] Botlik József: *Egestas Subcarpathica*, Budapest, Hatodik Síp alapítvány, 2000. 284. o. (továbbiakban: Botlik 2000)

[2] Fedinec Csilla: *Fejezetek a kárpátaljai magyar közoktatás történetéből* (1938–1991). Nemzetközi Hungarológiai Központ. Budapest, 1999. 44. o. (továbbiakban: Fedinec 1999)

[3] Fedinec 1999, 45. o.

[4] Botlik 2000, 285. o.

[5] *Нариси історії Закарпаття.* Том III (1946–1991). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003.

[6] Fedinec, 1999. 55–56. o.

[7] Uo.

[8] Lesó György, az Ungvári 10. Számú Középiskola 1953–1967 közötti igazgatójának jegyzetei.

[9] Orosz Ildikó: *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999)*. Poliprint, Ungvár. 2005. 105–106. o. (továbbiakban: Orosz 2005)

[11] Takács József, az Ungvári 10. Számú Zalka Máté Középiskola 1971–1987 közötti igazgatójának jegyzetei.

[12] Fedinec 1999. 67. o.

[13] Takács József, az Ungvári 10. Számú Zalka Máté Középiskola 1971–1987 közötti igazgatójának jegyzetei.

[14] Orosz 2005, 46–48. o.

[15] Árpa Péter, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola jelenlegi igazgatójának jegyzetei.

[16] Árpa Péter, az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola jelenlegi igazgatójának jegyzetei.

A római katolikus iskola helyzete Beregszászban a XX. század elején

A trianoni békeszerződést követően Kárpátalja és a területtel együtt Beregszász város is a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került. A csehek mindent megtettek annak érdekében, hogy teljesen kiszorítsák, megszüntessék a magyar befolyást. „Megfosztották Beregszászt rendezett tanácsú városi rangjától. A későbbiekben felszámolták a beregszászi államrendőrséget, a betegsegélyező pénztárt, felfüggesztették a magyar gimnázium és a polgári fiúiskola önállóságát. Beregszász megszűnt megyeszékhely lenni. A nehéz gazdasági viszonyok közepette a város eladósodott. A csehek minden mesterkedése ellenére Beregszász a kárpátaljai magyar politikai és kulturális élet központja maradt."[1] A magyarellenes intézkedések a beregszászi római katolikus egyházra is kiterjedtek,

A cseh állam igyekezett minél jobban beavatkozni az iskolai oktatás menetébe, központosítani az oktatást. 1927. október 5-ei iskolai jegyzőkönyv említést tett arról, hogy a cseh állam elrendelte az 1927-es tanévtől az elemi iskolák III. és IV.osztályaiban az eddig kötelező ruszin nyelv oktatásának beszüntetését. Helyette elrendelte a cseh nyelv tanítását, amivel az adott esetben egy cseh tanító lett megbízva, aki pontosan járt el a megállapított tanórákra a cseh nyelv tanítása céljából.

Beregszászi római katolikus egyház élete megváltozott, mikor Pásztor Ferencet az egyházközség plébánosának nevezték ki. Egy olyan időszakban történt, amikor a csehszlovák állam fennhatósága alatt állt a város, és a cseh nemzeti politika erőteljesen lépett fel a magyar iskolák, intézmények ellen. Elvileg a vallásos életet nem korlátozták, de annak gyakorlását megnehezítették. Pásztor Ferenc olyan karizmatikus személyiség volt, aki mindenkit maga köré vonzott élethivatásával, Istennek szentelt életével.

A vallás és a nemzeti kérdés szorosan összefonódott. Pásztor Ferenc mindig vállalta a konfliktust, és nem hátrált meg. Sem a cseh, sem a szovjet érában. A korábban Dobóruszkán átélt eseményeket így foglalta össze:

„Mint magyar kat. pap, már hivatásomnál fogva is természetesen a ker. magyar nemzeti gondolatnak szolgálatában állottam, fokozottabb mértékben a trianoni összeomlás, a cseh megszállás után. E szomorú idők nagyobbik felét Dobóruszka Ung megyei magyar községben éltem le, ahol híveimet mind-

járt kezdetben a ker. szoc. párt keretébe szerveztem. Természetesen, hogy ez nem igen tetszett a hatalom bitorlóinak s ezért, mint államellenes egyént rendőri felügyelet alatt tartottak, kongruámtól megfosztottak."[2]

Működése alatt az államhatalom a katolikus iskolát igyekezett ellehetetleníteni. Ahogy Pásztor Ferenc fogalmazott, „katolikus magyar iskolánkat a csehek, mint a beregszászi iskolafronton a magyarság egyetlen mentsvárát meg akarták fojtani (adóhátralék címen zár alá helyezték minden vagyonunkat)."[3] Nagy adókkal terhelték az egyházat, a plébános támogatásra szorult. 1933 decemberében felhívással fordult híveihez: „…a múlt vasárnap tartott hitközösségi gyűlésen feltártuk híveink előtt egyházunk mostani igen súlyos anyagi helyzetét s az összes híveink közös akarata nyilatkozott meg abban az egyhangú megállapodásban, hogy nem hagyjuk veszni iskolánkat, zárdánkat, mostani nehéz viszonyainktól telhető önkéntes adományokkal sietünk segítségére szorongatott egyházi intézményeinknek. Itt a fő elv és siker azon múlik, hogy minden egyes hivőnk tegye meg a tőle telhetőt s értse meg azt, hogy saját és gyermekeik lelkének legszentebb ügyéről van szó…"[4]

Sok adósság gyűlt össze az iskola számlájára is. Ezért 1935–36-ban gyűjtést rendezett az iskola bővítésére, e célból a saját magánvagyonát – 20 000 koronát – is feláldozta. Az összegyűlt pénzből kifizették tartozásukat, valamint megkezdték az iskola második emeletének építését.[5]

Pásztor Ferencnek sikerült újabb osztályt is létesítenie.

„Pásztor Ferenc főesp. Egyházi elnök. előadja, hogy az elmúlt iskola év folyamán az igazgatóság több gyermeket nem vehetett fel az iskolába, mert a fiúiskola csak 2 tanerős, s létszámon felül nem lehet tanulókat felvenni. A gyűlés vezetője, Pásztor Ferenc főesp. utal az 1937. dec. 10-én iskolánknál inspekciót végző Dragula országos főtanfelügyelő szavaira, óhajára, mely szerint tanácsos volna a fiúiskolát három osztályossá fejleszteni."[6]

A római katolikus tanács döntése végül is elfogadta „Pásztor Ferenc főesp.-egyházi elnök indítványát, az elmondott indokok alapján kimondta, hogy jövő 1938/39. isk. évben új fiúosztályt fog szervezni, s annak jóváhagyását kérelmezni fogja az užhorodi isk. és népművelődésügyi referátusnál."[7]

A kérelemben a következő pontokat rögzítette:

„Mint a beregszászi katolikus egyház elnöke, tisztelettel kérvényezem a beregszászi római katolikus fiúiskolánál a III. katolikus állás szerevezésének engedélyezését az 1938/39 iskolaévre. Mint a mellékletek is bizonyítják iskolánk tanulóinak létszáma évről évre gyarapodik. A következő évre oly számban iratkoztak be fiúiskolánkba, hogy az 1922. júl. 13-án kelt 226. sz. törv. 5. §. szerint megkívántatik III. tanítói állás szervezése.

Mint a mellékletek is bizonyítják rk. egyháztanácsunk máris biztosította a szervezendő osztály számára a tantermet, ennek berendezését, a dologi és személyi kiadások fedezetét."[8] Pásztor törekvése sikerrel járt.

Az egyházi iskola tantermeibe rendszerint összejártak a városi gyerekek hittanórákra, valamint itt jöttek össze a Rózsafüzér és Oltáregylet tagja is vasárnaponként. A legtöbb egyházközséggel kapcsolatos dolgok megbeszélésére is az iskola adott helyszínt. Az iskola tantermeit rendszeresen a Caritas is birtokba vette, azáltal, hogy gyűjtések, összejövetelek színhelyévé tette. 1938. IV.24-én Caritas Napközi gyermekotthon nyílt a Katolikus Kultúrház termében és udvarán. A gyermekotthon célja az volt, hogy a szegény szülők, akik egész napon át napszámban keresték a kenyerüket, kiskorú, 3-6 éves gyermeküket kellő gondozás és felügyelet mellett nyugodtan hagyhassák reggeltől estig, mentve minden lelki és testi veszedelemtől. Az iskolás gyerekek számára mindennap volt külön diákmise.

A korszak vallásos életének részleges bemutatása is tanulságos. Visszaemlékezők, (pl. Bohán Béla plébános) és a szakirodalomban előforduló megjegyzések is azt sugallják, hogy Kárpátalján a szoros értelemben vett vallásos életet a csehek nem korlátozták. De tény, hogy annak gyakorlása csak nagyon korlátozottan érvényesülhetett. Később Kárpátalja Magyarországhoz való visszacsatolása lehetőséget teremtett arra, hogy Beregszászon sokoldalú vallásos élet bontakozzon ki. Természetesen ebben kiemelkedő szerepe volt Pásztor Ferenc plébános karizmatikus személyiségének, elhivatottságának, szervező készségének.

Pásztor Ferenc élete és a beregszászi egyházközség mindennapjai, története így szorosan összefonódott Kárpátalján. Tisztelték és becsülték akkor is, és most is a még „Főúrra" emlékezők. A 83 éves Lőrinc József beregszászi lakos is így emlékezett a főtisztelendő úrra: „Jó, értelmes ember volt, szerette a ministránsokat."[9] Ő maga is ministrált neki, aki „megkövetelte a rendet és fegyelmet, de érthető is, aki az oltár mellett szolgál, annak tudnia kell a feladatait. Markáns, határozott, meggyőződéseihez haláláig hű személyiség."[10]

Sokoldalú tevékenysége és hatása túlnőtt szolgálati, plébániai helyén, egyházmegyei jelentőségű volt. Számos címmel ismerték el. Bohán Béla beregszászi plébános így emlékezett meg róla: „… különlegesen kiemelt egyházi ember. Pásztor Ferenc már dobóruszkai plébánosként is kitüntetést kapott — Assessor S. Sedis; (szentszéki tanácsos 1923), katolikus iskolák felügyelője Kárpátalján, szegények ügyvédje; tanácsos plébános; Revisor Eccl. (számvevő); hitoktatókat felügyelő bizottság elnöke. Amikor pedig beregszászi plébános lett, mindjárt főesperesi kinevezését is megkapja, majd 1941-ben pápai prelátus lesz."[11]

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy a római katolikus egyház tényleg a magyarság mentsvára volt és tartópillére, Pásztor Ferenc kitartó munkája nélkül nem maradt volna meg.

A cseh állam megszorító intézkedéseinek ellenére is a római katolikus egyház iskolája fenn tudott maradni, sőt iskolájának épületét sikerült kibővíteniük, közös összetartó munkának köszönhetően.

Szendrey Anita

JEGYZETEK:

[1] Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában, Ungvár, PoliPrint, 2004., 78. o.

[2] Bohán: Emlékezés…In. BRKEKI

[3] A Beregszászi Római Katolikus Egyház Kézirattára. (A továbbiakban: BRKEKI) Bohán Béla SJ: Emlékezés Pásztor Ferenc beregszászi plébános, püspöki helynökre, Beregszász 2003. április/2004. szeptember (a továbbiakban: Bohán: Emlékezés…)

[4] Pásztor Ferenc, 1933. VII. 24. HK. Uo.

[5] Pásztor Ferenc, 1933. XII. 3. HK. Uo.

[6] Kárpátalja, 2007. május 11. VII. évf. 19. (330.) sz. Fisher Zsolt: Római katolikus oktatás a középkortól 1945-ig.

[7] Beregszászi egyháztanács jegyzőkönyve. 1938. április 18. BRKEKI

[8] Beregszászi egyháztanács jegyzőkönyve. 1938. április 18. Uo.

[9] A beregszászi római katolikus egyháztanács kérelme az Iskolai és Népművelődésügyi Minisztérium Referátusának. Beregszász, 1938. május 25. BRKEKI.

[10] Lőrinc Ferenc közlése

[11] Uo.

A beregi vár

A történészek által számos olyan vár ismert, melyek nyomai csak az írásos forrásokban maradtak ránk, régészetileg nehezen vagy egyáltalán nem behatárolható azok egykori helye, turisztikailag nem képeznek látványosságot. Ezekhez a várakhoz tartozik az egykori Bereg vármegye központját képező beregi vár is. Alább vázoljuk, hogy véleményünk szerint mikor és hogyan keletkezett a forrásokban csak néhányszor felbukkanó beregi „erősség".

Bereg vármegye – a történészek egybehangzó véleménye szerint – valamikor a tatárjárás után fejlődött ki a hasonló nevű erdőispánság területén, magába olvasztva a mongol támadás következtében elpusztult Borsova megye keleti területét is. Nevét a hegyes, dombos (berkes) tájról kapta, mit kezdetben „Bereh"-nek mondtak, mely később Bereg alakban élt tovább. Bereg első alkalommal 1214-ben fordul elő az írásos forrásokban, ahol még csak erdőséget (silva Beregu) jelöl e fogalom. 1232-ben mint prediumot (birtokot) szerepeltetik az oklevelek. Szintén egykori erdőuradalmi voltát őrzi meg az egri püspökség 1271. évi privilégiuma is, mely szerint Bereg egykoron a szent királyok vadászó erdeje volt. Comitatus, vagyis megye alakban első ízben 1248-ban jelenik meg előttünk, s 1263-tól csakis így emlegetik a források. Ezek a források és megállapítások tartalmilag azért fontosak számunkra, mivel segítségükkel behatárolható az általunk vizsgált vár keletkezésének időpontja. Tudjuk ugyanis, hogy a kor szokásának megfelelően minden vármegye központját a vár képezte, mely egyben a királyi hatalom és közigazgatás támaszát is jelentette az adott területen. Úgy is fogalmazhatunk, hogy vár nélkül nem létezett vármegye. Esetünkben ez azt jelenti, hogy kezdetben az erdőispánság, majd az új megye központját képező Beregen (ma Nagybereg, 8 km-re fekszik Beregszásztól ÉK irányba) valamikor a tatárjárást követően, a megyealakulás idején vár épült. Ennek a várnak lett a feladata, hogy betöltse azt az űrt, ami a mongol támadás során elpusztult borsovai vár után keletkezett a vidéken. Az új megyeközpont magához kapcsolta a korábbi borsovai várelemeket és háború esetén védelmet nyújtott a békés lakosság számára. Bereg megye területe a Tisza-parti részektől eltekintve a korban királyi birtok volt. A királyi uradalom, mely magába foglalta Munkácsot is, IV. Béla adománya révén, a tatárjárás után került a háborúskodások elől hazamenekülő Anna lánya és annak férje, Rosztiszlav halicsi herceg kezére. Rosztiszlav és neje feltehetően 1245-ben érkezett Magyarországra, hiszen IV. Béla a következő évben azzal a Danyiillal kötött szövetséget, aki vejét elüldözi halicsból a trónért folyó harcok során. A király által 1261-ben kiadott kiváltságlevélben, melyben apja, II. András adományát erősíti meg az egri püspökség számára, a megye területén egy Bereg nevű faluról is említést tesz. Külön szól erdőiről, kanászairól, de várat nem említ. Ez utóbbi tény, illetve a fentebb említett azon körülmény, miszerint csak az 1263. évtől használják Beregre állandó jelleggel a comitatus jelzőt, megerősíti azt a véleményt, hogy a beregi vár valamikor az 1260-as elején keletkezett, s annak építtetőiként Rosztiszlavot és nejét jelölhetjük meg. A vár felépítésével egyúttal teljesült minden olyan körülmény, amely egy új vármegye létrejöttéhez szükséges.

Rosztiszlav halálát követően István ifjú király elvette a beregi uradalmat nővérétől. Az ügy bizonyára nagy port kavarhatott, hiszen 1264-ben Istvánt maga a pápa szólította fel a beregi vár és a „Borsova" birtok visszaadására. Ez a pápai levél egyúttal az első írásos bizonyítéka a vár korabeli létezésének. Istvánt cselekedetében talán az motiválhatta, hogy a vár elvételével megpróbálta kiterjeszteni hatalmát a kereskedelmileg és politikailag jelentős Bereg vármegyére.

A következő években a várról hallgatnak a források. Ismerjük ispánjait, sőt az is valószínűsíthető, hogy 1270 és 1290 között Erzsébet anyakirályné élvezte jövedelmét, mivel némely oklevelét Beregen keltezi. 1299 és 1301 között az uradalom, s talán a vár is IV. Béla lányának, Konstanciának és férjének, Leó orosz hercegnek a kezén volt. Ismert előttünk, hogy még az utolsó Árpád-házi királyok idején megkezdi kiterjeszteni a vármegyére hatalmát Aba Amádé nádor. III. András halálát követően az Anjou-pártivá lett kiskirály kihasználva az országban zajló trónharcokat és hatalmi vákuumot, majdnem teljes egészében uralma alá is hajtja a megyét. A kialakult helyzetben a nádor 1311. évi kassai meggyilkolását követően született furcsa megegyezés hozott komoly változást. A király a gyilkosságot követően a kassaiak oldalára állt az Aba családdal szemben. Ez utóbbiak zavarodottságukban az uralkodó kérésére megígérik, hogy a munkácsi várat, sőt egész Bereg megyét is visszaadják neki. A király birtokába visszakerült megye, valamint annak nemessége a következő, 1312. évben lezajlott rozgonyi csatában már mind Károly zászlaja alatt vett részt a harcban a fellázadt Amádé fiakkal szemben. Számunkra ezek az események azért érdekesek, mivel a Képes Krónika beszámolója szerint ebben az összecsapásban veszti életét Péter beregi várnagy is. Az iménti cselekmények két megállapításra engednek következtetni. Először is arra, hogy a király Bereg vármegye visszavételekor bizonyára azért nem követeli Munkács mellett a beregi vár visszaadását is az Amádé fiaktól, mivel annak a szóban forgó időben ő a tulajdonosa. Másodsorban pedig azt, hogy ha létezett beregi várnagy, nyilvánvalóan hasonló nevű várnak is léteznie kellett. Egyébként a fentebbi áttételes híradást leszámítva a későbbiekben semmilyen említés nem esik róla. Igaz ugyan, hogy az 1332-ben, illetve 1353-ban kiadott két oklevélben még szerepelnek beregi várjobbágyok, de ez nem bizonyítja minden kétséget kizáróan azt, hogy a várnak is állnia kellett azok keletkezésekor. A vár a század első negyedében elveszítette politikai és hatalmi szerepét. A vármegye új központja a munkácsi vár lett. Ezt látszik megerősíteni az a tény is, hogy az 1312-ben hivatalba lépő új ispán, Jánki Tamás 1321-ben már a munkácsi várnagyi címet is viselte, mint ahogyan az őt követő többi ispán is viselni fogja.

Arra a kérdésre, hogy mi is lett a vár sorsa, sajnos pontos választ nem adhatunk. Ugyanis a hagyomány szerint „Kanfertő"-nek nevezett helyen felépített várnak mára már semmilyen külszíni nyoma nem maradt. Akadnak, akik szerint a vár nem is létezett soha, s az írásokban felbukkanó beregi vár alatt tulajdonképpen a munkácsi várat kell értenünk. A magunk részéről ezt a feltevést viszont nem tartjuk igazoltnak. Lehoczky Tivadar egy 1872-ben közreadott írásában még a vár látható felszíni nyomairól beszélt, mire a legutóbbi régészeti terepbejárás alkalmával egyáltalán nem sikerült rábukkanni. Mindez azzal magyarázható, hogy a vár nem kőből, hanem a tatárjárás után egyre ritkábban jellemző, de a térségben nem egyedülálló módon talán földből épülhetett (pl. a szomszédos Ugocsában, a tatárjárást követően felépített viski, illetve tamásváraljai várak szintén földvárak lehettek). Így helyének pontos meghatározása további feladatokat állít a jelenkor régészei elé.

IRODALOM:

Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Akadémia Kiadó, Budapest, 1987.

Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1988.

Kristó Gyula: A rozgonyi csata. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978.

Kristó Gyula: Az aranybullák évszázada. Gondolat, 1976.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegyei helynevek származása. Századok, 1873.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye monographiája. III/1. Ungvárott, 1881.

Lehoczky Tivadar: Bereg vármegye keletkezése. Századok, 1872.

Pesty Frigyes: Az eltünt régi vármegyék. I. Budapest, 1880.

Soós Elemér: Magyarország várai. Nagy-Bereg. Kézirat, OSZK.

Képes Krónika. Európa Könyvkiadó, Bp., 1986.

Korai magyar történeti lexikon 9–14. század. Főszerk.: Kristó Gyula. Akadémiai Kiadó, Bp., 1994.

Гомоляк О. М.: До питання про історію замків Закарпаття. Carpatica-Карпатика. Ужгород, 2006. Вип. 34.

Székely Gusztáv, *a Salánki Középiskola tanára*

Petőfi-emlékhelyek Kárpátalján

Minket, kárpátaljai magyarokat emlékek kötnek ehhez a földhöz. Itt nyugszanak őseink, ide kötnek bennünket gyökereink, gyermekkori emlékeink. Temetőinkben itt nyugszanak a „nagy idők tanúi", a szabadságharc hősei, nagyszüleink. És itt járt egykoron többek között Petőfi Sándor. Ezúttal a kárpátaljai Petőfi-emlékhelyeket mutatjuk be.

Ungvár

Kárpátalja magyarsága büszke rá, hogy második felső-magyarországi útja során, 1847 júliusában ezen a tájon átutazott Petőfi Sándor. 1847. július 11-én lépte át Ung megye határát. Gyönyörködött a Latorca-menti vidék szépségében. A folyóról ezt írta: „Folyása kanyargó, vize világoszöld, környéke a rév körül, hol kompon jut át az ember, erdős. Csend volt, amint áthoztak, kellemes erdei csend, melyet csak egyes madárfüttyentés és az evezőlapátok egyhangú lubickolása zavart meg."

Késő este érkezett meg Ungvárra. Itt-tartózkodását az *Úti levelek Kerényi Frigyeshez* XII. episztolájában örökítette meg, mely 1847. október 12-én jelent meg a *Hazám* című haladó lap második félévi 121. számában.

A pangás és hanyatlás korát megélő város nem nyerte el tetszését: „Ungvár egyébiránt szörnyű város, piszkos és rendetlen. Éppen olyan, mint a részeg ember ki pocsétában bukott s most sárosan tántorog hazafelé" – írja a 12. levél záró soraiban. A rendezetlenül, tervszerűtlenül épült város rászolgált a szörnyű, komisz melléknévre. Különösen rossz állapotban volt a város bal parti része, ahol megszállt a nagy költő. A következő utcanevek maradtak fenn abból az időből: Vízparti (ma Kijevi), Újsor, Bozos (ma Tolsztoj), Radványczy (ma Munkácsi), Sváb (ma is Sváb), Sóház (ma Mitrák), és a Sas tér (ma Petőfi tér, előtte Kossuth, Masaryk, újra Kossuth, Sztálin, Újraegyesülés tér).

A Kassa–Munkács állami főútvonal kivételével a többi kövezetlen volt. A Sas téren volt a terménypiac, itt díszelgett a Fekete Sas vendégfogadó, ahol Petőfi megszállott. Egy korabeli dokumentumban ezt olvassuk a szállóról: „Vendégfogadó a Sashoz"! Ezen épület a hídon túl szilárd anyagból, zsindellyel fedve épült 1780-ik évben. Az utcáról három bejárata van: 8 szobából, egy konyhából áll. Részint a bérlőnek lakásul, részint az idegennek és a városiak kényelmére szolgál."

A vendéglő környéke szörnyű képet mutatott. A nyugati bejáratnál (a mostani Győzelem utca) egy pocsolyás gödör állt. Megközelíteni a házat csak egy ötméteres hídon át lehetett. A szállót 1906-ban lebontották, és így alakult ki a mai Petőfi tér. 1911-ben a téren lévő iskola homlokzatára emléktáblát helyeztek el, melyet babérkoszorú vesz körül, baloldalon kard, lant, puska van megformálva. A felirat a következő: „Ezen a téren állott a Feketesas-vendéglő, melyben 1847. július 11-12-ike közötti éjjel Petőfi Sándor megszállott. Emelte a Gyöngyösy Irodalmi Társaság".

A tábla nehéz napokat ért meg. A cseh hatalom megtűrte. A szovjetek lemeszelték. Az Ungvári Állami Egyetem (ma Ungvári Nemzeti Egyetem) magyar tanszékének hallgatói 1972-ben Fodó Sándor tanárral együtt, az éj leple alatt létráról megtisztították az emléktáblát, majd bronzzal befestették a betűket. Reggel a márványtábla újra ragyogott. A hatalom nem akarta, vagy nem vette észre. 1990-ben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Ungvári Járási Szervezete helyreállította az emléktáblát.

Az Ung hetilap 1911. október 22-i számában a következő cikket olvashatjuk az emléktábla-avatásról:

„*Petőfi emléktáblájának leleplezése*

– Október 15. –

Gyönyörű, magasztos ünnepe volt a Gyöngyösy Irodalmi Társaságnak és vele együtt Ungvár közönségének. Hét-nyolcezer ember állt a szép verőfényes őszi napon a Kossuth-téri általános iskola előtt, hogy jelen legyen a halhatatlan költő emléktáblája leleplező ünnepén, és hallhassa azokat az igéket, amelyek a fővárosi küldöttek és a helyi hivatalos személyek ajkáról elhangzanak.

Ez az ünnep ismét közelebb hozott bennünket az igazi kultúrához, és ahhoz a kultuszhoz, amely Petőfi nevéhez kapcsolódik...

A vendégek

Az irodalmi ünnepre a Magyar Tudományos Akadémia, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság elküldték képviselőiket. Dr. Ferenczi Zoltán mind a hármat képviselte, míg Kéry Gyula kedves dalköltő, a Petőfi Társaság titkára és a Petőfi Ház igazgatója, az utóbbi Társaság képviseletében jelent meg, mindketten leglelkesebb apostolai a Petőfi-kultusznak. Egész életüket ennek a felemelő ügynek szentelik

Mindkét vendégünk szombaton éjjel érkezett meg. Berzeviczy István és Deák Gyula fogadták őket a vasúton. Dr. Ferenczi Zoltán Pap János szakiskolai igazgatóhoz szállt, a kihez régi ismeretség fűzi, Kéry Gyulát a Korona szállóban helyezték el.

A leleplező ünnep

Vasárnap d.e. 11 órakor folyt le az emléktábla leleplező-ünnepe. Melyen társadalmunkból megjelentek: Hidasi Sándor királyi tanfelügyelő, Matyaczkó Tivadar kanonok, Dartsák Gyula áll. főreálisk. igazgató, Usz Antal határszéli rendőrkapitány, Melles Gyula g.kath. tanító mint igazgató, Margócsy Aladár ág. ev. lelkész, Pap János szakiskola igazgató, Székely József magyar. kir. erdőtanácsos, Mocsáry Béla m. kir. adóhiv. pénztáros, Lám Sándor gyógyszerész, Weinberger Zsigmond, a ker. és iparbank vezérigazgatója, Takács Miklós m. kir. főmérnök, dr. Guttmann Sándor ügyvéd, dr. Bartha Vilmos orvos, Szentkeszty Tivadar kir. Tanfelügyelő, Scholtz Lajos siket néma int igazgató, Takács László áll. iskolaigazgató, Gulácsy Ignác városi pénztáros, stb. Részvettek továbbá a g. kath. theológia hallgatói., a főgimnázium, főreáliskola, áll. polgári leányiskola és anyagipari szakiskola növendékei csaknem valamennyi tanár vezetésével, továbbá az állami iskolák tanítótestületei. Nagyon sok nő is volt az ünneplők között.

Az ünnepet a Dalárda nyitotta meg a Himnusszal, amelyet Sándor Szilveszter karmester vezényelt.

Az emlékbeszéd

Dr. Ferenczi Zoltán, a Magyar Tudományos Akadémia, Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság tagja, az utóbbinak egyúttal alelnöke is mondta a beszédet, melyet lapunk tárcarovatában közlünk egész terjedelmében. A gyönyörű, lelkes és lelkesítő beszéd alatt hullott le a lepel az emléktábláról.

A koszorúzások

A Dalárdának szép éneke előadása után (Falu végén kurta kocsma) következett az emléktábla megkoszorúzása.

Először dr. Ferenczi Zoltán a Magyar Tudományos Akadémia koszorúit helyezte el rövid beszéd kíséretében (a beszédet nem közöljük) – A Petőfi Társaság koszorúját Kéry Gyula helyezte el, (beszédét nem közöljük) a Gyöngyösy Irodalmi Társaság koszorúját Berzeviczy István helyezte el rövid beszéd kíséretében.

Az emléktábla átadása

Az emléktáblát a Gyöngyösy Irodalmi Társaság elnökségének nevében dr. Deák Gyula titkár adta át. Rámutatott arra, hogy egy emlékjellel több van vármegyénkben. Ha folytatni fogjuk utunkat, hamarosan minden irodalmi és történelmi mozzanat, amely a vármegyénkhez kapcsolódik, megörökítést nyer szoborban, emléktáblában és emlékoszlopban. Hivatkozott arra, hogy a Gyöngyösy Irodalmi Társaság szándékosan választotta az iskolát az emléktábla helyéül, mintegy jelezni kívánván ezzel, hogy a Petőfi-kultusz, amely eddig is csodálatos módon nagyra nőtt, az iskolák által érheti el a kívánt nagyságot.

Szabó József, a Kossuth téri általános iskola igazgatója meleg szavakkal mondott köszöntet a Gyöngyösy Irodalmi Társaságnak az emléktábla felállításáért, majd ígéretet tett arra nézve, hogy a díszes emléktáblát híven meg fogja őrizni.

A Dalárda Szózatja után véget ért a lelkes ünnep."

Az emléktábla

Az emléktáblát Edeistein kőfaragó készítette fekete márványból, míg a keret az agyagipari szakiskola munkája. A keretet lant és kard díszíti, melyet Petridesz János tanár tervezett. (A cikk a tábla szövegét közli, mi fentebb közöltük.)

A leleplező ünnepen koszorú- és zászlódísz övezte az emléktáblát. Szoták Margit általános iskolai tanítónő készítette a díszítést. A tábláról és közönségről Némethy fényképész több sikerült felvételt eszközölt a Petőfi Ház és az Ung megyei múzeum részére.

Társas ebéd

Az ünnep után a Korona étteremben társas ebéd volt a vendégek tiszteletére, akiket különösebben dr. Ferenczi Zoltán, Berzeviczy István üdvözölt nagyon meleg hangú beszédben, Matyaczkó Tivadar kanonok felköszöntötte és éltette Ferenczi Zoltánt. Deák Gyula részletes leírását olvashatjuk az Ung című hetilapban (Deák Gyula: Petőfi emléktáblájának leleplezése, Ung, 1911. október 22.)

Petőfi-szobor Ungváron

Petőfi Sándor ungvári szobra Ferenczy Béni Kossuth-díjas művész alkotása. A szobornak ez az ötödik példánya. Az előző négy Gyulán, Budapesten (a Petőfi Irodalmi Múzeumban), Ecuadorban, Milánóban látható. A szobrot a Magyar Köztársaság ajándékozta Ungvárnak.

1990. szeptember 29-én, egy gyönyörű őszi napon sokan zarándokoltak el Ungvárra, hogy részesei lehessenek a Petőfi téren Petőfi Sándor szobra avatásának. Az avató ünnepséget Fodó Sándor, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke nyitotta meg. Meleg szavakkal üdvözölte Göncz Árpádot, a Magyar Köztársaság elnökét és Leonyid Kravcsukot, az Ukrán SZSZK Legfelsőbb Tanácsa elnökét, az ünnepség valamennyi résztvevőjét, köztük a szomszédos országokból érkezett küldöttségeket, akik jelenlétükkel tisztelték meg a kárpátaljai magyarságot nagy ünnepükön. Mert ez a mai nap, ez az esemény ünnep nemcsak Ungvár, hanem egész Kárpátalja magyarsága számára, sőt az egyetemes magyarság számára is, mondta. Fodó Sándor azt is hangsúlyozta, hogy Leonyid Kravcsuk jelenléte azt is jelzi, hogy a köztársaság vezetősége tudatában van annak, a két ország közötti jószomszédi kapcsolat építésében a kárpátaljai magyarság a híd szerepét játssza.

Ezt követően ünnepélyesen csendült fel a Magyar Köztársaság, a Szovjetunió és az Ukrán SZSZK himnusza.

Az avató ünnepséget Emil Landovszkij, Ungvár városi tanácsának elnöke nyitotta meg, aki hangsúlyozta: „Az ősi Ungvár a testvériség, a barátság nagy ünnepét méltatja. Évszázadokon át ezen a földön mindig együtt, vállvetve éltek és dolgoztak, születtek és meghaltak, küzdöttek, szenvedtek és örültek magyarok, ukránok, ruszinok és más népek képviselői. Bár voltak idők, amikor a hatalom meg akarta mérgezni ezt a barátságot."

A szobrot Göncz Árpád és Leonyid Kravcsuk leplezi le.

„Honfitársaim, magyar testvéreim! – fordult a jelenlévőkhöz Göncz Árpád. – Különös jelentőségűnek érzem, hogy három egymással ölelkező himnusz elhangzása után beszélhetek önökhöz. Különös jelentőségűnek érzem, hogy együtt ünnepel velünk Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának elnöke, Leonyid Kravcsuk, megtisztel jelenlétével bennünket Ivan Abolmov, a Szovjetunió budapesti nagykövete. Tökéletesen érthető ez. Nekünk Petőfi, aki a szabadságharc jelképe, nem csupán egy magyar költő, hanem az a magyar költő, aki a világszabadságáért meghalt, és nemcsak Magyarország szabadságáért. Boldog vagyok, hogy a Kárpát-medence legszebb Petőfi-szobra áll ezen a téren." Ferenczy Béni nem protokoll szobrot alkotott, mondta Göncz Árpád. Aki a következőkben Petőfi szerepét, szellemi örökségét méltatta. Majd így folytatta: „Körülnézek az itt álló ezreken, akik magyarnak vallják és érzik magukat. Akkor őrizték meg magyarságukat, amikor nehéz volt magyarnak lenni és áldozatot jelentett. Talán ösztönösen követték Petőfi lépteit. Mély tisztelettel adózunk az önök hűségének és magyarságának. Példát mutattak nekünk, és mi büszkék vagyunk Önökre. Az Önök magyarságának fénye miránk árad vissza."

Leonyid Kravcsuk így szólt a jelenlévőkhöz: „Büszkék vagyunk arra, hogy a magyarság géniuszának szobrát itt, Ungváron leplezzük le. Petőfi ugyanis olyan költő, aki nemcsak a magyaroké, hanem az egész világé, hiszen ő is azok közé a nagyságok közé tartozik, akik átlépték hazájuk határait." A szónok párhuzamot vont Petőfi és Sevcsenko között. A két költőóriás ugyanazt jelenti mind a két nép számára. Nem egy verset idézhetnénk, amelyeknek azonos a gondolata, a mondanivalója. Mind a ketten egy szebb, boldogabb jövőért harcoltak, mondta. Új korszak kezdődött a két nép kapcsolatában. Megbeszéléseinken szó esett a kárpátaljai magyarság sorsáról, jövőjéről. Mindent megteszünk azért, hogy a magyarok itt, Ukrajnában, soha ne érezzék idegeneknek magukat. Nagyra értékeljük a vidék magyarságának munkaszeretetét, hozzáértését és egy jobb, boldogabb jövőért folytatott harcát, mondta Kravcsuk.

Ezt követően Komlós Attila, a Magyarok Világszövetségének a titkára, Petro Szkunc költő, Pomogáts Béla irodalomtörténész, Zina Mitrovka a Kárpátaljai Ruszinok Társasága vezetőségének tagja, Sari József, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Felső-Tisza-vidéki Szervezetének elnöke, Nagy Béla, a Románia Magyar Demokrata Szövetség Bihar megyei elnöke szólt az egybegyűltekhez. Lukács Sándor színművész a Nemzeti dal, Kiszely Gabriella, az Ungvári 10. Számú Középiskola diákja a Magyar vagyok c. vers elmondásával köszöntötte az ünnepség résztvevőit.

A szobor talpazatát ellepték a tisztelet és a szeretet virágai. Elsőnek lépett az emlékműhöz Ferenczy Béni özvegye.

Munkács

Kerényi Frigyeshez címzett XIII. levelében a munkácsi várról így ír Petőfi Sándor: „A mai utamban vagy nem figyeltem, vagy csakugyan nem volt említésre méltó, kivéve Munkácsot. Ungvárról reggel, vagy tulajdonképpen késő reggel indultam el, s délután érkeztem Munkácsra. Míg kocsisom megkapatta lovait, én hirtelen megebédeltem, s siettem ki a státus börtönné alakult várat megtekinteni…

…Fölmenetem a várba, az udvarokat s egy pár szobát bejártam, de a börtönöket nem mutatták meg… Tudj' Isten, e falak közt úgy összeszorult a keblem, hogy alig bírtam lélegzetet venni. Érzéseimet leírtam egy versben."

150 évvel a látogatás után, 1997. július 12-én a hálás utókor a vár középső piacára vezető kapu bal oldalán a költő tiszteletére kétnyelvű emléktáblát helyezett el a következő szöveggel:

12-го липня 1847 року	1847. július 12-én e
Мукачівський замок відвідав	várban járt
видатний угорський поет	Petőfi Sándor,
Шандор Петефі.	a magyar költő.
Подарунок нашому місту	Rákóczifalva (Magyar
та членам клуба Ракоці	Köztársaság) ajándéka
від громадян Ракоціфалва	városunknak és a
/Угорська Республіка/	Rákóczi-kör tagságának

Az emléktábla fekete márványból készült. Mérete 80 x 55 cm. Fent Petőfi Sándor domborműve, alatta balra ukrán, jobbra magyar szöveg.

1997. július 12-én ünnepelte megalakulásának 10. évfordulóját a Munkácsi II. Rákóczi Ferenc Közművelődési Kör. A közgyűlést megelőzően a megyéből és az anyaországból meghívott vendégek a munkácsi várba zarándokoltak, ahol felavatták Petőfi Sándor emléktábláját. A várban Vaszócsik Matild elnök mondott megnyitó beszédet. A felszólalók: Szuromi Antal, Magyarország ungvári konzulja, Vaszil Cicák, a munkácsi városi tanács elnökhelyettese, Petro Petricse, a megyei állami adminisztráció nemzetiségi és migrációs főosztályának vezetője, Dalmay Árpád, a Kárpátaljai Magyar Szervezetek Fórumának elnöke, Bodács István, Rákóczifalva polgármestere és mások. A magyar szabadságharc költőjének életútjáról szóltak. Az üdvözlő beszédek elhangzása után Vaszócsik Matild és Bodács István leleplezték az emléktáblát. Az emlékezés virágait helyezték el Sárospatak, Borsi, Baja, Nyíregyháza, Budapest, Hódmezővásárhely, Kassa küldöttségének vezetői. Az emléktábla Rákóczifalva ajándéka.

Petőfi Sándor mellszobrának avatása

2009. szeptember 11-én a munkácsi vár felső udvarán leplezték le a forradalmár költő mellszobrát. A felső vár udvarán. 161 év után a költő visszatért a várba. Egy-egy történelmünkhöz, irodalmunkhoz kapcsolódó emlékmű avatása remek alkalom arra, hogy ne csak a múlton, hanem a mán és a jövőn is elgondolkodjunk, megmutassuk, hogy mi nem jöttmentek vagyunk e tájon, minket ezeréves gyökerek kötnek ide.

A mellszoboravatáson jelen voltak a médiai képviselői. Az ukrán nacionalisták tiltakozása miatt a sajtó nem írt az előkészületekről. A hatalom el akarta kerülni az incidenseket.

Az egybegyűlteket Zubánics László, az UMDSZ Országos Tanácsának elnöke köszöntötte Visszaemlékezett a költő 1847. július 12-i munkácsi útjára. .

Gönczi Ferenc, a Magyar Köztársaság Miniszterelnöki Hivatalának kisebbségi és nemzetpolitikáért felelős szakállamtitkára kijelentette: Kárpátalján ma szükség van a nemzeti önazonosság megerősítésére. Az emlékmű felállítását biztató politikai jelzésnek nevezte.

Olekszandr Szahar, az Ukrán Nemzetiségi és Vallásügyi Bizottság elnöke nagyra értékelte azokat az erőfeszítéseket, amelyet a helyhatalmi szervek fejtenek ki az itt élő népek békés együttélésének biztosítása érdekében.

A Latorca-parti város megbízott polgármestere, Lengyel Zoltán a településen élő magyar közösség tevékenységét méltatta. Szólt arról a szerepről is, melyet a város közössége betölt a magyar–ukrán kapcsolatok ápolása terén.

A Munkácsy Mihály képeiből ez alkalomra rendezett kiállításnak több mint ötvenezer látogatója volt.

Gajdos István, az UMDSZ elnöke megjegyezte: ugyan földrajzi vonatkozásban ukrán területen zajló, de szellemiségében magyar értékeket és üzeneteket hordozó eseménynek lehetünk tanúi. Mihajlo Beleny neves szobrászművész az alkotás, a művészeti kivitelezés rejtelmeibe avatta be az ünneplő közönséget.

Az ünnepség végén a Munkácsi Humán-Pedagógiai Főiskola magyar csoportjának tagjai Petőfi verseiből, úti leveleiből készült összeállítást adtak elő. A mellszobrot az Ukrán-magyar Kormányközi Kisebbségi Vegyes Bizottság két társelnöke. Olekszandr Szahan és Gémesi Ferenc avatták fel.

Beregszász

Petőfi Sándor 1847. július 12-én Munkácsról továbbindult Beregszászra. A XIII. úti levelet így fejezi be: „Munkácstól egy jó etetés Beregszász. Közönséges mezőváros, van benne gót templom, megyeház és magyar kocsmáros, ami nagy vigasztalás."

Munkács és Beregszász között az országút mentén szorgoskodó parasztokat, szénagyűjtőket látott. Ez adott ihletet a *Meleg dél van* versének megírására. (1847. július 12.)

Késő este érkezett Beregszászra. Az Oroszlán Vendégfogadóban szállt meg. Ez ma már az egyetlen fennmaradt épület, mely szállást adott a költőnek (ma üzletek és az Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház találhatók itt.)

Petőfi-emléktábla

1987. október 28-án a beregszásziak összegyűltek a volt Oroszlán Vendégfogadó épülete előtt, hogy felavassák az épület falára elhelyezett ukrán és magyar nyelvű Petőfi-emléktáblát. A terrakotta emléktábla Ortutay Zsuzsa és Horváth Anna alkotása. A tábla bal sarkában Petőfi Sándor domborműve, a jobban lovas szekér. Felül ukrán szöveg, alatta magyar:

В цьому будинку
12–13 липня 1847 року
перебував Ш. Петефі

Ebben az épületben szállt meg
Petőfi Sándor
1947. július 12–13-án.

Az ünnepi gyűlést ezen a szép napsütéses szombati délelőttön Tóth Mihály, a Beregszászi Városi Tanács Végrehajtó Bizottságának elnöke nyitotta meg.

Balla László, a Szovjetunió Írószövetségének tagja ünnepi beszédében a „lenini nemzetiségi" politika újabb bizonyítékaként értékelte az emléktábla-avatást.

Ilku Ferenc iskolaigazgató, Iván Petróci ukrán költő és műfordító a Szovjetunió Írószövetségének tagja, Braun Béla, a Kárpátaljai Területi Levéltár igazgatója mondott még beszédet. A terrakotta emléktáblát Ortutay Zsuzsa szobrászművész és Iván Petróci ukrán író, a Műemlékvédő Társaság Járási Szervezetének felelős titkára leplezte le. A város lakosainak nevében Kerényi Gyula mérnök elhelyezte a hála és a tisztelet koszorúját.

A beregszászi középiskolások magyar, orosz és ukrán nyelven Petőfi-verseket adtak elő. A városi kereskedelmi vállalat fúvószenekarának előadásában magyar és szovjet indulók hangzottak el.

A kor szellemének megfelelően adtuk át az emléktábla avatásának rendjét, hogy a korról is képet alkossunk

Eredetileg 1987. július 13-ra tervezték az emléktábla avatását. Ehhez azonban nem járult hozzá a járási pártbizottság. A halasztás oka: nehogy beárnyékolja az októberi szocialista forradalom hetvenedik évfordulója ünnepét. Ez az első magyar irodalmi vonatkozású emléktábla, addig csak magyar és szovjet forradalmárok kaptak emléktáblákat. Az emléktáblaavatást ekkor az Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub szorgalmazta (elnöke Dalmay Árpád). A hatalom igyekezett ennek a magyar megemlékezésnek a jelentőségét csökkenteni. Bizonyítja ezt az is, hogy a járási pártbizottság nem képviseltette magát, nem helyezett el koszorút.

Dalmay Árpád szóbeli közlése alapján tudjuk, hogy az emléktábla még 1983-ban elkészült. A hatalom sokáig nem engedélyezte elhelyezését. A glasztynosztynak köszönhetően a hatalom hozzáállása változott, de nem akarták, hogy magyar ünnepség legyen belőle. Féltek? Lehet, hogy más okai voltak. Ezt soha sem tudjuk meg. Aki tudja, az hallgat – ezek a járás akkori pártvezetői.

Petőfi-szobor

1991. március 15-én több ezren mentek el a beregszászi II. Rákóczi Ferenc térre, hogy részesei lehessenek Petőfi Sándor szobra felavatásának. A szoboravató ünnepséget Dalmay Árpád, a népképviselők járási tanácsának elnökhelyettese, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség Beregszászi Járási Szervezetének (KMKSZ BJSZ) elnöke nyitotta meg. Felhangzott a Szovjetunió, Magyarország és Ukrajna Himnusza. A szobor mellett nyíregyházi cserkészek álltak díszőrséget.

Szívélyesen üdvözölte a beregszásziakat Lator László költő, Beregszászi Gimnázium egykori diákja, dr. Kálmán Attila, a magyar kormány művelődési államtitkára. Ivancso Ivan, a népképviselők járási tanácsának elnöke felszólalásában hangsúlyozta, hogy Petőfi Sándor nemcsak a magyar nép, hanem a világ minden népének a szabadságáért küzdött. Ezért költészete halhatatlan és mindenki szívéhez közel van

Lator László, dr. Kálmán Attila, Ivancso Ivan odaléptek az emlékműhöz és levették róla a leplet. A téren hosszan tartó taps csattant fel. E naptól városunk egyik legszebb terét Petőfi Sándor szobra díszíti. A szobor alkotója, Körösényi Tamás szobrász olyannak formálta a költőt, mint amilyen 1847 júliusában, a beregszászi látogatás alkalmával lehetett. A művész nem törekedett a költő alakjának heroizálására, ami sok más Petőfi-szoborra jellemző. Egy ifjú áll előttünk, aki érdeklődve néz körül, alakja törékeny, arca feszült.

A jelenlévők nagy figyelemmel hallgatták Szabó László, a Magyarok Világszövetsége főtitkárhelyettesének, Balla Gyula, a Magyarságkutató Intézet főmunkatársának, Kelemen Csongor, a Romániai Magyarok Demokrata Szövetsége csíkszeredai városi szervezete képviselőjének, Szőllősy Tibor, a Hollósy Simon Kör elnökének és más vendégeknek a felszólalását.

Szücs István, a Kossuth Lajos Középiskola tanulója a Nemzeti dalt mondta el.

Szakonyi Elemérné Gödöllő polgármestere, Gémesi György levelét olvasta fel és átadta testvérvárosának ajándékát, egy nemzeti lobogót Kincs Gábornak, a tanács elnökhelyettesének.

Lelkesen méltatta a szoboravatást Balogh József képviselő, Kerényi Gyula a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezete választmányának tagja,

Turóczi Szabolcs, a Nyíregyházi Tanárképző Főiskola diákja Vörösmarty Mihály Szózatát mondta el. A zenei aláfestés eleinte halk, majd egyre erősebb. Végül több ezren együtt éneklik a Szózatot. Az itt lévőknek a legnagyobb élménye, hogy negyven év után nyilvánosan elénekelhetik a Himnuszt.

Az ünnepség a járási kultúrházban folytatódott, ahol az ünnepi műsort a 3. Számú Középiskola, a 6. Számú Óvoda és Pestújhelyi 38. Számú Általános Iskola adta.

Petőfi bronzba öntött cingár, fiús alakja ott látható száz méterre az egykori Oroszlán Szálló épületétől, ahol – útban Szatmárcsekére – egy éjszakát töltött 1847. július 12–13-án. Erről az 1987. november 28-án elhelyezett emléktábla bemutatásánál szóltunk.

A Petőfi szobor talapzatán pedig az alábbi szöveg olvasható:

Állíttatta
a KMKSZ Járási Szervezete
közadakozásból
a Beregi Társaság,
a Soros Alapítvány
és a Magyar Köztársaság Művelődési Minisztériuma
támogatásával
1991. március 15.

Támadások

1991. október 4-én Volodimir Dankanics nevű lakos vasrúddal támadt a szoborra; bosszúból, amiért a Lenin-szobrot eltávolították a térről. A fél karral maradt Petőfi-szoborhoz a beregszásziak mindennap friss virágot vittek. Pár nap múlva újra támadás érte a szobrot; egyik éjszaka ledöntötték. Ezután Nyíregyházára vitték, ahol Sebestyén Sándor segítségével újjávarázsolták a Petőfi-szobrot. Másodszori avatásra 1992. március 15-én került sor. A költő visszatért Beregszászba.

2006. szeptember 20-án éjszaka újra meggyalázták a Petőfi-szobrot. Ismeretlen tettes (vagy tettesek) fáradt olajjal leöntötte (leöntötték) azt. Hasonlóan jártak el a Szent István-mellszoborral, valamint Kazinczy Ferenc, Bethlen Gábor és Esze Tamás emléktáblájával. A tettes ismeretlen… Vajon mi késztette erre a tettest? Érdekes lenne tudni.

2007. április 16-ról 17-re virradó éjszakán újabb gyalázat érte nagyjaink emlékét. Ismeretlen tettesek fekete festékkel fújták le Petőfi Sándor, Illyés Gyula, Szent István szobrát, Rákóczi és Kölcsey emléktábláját. Nem az első eset, de sajnos a tettesek ismeretlenek. Több mint egy tucat emlékhelyet gyaláztak meg. Kereszteket és egyéb firkákat festettek rájuk fekete festékkel.

Badaló

A gyönyörű református templom, mely 1799-ben épült, a falu közepén található. A templom külső falán emléktábla hirdeti, hogy 1847-ben ezen a helyen járt Petőfi Sándor.

Petőfi Sándor nem sokáig maradt Beregszászon, erről Kerényi Frigyeshez írt levelében ezt olvashatjuk: „Folyó hó 13-án indultam Beregszászról olyan rossz lovakon, amilyeneken nem jártam ide utamban… Badaló mellett, Bereg és Szatmár megye közt jöttem át a Tiszán, a szép Tiszán. Úgy szeretem ezt a folyót! Talán azért, mert tetőtől talpig magyar: hazánkban születik és hazánkban hal meg, és épen az alföldön vándorol keresztül, az én kedves alföldemen.”[81]

De mielőtt átkelt volna a folyón, Badalóban a templom mellett megpihent, míg a lovakat megetették és megitatták – tartja a hagyomány.

A református templom falán gyönyörű, szürke márvány emléktábla őrzi Petőfi Sándor rövid pihenőjének emlékét. Az emléktáblát betonkoszorú veszi körül. Felette fehér gipszdíszítés: rózsa és szőlőminta, majd ezt piros-fehér-zöld vonalak veszik körül. A gipszminta közepén Petőfi Sándor arcképe, gipszből kiöntve. Az emléktáblát 1938. augusztus 17-én avatták fel, szövege:

„A Szatmár megyei Endrődre, menyasszonyához utaztában
e szent falak tövében haladt el 1847. július 17-én
Petőfi Sándor,
a magyar nemzet világhíres dalnoka
és a szabadság hősi halált halt apostola.
Emlékét az idők végezetéig megőrzik
a dalaira dobbanó szívek.
E táblát a szebb magyar jövőért
Petőfi szellemében dolgozó
Kárpátaljai Magyar Faluszövetség
állította 1938 nyarán.”

Érdemes idézni az avatási ünnepség plakátjának szövegét is, melyet a kárpátaljai faluszövetség adott ki az ünnepség tiszteletére, a lakosság szervezésére. (A plakát szövegét, annak tördelést is pontosan idézzük.)

„Kárpátalja magyarságához!
A Kárpátaljai Magyar Faluszövetség 1938. aug. 14-én
Hrabár Konsztantin
Kormányzó úr védnöksége alatt a tiszaparti Badalón
PETŐFI SÁNDOR
emlékezetére az ottani ősi református templom falában
ORSZÁGOS MAGYAR ÜNNEP
keretében emléktáblát helyez el, amellyel halhatatlan költőnk a szabadság lánglelkű apostolának badalói tartózkodását óhajtja megörökíteni. Ez a magyar kúltur ünnep ország-világ előtt hirdetni fogja a magyarság ragaszkodását fajához, az ősi röghöz, ősi nyelvéhez és hagyományaihoz és egyben bizonyságát adja annak, hogy Kárpátalja magyarsága Petőfi szellemében áll őrt a magyar portákon és republikánus alapon, építi a szebb magyar jövőt.
MAGYAR TESTVÉREK!
Férfiak, asszonyok! Lányok és legények!
Augusztus 14-én, vasárnap reggel öltsetek ünneplő ruhát és igazi magyar érzéssel szívetekben vonuljatok Badalóba, a nagy magyar testvéri találkozóra!
A Petőfi-ünnepen ott kell lenni mindenkinek, aki magyarnak érzi és vallja magát, továbbá mindazoknak, akiket a magyar kultúra érdekel és az itt élő nemzetek közötti egyetértést őszintén kívánják.
Szeretettel hív és vár benneteket a:
Kárpátaljai Magyar Faluszövetség!”

1938 elején már érezhető volt, hogy a csehszlovák államhatalom a megoldatlan szlovák, rutén és szudétanémet kérdés miatt megrendült. A kormány tárgyalt a kisebbségek vezetőivel (1938 eleje) és megígérte a bajok orvoslását. 1938 nyarán a szudétanémet mozgalom súlyos belső válság elé állítja Csehszlovákiát. Milan Hodza miniszterelnök kijelentette: „A közeljövőben a kormány kisebbségi kérdésekben messzemenő engedményeket tesz, az összes bajokat orvosolni fogják közmegelégedésre.”

Ezzel magyarázható az emléktábla állítása. Kicsit furcsa, hogy a hatalom, mely a húszas években a magyar emlékjelek rombolásával tűnik ki (podheringi emléktáblák leverése, millenniumi emlékjelek eltávolítása – a munkácsi várban, Vereckén és másutt) most emléktáblát állíttat, s annak védnöke Hrabar Konsztantin kormányzó. Tudomásunk szerint ez az egyetlen magyar vonatkozású emléktábla, melyet a cseh éra alatt engedélyeztek, sőt kezdeményeztek.

A helyi lapokban nem találtunk beszámolót az avatási ünnepségről. A Prágai Magyar Hírlapban a következő tudósítás jelent meg: Kudarcok sorozata volt az agrárpárti Faluszövetség kárpátaljai ünnepsége címmel.

Beregszász

A PRMKE (Podkarpatszki Ruszi Magyar Kultúregyesület – a szerző megjegyzése) – térhódításának ellensúlyozására bizonyos agrárpárti és baloldali körök a múlt év őszén megalakították a faluszövetséget. Az agrárpárttal közeli kapcsolatban álló szervezet mindjárt a megalakulása után 15 ezer korona szubvenciót kapott a tartományi költségvetésből. A kapott pénzen azután néhány diák és egy facér borbély közreműködésével úgynevezett „kultúrelőadásokat" rendeztek a tiszaháti magyar falvakban. Most a szövetség ünnepséget rendezett a magyar határ közvetlen közelében lévő Badalón, s ennek keretében emléktáblát lepleztek le. A tábla pár sorban azt örökítette meg, hogy Petőfi Sándor átutazott a községen. Az ünnepség érdekében az agrárszervezetek mellett hatósági személyek is reszt vettek a rendezésben. A beregszászi járási főnök a jegyzőségek útján körlevélben szólította fel a községi előjáróságokat és a képviselőtestületeket, hogy jelenjenek meg Badalón és mindenképpen hassanak oda, hogy a lakosság minél nagyobb számban vegyen részt az ünnepségen. Bizalmas magánkörlevelet kaptak a községi bírák, hogy a tűzoltóságot község terhére vitessék ki Badalóra, ahol a körlevél szerint ingyen ellátást biztosítottak a részükre. Körlevelet kaptak a tűzoltótestületek is, amelyben arra tanították a parancsnokokat, hogy amennyiben a tűzoltók nem vonulnak ki valamennyien, úgy a rendelkezésre álló egyenruhákba öltöztessenek fel bárkit.

Kik képviselték a járást és Beregszászt?

A beregszászi járási főnök a járási választmányt rendkívüli ülésre hívatta egybe és azt javasolta, hogy a választmány teljes létszámban vegyen részt az ünnepségen. A testületileg való megjelenés gondolatát dr. Bodáky István egyesültpárti tag felszólalására elvetette a választmány és csak kiküldöttek útján képviseltették magukat egy zsidópárti, egy agrár, és egy kommunista párttaggal. Hasonlóképpen a kommunista párt tagja képviselte Beregszász városát is. A kommunisták és a szociáldemokraták egyébként különös érdeklődést mutattak az ünnepség iránt és a maguk részéről is igyekeztek tőkét kovácsolni a cégérül használt Petőfi-ünnepségből.

A kormányzó fogadtatása

Az ünnepségen megjelent Hrabar Konstantin kormányzó is. A község elején díszkapu várta a kormányzót, de a megfelelő fogadtatásról megfeledkezett a rendezőség, úgyhogy hiába állt meg a diadalkapunál a kormányzó, néhány tűzoltón kívül senkit nem talált ott, s így tovább folytatta útját a faluban, melynek házait a rendezőség által kiosztott zászlókkal díszítették fel. A kormányzót csak a templom előtti diadalív alatt üdvözölte az ottani agrárpárt szervezetének elnöke. A kormányzó autóját legnagyobb részben a Fritsche Artúr hedzepusztai földbirtokos, agrárpárti fókorifeus béreseiből alakított lovasbandérium kísérte a falu határától a községbe. A hirdetett szabadég alatti istentisztelet elmaradt és így a badalóiak, bár vasárnap volt, istentiszteleten nem vehettek részt, mert a templomba csak a vendégeket engedték be.

Párhuzam Krisztus és Petőfi közt

Az emléktábla-avató ünnepség megnyitó beszédét Gönczy Pál nagydobronyi református lelkész, s Faluszövetség elnöke, agágrárpárti korifeus mondta. Dr. Kovács Béla, a Faluszövetség igazgatója a hallgatóság nagy megdöbbenésére párhuzamot vont Krisztus és Petőfi élete közt. Hasonlóságot vélt felfedezni születésük körülményei és haláluk közt, s azt hangoztatta, hogy Petőfi is feltámadt, éppen úgy, mint Krisztus. A vallásos érzést profanizáló beszéd után lehullott a lepel a templom falán elhelyezett emléktábláról.

Hrabár beszéde

Hrabár kormányzó szláv nyelvű üdvözlő szavai után magyarul folytatta beszédét és azt kívánta, hogy a magyarság ne csak nemzetéhez legyen hű, de az államhoz is, amelyben él. Elismerte, hogy a csehszlovák kormánypártok még nem teljesítették a magyarság követeléseit, de arra, szerinte, még nem volt idejük, mert az elmúlt húsz esztendő kevés volt arra. Hangoztatta azonban, hogy Hodza Milan miniszterelnök be fogja váltani ígéretét. Az autonómia kérdéséről szólva kijelentette, hogy az területi autonómia lesz, amelyben a magyarságot egyforma jogok illetik majd meg a többi itt élő népekkel. Beszéde befejezése után mind maga, mind pedig Hodza miniszterelnök nevében koszorút helyezett el az emléktábla alá. Koszorút helyezett el még a kormányzón kívül Tiszaújlak küldötte, Morgenthal István kommunista másodbíró, Beregszász nevében Lukovich Antal igazgató a beregszászi reálgimnázium nevében. Kínos feltűnést keltett Ilku Pál, a szélsőséges kommunista elveiről hírhedt tanítónak a fiatalság nevében kommunista ízű beszéde. A beszédek közé zeneszámokat és szavalatokat tűzött a rendezőség. A zenét a beregszászi kommunista fúvós zenekar tagjaiból alakított, de itt polgári színezetű elnevezés alá rejtett zenekar szolgáltatta. Az ünnepséget közebéd követte, amelyen a kormányzó nem vett részt, kíséretével hazautazott. A közebéden egyetlen pohárköszöntő sem hangzott el.

Népünnepély

A közebéd után a műsor szerint aratóünnepnek kellett volna következnie. Beavatottak szerint az aratóünnepet annak a két szekérnek a felvonulása képezte, amit a falubeli agrárkortes állított. A népünnepély legtöbb száma elmaradt. Mindössze néhány beregszászi műkedvelő diák adott elő két egyfelvonásos darabot. Aratókirálynővé Szabó Rózát tették meg, a rendezőség bejelentése szerint nem a szépsége miatt, hanem a Faluszövetség munkája támogatásának jutalmául. Általános kacaj kísérte az eredményt kihirdető főrendezőnek ezt a közlését és baklövését. A rendezőség különben sem dicsekedhet sikeres rendezéssel. A közönség is igen csekély érdeklődést tanúsított. A badalóiakkal együttvéve legfeljebb ötszáz ember jelent meg. Ezeknek is nagy része csak oldalgott, ott is volt, nem is. A legtöbbje azt leste, miképpen tűnhetne el minél hamarabb.

A *Prágai Magyar Hírlap* cikkét csak azért közöltük, hogy érezze az olvasó, milyen is volt a hangulat az emléktábla avatása körül, s milyen volt a politikai helyzet 1938 augusztusában. Az azonban világos, hogy a hatalomnak alkalom kellett, hogy népünnepély keretén belül ígéretek hangozzanak el a kárpátaljai magyarságnak. Ezzel magyarázható az emléktábla állítása a hatalom részéről, Milan Hodza és Hrabar Konstantin kormányzó ígéretei, a szebb jövő képe.

Megjegyzés: Az emléktáblán az 1847. július 17-i keltezés téves. Ez ugyanis a XIV. levél keltezésének ideje. A kettő nem egy. Petőfi 1848. július l3-án indult Beregszászból „E rossz csikók úgy ide tettek egy nap alatt Szatmárra…" (A valós évszám 1847. július 13.) Nem hihető, hogy a 12 km-t (ennyi a távolság Beregszász Badaló közt) négy nap alatt tette meg. A tábla szövegének másik bocsánatos tévedése, hogy Szendrey Júlia akkor még nem volt Petőfi menyasszonya: az eljegyzésüket 1847. augusztus 5-én tartották meg. (Az esküvőjük 1847. szeptember 8-án volt az erdődi várkastélyban.)

Petőfi Sándor
(1823–1849)

Petőfi Sándor 1823. január 1-jén született Kiskőrösön. Vagyontalan polgári származású. Apja Petrovics István, hentes és mészáros. 1839 és 1841 között közvitéz a 48. számú gyalogezrednél. Leszerelése után vándorszínész. 1842-től Petőfi Sándor néven adja közre verseit. 1844-től lapszerkesztő. 1848-ban a nemzet „koszorús költőjeként" vezeti a pesti márciusi fiatalok forradalmát.

1848 márciusában Pesten nemzetőr századossá választják. 1848. október 15-én Kossuth zászlaja alá jelentkezett, a 28-as számú honvéd zászlóaljnál. 1849. január elején, saját kérésére áthelyezik az erdélyi hadsereghez, ahol Bem tábornok törzskarába kerül. 1849. február 8-án a tábornok Debrecenbe küldi, ahol összetűzésbe kerül Mészáros Lázár hadügyminiszterrel, s 1849. február 17-én lemond rangjáról.

Március elején Meggyesen ismét szolgálatra jelentkezik Bemnél, aki a várható súlyos csatákra való tekintettel Kolozsvárra küldi. Április 1-jén találkoznak újra, és a tábornok visszahelyezi a törzskarba. A bánsági hadművelet során 3. osztályú érdemrenddel tünteti ki 1849. április 8-án.

Az ideiglenes hadügyminiszterrel, Klapka Györggyel való nézeteltérése (Vécsey-ügy) következtében Petőfi újra leköszön rangjáról és apja halála miatt Pestre siet.

1849. június 28-án a kormány – Bem által adományozott őrnagyi rangot elismerve – lemondását elfogadta. 1849. június 18-án újra Erdélybe utazott és június 25-én Berecken szolgálatra jelentkezett Bemnél. A tábornok jelentette a kormánynak, hogy Petőfi segédtisztként szolgálatba lépett. Két nappal később, július 31-én hősi halált halt a Segesvár és a Fejéregyházánál vívott csatában.

Petőfi „hivatalosan őrnagyként" nem szolgált a hadseregben, mivel a Bem által adományozott rendfokozatot a felsőbb szervek csak azt követően erősítették meg, amikor a költő már le is mondott róla. Besorolását a szabadságharc törzstisztjei közé, a nemzet költőjével szembeni méltányosságon túl azonban a konkrét tények indokolttá teszik. Bem végül is katonai szolgálatai jutalmául megérdemelten léptette elő őrnaggyá. Az, hogy ennek jóváhagyására csak akkor kerül sor, amikor már Petőfi kilépett a hadseregből, csupán a szerencsétlen körülmények egybeesésének és félreértésének a következménye volt.

(Bóna Gábor: *Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban* című könyve alapján)

Bagu Balázs

Ps.: Bagu Balázs 2011. július 9-én eltávozott az élők sorából. Nem sokkal halála előtt juttatta el szerkesztőségünkhöz ezt a cikket. Ennek közlésével is adózunk a nagyszerű ember, a kolléga, a Tanító, a helytörténész emlékének.

Népzenei és néptánctábor Nagyberegen

A Genius Jótékonysági Alapítvány szervezésében a Bethlen Gábor Alap támogatásával augusztus 8–13-a között a Nagyberegi Református Líceum bázisán került megrendezésre első ízben a Nagyberegi Népzenei és Néptánctábor. Erre várakozáson felül jelentkeztek, elsősorban a Beregszászi és a Nagyszőlősi járásból. Ottjártunkkor az udvaron gyermekjátékokat tanultak a fiatalok Szilágyi Gabriella vezetésével, az egyik teremben a Kokas banda hangolt, a másikban a táncosok gyülekeztek, míg a harmadikban Somi Katalinnal, a Rákóczi főiskola Polónyi Katalin Múzeumának vezetőjével különböző természetes anyagokból készítettek játékot, megismerkedtek többek között a makramézással, az üvegfestéssel. Csüri Szebasztián és Huszti Beáta, a Nyíregyházi Művészeti Középiskola és Kollégium végzősei vezetésével a fiatalok szatmári táncot tanultak, a talpalávalót meg a Kokas banda és ifjú tanítványaik húzták.

– Együttesünk a hangszeres oktatást vállalta fel – mondja Kokas Károly zenekarvezető. – A brácsázást Király András, a hegedülést Szilágyi Csaba, illetve Szilágyi Gergely, a nagybőgőzést pedig Lakatos Dávid sajátítttatja el a résztvevőkkel. Dunántúli ugrást, szatmári, illetve felső-Tisza-vidéki dallamokat tanítunk a meglepően fogékony gyerekeknek, akik esténként a táncházban velünk együtt muzsikálnak.

Kokas Erzsébet, a zenekar énekese a hét folyamán vajdasági (kupuszinai) népdalokkal ismertette meg a táborozókat. A gyermekeken látszott, hogy szeretik a népzenét, s számukra is örömet szerez egy-egy új dallam megtanulása.

A Kokas banda nélkül immáron elképzelhetetlen egy-egy ilyen tábor. Ők nemcsak oktatnak, nemcsak muzsikálnak, de mindenkor örömzenélnek. Vérükben van a magyar népzene, és olyan virtuozitással játszanak, hogy csak ámul az ember. Nemhiába hívják egyre több helyre őket! Bízunk benne, hogy tanítványaik követik példájukat.

– A tábor ideje alatt elsősorban a szatmári tánc lépéseit tanítjuk, de az esténkénti táncházban a tiszai, a dunai és az erdélyi dialektus táncaiba is belekóstolhatnak a gyerekek – mondja Csüri Szebasztián. Mint megtudtuk, mind Csüri Szebasztián, mind Huszti Beáta Pál Lajos és Pál Katalin tanítványai, őket tekintik példaképüknek, akiknek köszönhető a népzenei és néptánctáborok meghonosítása Kárpátalján. És a szép hagyományt továbbviszik: idén már Visken és Péterfalván is oktatták a gyerekeket a néptánctáborban, és immáron egy tehetséges táncosokból álló együttest, az Örökséget is sikeresen vezetik.

„Kultúrát nem lehet örökölni. Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának" – vallja Kodály Zoltánnal együtt Kepics Andzselika, a Beregszászi Művészeti Iskola, valamint a Nagyberegi Református Líceum zenetanára, a tábor vezetője, aki azt is elmondta, hogy a tábor legfőbb célja a hagyományőrzés, illetve a művészetek iránt fogékony gyermekek tehetséggondozása volt. **k.e.**

Az I. Kárpátaljai Felső-Tisza-vidéki Magyarok Találkozóján

A szórványban élők megmaradásáért

Kétnapos rendezvénysorozat keretén belül került sor Rahón az I. Kárpátaljai Felső-Tisza-vidéki Magyarok Találkozójára (FELTISZA rendezvénysorozatra) 2011. szeptember 9–10. között. A rendezvényt a kárpátaljai felső-Tisza-vidéki szórványmagyarság megmaradásáért hívták életre, valamint a magyar nyelv megőrzéséért a szórványban.

A rendezvénysorozat első napján pedagóguskonferenciára került sor, amelyen a vidék magyar tannyelvű óvodáinak és iskoláinak munkatársai képviseltették magukat. A résztvevők Lovas Ilona, a Beregszászi Magyar Konzulátus munkatársa moderálása mellett vitathatták meg egymással regionális és települési szakmai problémáikat. A szórványvidéki magyar fiatalok merőben más alapról indulnak: míg Kárpátalja nyugati részén az egy tömbben élők magyar iskolába járó gyerekei ukránul nem tudnak beszélni, addig a szórványvidék magyar osztályaiba járó diákok közül sokan csak most tanulják őseik nyelvét, nem beszélik anyanyelvi szinten a magyar nyelvet. Megoldást csak a paphoz, orvoshoz hasonló huszonnégy órás hivatásgyakorlás, az elkötelezett és példamutató pedagógusi munka jelenthet. A konferencia résztvevői módszertani kérdéseket is tárgyaltak, a felvetett kérdésekre dr. Orosz Ildikó, a KMPSZ elnöke és P. Punykó Mária szórványreferens válaszolt. Az első nap koncerttel ért véget a rahói római katolikus templomban.

Ljubka Katalin, a Magyar Köztársaság Közigazgatási és Igazságügyi Minisztériuma Nemzetpolitikai Államtitkársága osztályvezetője köszöntőjében elmondta, hogy „a Felső-Tisza-vidéki Magyarok Találkozója egy új, előre mutató kezdeményezés, mely hűen tükrözi a kárpátaljai szórványvidéken élő közösségek életerejét és civil kurázsiját. Ez a rendezvény is lehetőséget nyújt az itt élő magyar szórványközösségek megerősítésére, az oktatás fejlesztésére, anyanyelvük és hagyományaik ápolására, kulturális kincseik számbavételére és gyarapítására – mondta az osztályvezető. – S ezt a Nemzetpolitikai Államtitkárság támogatja, és lehetőségéhez mérten segíti is!”

Dr. Nagy Ignác, a Magyar Köztársaság Beregszászi Konzulátusának konzulja megköszönte a város ukrán és magyar vezetőinek, hogy lehetőséget és helyszínt biztosítottak a rendezvénynek. A nagyszámú résztvevő láttán kifejezte reményét, hogy lesznek további hasonló rendezvények, amelyek továbbvivői az itt élő magyarok kulturális és nemzeti hagyományainak

Jaroszlav Dumen, Rahó város polgármestere örömét fejezte ki, hogy a találkozó színhelyéül városukat választották.

A köszöntőket kulturális program követte, amelyek előadói a szórványtelepülésekről érkeztek. Beregvidékről eljöttek a Beregszászi 4. Számú Bendász István Cserkészcsapat és a Ficseri Gyermekstúdió képviselői, Bagu Géza drámapedagógus, akik a magyar közösségi népi játék, népdal, drámajáték nyelvén mutatták be egyesületük munkáját a szép számmal jelentkező érdeklődő gyerekeknek, és őket is bevonták a játékba.

A koccintások során feleleventett régi és a született új barátságok is biztosítékai annak, hogy a jövő évben is érdemes megrendezni a Felső-Tisza-vidéki Magyarok Találkozóját és az ehhez hasonló hagyományápoló, identitást megőrző kulturális rendezvényeket.

Bárdos István

„Biccen a szó már a száj szögletén…”

2011. július 24. – július 30. között a KMPSZ hagyományos Anyanyelvi Irka Táborában töltődhettek fel a felső-Tisza-vidéki magyar gyökerekkel rendelkező gyerekek. Idén Rahón és Terebesfehérpatakon szerveztük meg a tábort. A tanárokon kívül a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatói foglalkoztak a gyerekekkel. Rahón a plébánián, Terebesfehérpatakon pedig a magyar közösségi teremben játszottak, énekeltek, kézműveskedtek, magyarságukban gyarapodtak a gyerekek.

Különösen nagy élményt jelentett ez a néhány nap a terebesfehérpataki szülőknek és nagyszülőknek, ahol néhány éve nem volt anyanyelvi tábor. Az újrainduló mozgalom mellé állt az egész kis magyar közösség, s a zárófoglalkozáson őszinte szavakkal köszönték meg a tanárok és diákok munkáját.

Augusztus elsejétől Beregszászon folytatódott a szórványvidék gyerekeinek a tábora. Szolyváról, Rahóról, Fancsikáról, Terebesfehérpatakról, Bakosról jöttek a gyerekek, hogy beregszászi kortársaikkal együtt nyaralva gyakorolják őseik nyelvét. **p.m.**

A kárpátaljai magyar tudományosság szolgálatában

Posztumusz Arany János-díj Soós Kálmánnak

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán tudományos konferenciával méltatták a Magyar Tudomány Napját, november 3-át. A rendezvényen emlékeztek meg a LIMES Társadalomkutató Műhely tíz évéről, s annak alapítójáról, dr. Soós Kálmánról, a főiskola fiatalon elhunyt rektoráról, akit a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága posztumusz Arany János-díjjal tüntetett ki.

A jubileumi s egyben emlékkonferencia kezdetén a főiskolán nemrég alapított id. Fodor Istvánról elnevezett Természettudományi Kutatóintézet célkitűzéseit dr. Szikura József rektor, intézetvezető vázolta. Elmondta, hogy a kutatóintézet feladatai között szerepel Kárpátalja természeti kincseinek tudományos igényű feltérképezése, megőrzésének elősegítése, valamint az itt élő növény- és állatfajok felmérése, életterük változásainak nyomon követése. A kutatóintézet munkatársai további céljuknak tekintik egy, a Kárpát-medence védett és ritka növényfajait felvonultató növénygyűjtemény létrehozását is, mely Nagyberegen történik.

Ifj. Fodor István, a Gödöllői Biotechnológiai Központ kutatója előadásában a modern molekuláris biotechnológia felhasználási területeiről szólt, hangsúlyozva a mikrobiológia oktatásának fontosságát. Majd kutatócsoportjuk által az elmúlt tizenöt év rákkutatásban elért eredményeit szemléltetve olyan speciális vírustörzsekről számolt be, amelyek láthatóvá teszik a növekvő daganatot az élő szervezetben. Végül kifejtette, hogy milyen biotechnológiai kutatásokra van mód a kárpátaljai magyar főiskolán. Ilyen például a gyógyhatású stb. növényfajok feltérképezése (pl. navigációs Google-térkép segítségével), vagy az Északkeleti-Kárpátok kincses magbankjának és géntárának létrehozása. Milan Blazek, a Cseh Tudományos Akadémia munkatársának az iris nemzedék nemesítéséről szóló értekezését dr. Szikura József rektor ismertette.

A LIMES Társadalomkutató Intézet 1999-ben alakult, majd 2001-ben kettévált egy nyelvészeti és társadalomtudományi szekcióra. A társadalomtudományi kutatásokat végző csoport 2005-ben döntött Lehoczky Tivadar nevének felvételéről, ismertette az intézet történetét Bocskor Andrea. Az elmúlt 10 évben 18 önálló projekten dolgoztak, 10-et más kutatóműhelyekkel együttműködve végeztek el. Ezek közül kiemelte a kárpátaljai magyarság 1944-es elhurcolásával foglalkozó kutatást, a túlélők és a hozzátartozók kérdőíves felmérését. Más, folyamatban lévő programokról is szólt, mint az etnikai és politikai attitűdök vizsgálata, vagy a felső-Tisza-vidéki magyar sírok feltérképezése.

A Hodinka Antal Intézet eredményeit Karmacsi Zoltán foglalta össze. Kutatási terveik közül kiemelte a kárpátaljai magyar hanganyagtár munkálatait és az ún. magyar nyelv határtalanítása programot. Az intézet eredményességét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 2001–2011 között összesen 283 jelentősebb publikációt adtak közre.

Az intézetek nem jöttek volna létre dr. Soós Kálmán közreműködése nélkül, akit az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság október 27-i, budapesti ülésén egyhangú szavazással posztumusz Arany János-díjjal jutalmazott. A kitüntetés okirata szerint dr. Soós Kálmán elévülhetetlen érdemeket szerzett a kárpátaljai magyar tudományosság 1991 utáni megszervezésében, a tudományos utánpótlás kinevelésében, a helyi magyar felsőoktatás létrehozásában, fejlesztésében, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, az ungvári Hungarológiai Központ, valamint a Lehoczky Tivadar Társadalomkutató Intézet megalapításában. Tudományszervező munkássága, kutatói magatartása, oktatói tevékenysége révén példaként szolgálhat a kárpátaljai magyar tudóstársadalom következő nemzedékei számára.

Soós Kálmánról, a pályatársról és barátról Duray Miklós (Felvidék) emlékezett meg. A csendes okosság és eltökéltség képviselője volt, mondta. Fiatal kora ellenére sokrétű munkát folytatott… Jelentősége olyan, hogy székét el lehet foglalni, de azt a képletes és mindannyiunk számára fontos helyet, amit ő jelentett, nem foglalhatja el senki.

A szónok forradalminak nevezte azt a pályát és tematikát, amit Soós Kálmán az elnyomás korszakában választott. Az egész Kárpát-medencének tisztelettel kell adóznia azok előtt, akik 1993-ban itt összefogtak, s célul tűzték ki, hogy felsőoktatási intézményt hoznak létre, fogalmazott. Mindezt nem lehetett másként, csak úgy, ahogy Soós Kálmán állt az élére. Örülök, hogy ismerhettem őt, hogy csendes szavait, de rendíthetetlen jövőbe vetett hitét, a magyar szellem és nemzet fejlődésébe vetett hitét megoszthatta velem, zárta megemlékezését Duray Miklós.

Zárszavában Brenzovics László, a II. RF KMF Alapítvány elnöke adózott Soós Kálmán emléke előtt: „Életműve nem befejezett, azonban amit letett az asztalra, az alapos és átgondolt. Úgy tudott dolgozni, hogy a helyi, kis dolgokban is meglátta a nagy összefüggéseket. Figyelme mindig a magyarság, a magyar történelem, a kárpátaljai magyarság története és jövője felé fordult. Úgy tudott Kárpát-medencei színvonalú történész és politikus lenni, hogy saját faluját soha nem hagyta el. Élete munkájának egy jelentős része beérik azáltal, hogy az általa alapított tudományos intézetek tevékenysége kibontakozott az elmúlt tíz évben, az általa nevelt, tanított, kutatásra szoktatott fiatal tudósok folytatják azt a tevékenységet, amelyet ő elkezdett... Barát, harcostárs volt, akit feltétel nélkül tiszteltem és szerettem. De folytatni kell, amit ő elkezdett, a mi felelősségünk az, hogy megtartsuk ezt az intézményt, kutatóintézetünket; fenntartsuk a magyar tudományosságot Kárpátalján.”

Az Arany János-díjat dr. Brenzovics László nyújtotta át dr. Soós Kálmán özvegyének, Katalin asszonynak.

Soós Katalin

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 2011-es évi nyári programjairól

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szervezésében 2002 óta minden évben megrendezésre kerül a Kárpátaljai Nyári Kölcsey Pedagógusakadémia, azzal a céllal, hogy a magyar nyelven tanító tanárokat modern posztgraduális képzésben részesítse, így erősítve megyénk magyar nyelvű közoktatását. Idén a tanítók és az óvodapedagógusok, valamint az informatikusok és a számítástechnika alapjait elsajátítani kívánó tanárok részvételével július 4-én vette kezdetét a pedagógusakadémia. A három turnusban megrendezett képzésnek ismét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és Péterfalva adott otthont.

– Idén 10 továbbképzés került megrendezésre 3 turnusban
– A továbbképzések helyszínei: Péterfalva (ének-zene) és Beregszász, II. RF KMF
– A legnépesebb kurzusaink: ének-zene, matematika szakos tanárok, valamint a tanítók és óvodapedagógusok továbbképzése

Pedagógus akadémiánk a számok tükrében

	Tanfolyam	Helyszín	Időpont	Résztvevők száma
I. turnus				Összesen 297 fő
1.	Ének-, zene-, néptánc- és kézműves továbbképzés	Péterfalva	Július 9–16.	
2.	Tanítók és óvodapedagógusok továbbképzése	Beregszász	Július 4–9.	
3.	Számítástechnika kezdőknek és haladóknak			
II. turnus				
4.	Magyar nyelv és irodalom szakos tanárok továbbképzése	Beregszász	Július 11–16.	
5	Drámapedagógia az oktatásban			
6.	Ukrán szakos tanárok továbbképzése			
7.	Történelem szakos tanárok továbbképzése			
III. turnus				
8.	Biológia és kémia szakos tanárok továbbképzése	Beregszász	Július 25–30.	
9.	Matematika szakos tanárok továbbképzése			
10.	Angol szakos tanárok továbbképzése			

Összefogással a kárpátaljai magyar sporttehetségekért

„A sport megtanít becsületesen győzni, vagy emelt fővel veszíteni. A sport tehát mindenre megtanít. “(Hemingway)

2011. szeptember 17-én került sor az Összefogással a kárpátaljai magyar sporttehetségekért c. sportprogram döntőjére, ahol 5 különböző sportágban – kézilabda, kosárlabda, röplabda, asztalitenisz, sakk – mérettethettek meg a kárpátaljai fiatalok, a „GENIUS” Jótékonysági Alapítvány, a Pro Cultura Subcarpatica civil szervezet, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség szervezésében, a Bethlen Gábor Alap támogatásával. A döntőt megelőzte a különböző régiókban – Ung, Ugocsa, Máramaros, Bereg – szervezett elődöntő, valamennyi említett sportágból.

A program részét képezi az az egy hetes sporttábor, amelyre 2011. augusztus 22–27. között került sor Fonyódon, ahova 60 fiatal sportoló utazhatott el Kárpátaljáról. A táborban számos sportolási, tanulási lehetőség volt biztosítva az odaérkezők számára. A Fonyódon kárpátaljai magyar diákokkal kapcsolatos programban számos szervezési és egyéb feladatot a NIKÉ Sport Egyesület, Fonyódi Sport Akadémia, valamint Fonyód polgármestere látott el.

SPORTÁG	I. HELY		II. HELY		III. HELY	
	Lányok	Fiúk	Lányok	Fiúk	Lányok	Fiúk
KÉZILABDA	Máramaros vidék (Aknaszlatina)	Bereg vidék (Beregszászi 4. sz. Középiskola)	Bereg vidék (Nagybereg)	Máramaros vidék (Aknaszlatina)	Bereg vidék (Beregszászi Magyar Gimnázium)	Bereg vidék (Nagybereg)
KOSÁRLABDA	Ugocsa vidék (Péterfalva)	Ugocsa vidék (Péterfalva)	Ugocsa vidék (Salánk)	Bereg vidék (Barkaszó)	Bereg vidék (Barkaszó)	Ugocsa vidék (Salánk)
RÖPLABDA	Bereg vidék (Dercen)	Bereg vidék (Dercen)	Ung vidék (Dobrony)	Bereg vidék (Dercen)	–	Ung vidék (Nagydobrony)
ASZTALITENISZ	Bereg vidék (Sándor Emese)	Bereg vidék (Halász Zoltán)	Bereg vidék (Kiss Adrienn)	Bereg vidék (Bocskai Norbert)	Bereg vidék (Tóth Georgina)	Bereg vidék (Marci Sándor)
SAKK	Bereg vidék (Himinec György) Munkács		Bereg vidék (Himinec Kamilla) Munkács		Ung vidék (Gál Dávid) Kisdobrony	

Matematikai és képzőművészeti tábor

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség és a „GENIUS” Jótékonysági Alapítvány szervezésében augusztus 8. és 13. között szervezték meg Beregszászon az immáron hagyományos Abakusz Matematikai Tábort, illetve első ízben fogadta az érdeklődőket a Jankovics Mária Képzőművészeti Tábor. Ezúttal a szervezők és táborvezetők – Kulin Judit (matematika) és Kulin Ágnes (képzőművészet) igen jól ötvözték a számok és a művészet világát. Délelőttönként külön foglalkozásokra került sor a két csoportban, majd délután különböző előadásokat hallgattak meg, amelyek az általános műveltséget erősítették. A közös kiránduláson pedig matematikai feladatok megoldásával lehetett megtalálni Ungvár nevezetes helyeit.

-kósa-

Napjainkban a sportnak pedagógiai és egészségügyi szempontból egyaránt nagy szerepe van. A mai gyerekek nagyon keveset sportolnak. A fiatalok mozgáshiánya nemcsak anyagi, hanem főként szemléletbeli hiányosságokra vezethető vissza, melyen a neveléssel lehet javítani.

A sport pozitív tulajdonságai nemcsak a testre, hanem a lélekre és a szellemre is hatnak.

Az, aki rendszeresen sportol, nemcsak fizikailag érzi jobban magát, hanem jobban teljesít az iskolában, hasznosan vezeti le a felgyülemlő feszültséget, kiegyensúlyozottabbá válik. A 21. század egyik jellemzője az érvényesülésért, anyagi biztonságért való küzdelem és a sport számos olyan dologra felkészít, ami az élet más területén hasznossá válhat. Aki a sportban megtanul küzdeni, tisztelni a szabályokat és ellenfelét, elfogadni a bírói döntéseket, az megtanul veszteni és nyerni. A sportoló képes veszíteni, felállni és tovább küzdeni, így hasznosabb tagja lesz a társadalomnak. Aki sportol, az tud másokkal egy célért küzdeni, alkalmazkodni. A sport megtanít az összetartásra, az önfeláldozásra, a kitartásra, a gyors elhatározásra, az önálló döntésre, tisztességre, és arra, hogy az egyéni érdekeket a csapat érdekeinek rendeljük alá.

Tartalom

Megmaradásunk záloga 2
„Sose feledd, példa vagy!” 3
Ha újra kezdeném, akkor is tanító szeretnék lenni ... 4
Egy fiatal pedagógus vallomása 5
In memoriam Soós Kálmán 6
Búcsú Bagu Balázstól 8
Schmitt Pál Kárpátalján 9
Milyen lesz a világ 2021-ben? 10
Mely nemzet fia vagy? 11
Moszkvai tudós kutatja a kárpátaljai magyarokat 11
A magyar rendszerváltás társadalmi megítélésének háttere 13
Diszlexia 15
Tanulni, játszani vagy játszva tanulni? 17
Nyelvtanárnak lenni: tudod, mit jelent? 20
A Büszkeség és balítélet metamorfózisa 22
Az iskolák helyzete a Beregi Református Egyházmegyében 1920–28 között 23
A somi iskola fejlődéstörténete a XX. század első felében a presbiteri jegyzőkönyvek alapján 25
Irka-gyermeknap 28
Az Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola története 29
A római katolikus iskola helyzete Beregszászban a XX. század elején 34
A beregi vár 36
Petőfi-emlékhelyek Kárpátalján 37
Népzenei és néptánctábor Nagyberegen 43
A szórványban élők megmaradásért 44
„Biccen a szó már a száj szögletén…” 44
Posztumusz Arany János-díj Soós Kálmánnak .. 45
A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 2011-es évi nyári programjairól 46
Összefogással a kárpátaljai magyar sporttehetségekért 47

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kovácsné Marton Erzsébet

A szerkesztőbizottság: Benedek Imre, ifj. Kántor József, Gulácsy Géza, Riskó Márta, Kész Barnabás

Tördelőszerkesztő: Fábián Zoltán

Kiadja a KMPSZ megbízásából a PoliPrint Kft. 88000 Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Fotók, illusztrációk: Kárpátinfo sajtószolgálata

Lapengedély száma: 3T N 5, **Példányszám:** 3000

Levelezési cím: 90202 Beregszász, O. Kobiljanszka u. 17. Tel.: (8-2-41)-4-32-59

web: www.kmpsz.uz.ua **e-mail:** kmpsz@azm.uz.ua

Megjelenik a Bethlen Gábor Alap támogatásával

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.